Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Lokalhistorisk Årsskrift
2006

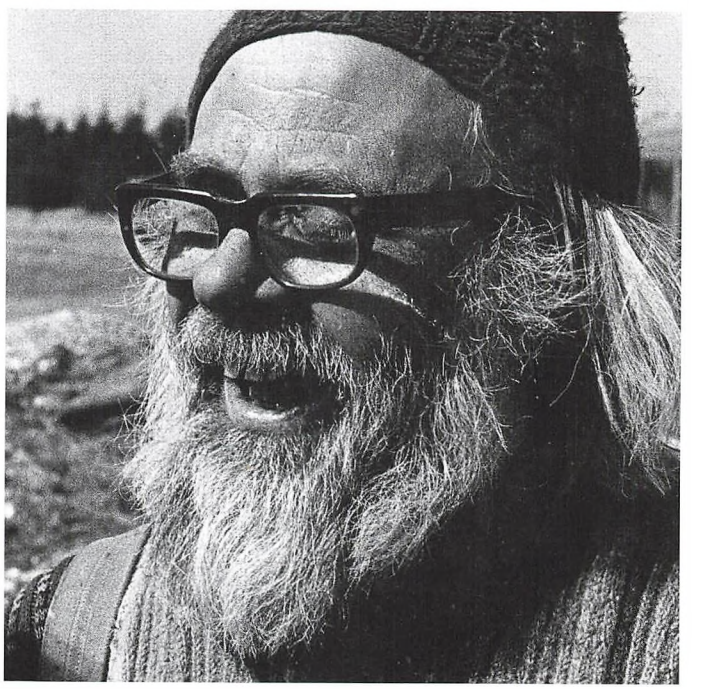

Egnshistorisk Studiecenter
Ulfborg - Vemb

Lokalhistorisk Årsskrift 2006

20. årgang

Udgivet af
Egnshistorisk Studiecenter
Ulfborg – Vemb

Bestyrelsen 2005/2006:
Birgith Sørensen, formand
Jens Ebbensgaard, næstformand
Kristen Bro, kasserer
Sigrun Nielsen, sekretær
Johanne Marie Stender, redaktør

Kommunalbestyrelsens repræsentant:
Birgitte Bjerregaard, kulturudvalgsformand

Redaktion:
Johanne Marie Stender, redaktør
Birgith Sørensen
Kristen Bro

Udgiver: Egnshistorisk Studiecenter
Ulfborg Kirkebyvej 8
6990 Ulfborg
Tlf. 97 49 14 07

Tryk og Sats: Rounborgs grafiske hus

ISSN 0903-9074

Oplag: 500

Indholdsfortegnelse

5 Dynastiet Vejgaard
af Else Bæk Olsen

34 En kort historie om store og små ting og om Jacob i "Svolling"
af Aage Arnoldsen

43 En helt almindelig familie
af Henrik Toft

51 Den gamle karetmager
af Kristen Bro

65 Juelslægten på vor egn før 1650
af Søren Smedegaard Olesen

76 Sophie Dorthea Cathrine Lohmann
af Poul Mathiassen

89 Tækkemand Bent Christensen
af Johanane Marie Stender

95 Ulfborg Avis
af redaktionen, Egnshistorisk Studiecenter

104 Det farlige Vesterhav
af Jens Andersen

106 Hjortenes lange svømmetur over Nørresø og Husby Sø
af Jens Andersen

108 40 års jubilæum på Ulfborg Hovedskole

110 Årsberetning
af formand Birgith Sørensen

111 Tak til

Dynastiet Vejgaard

Det er nu så meget sagt.
Ved dynasti forstår man vel fyrstehuse eller herskeslægter. Dem har vi aldrig tilhørt – det skulle da lige være sognerådsformanden i Ulfborg fra 1933-46, for han hed Peder Vejgaard.

Af Else Bæk Olsen

Vejgaard-navnet stammer fra gården Vejgaard i Idom sogn.

Herredsfogeden i Ulfborg Hind Herreder meddeler herved i Overensstemmelse med Lov af 1. april 1905, at Anders Christensen og hans efterkommere, Kristen, Peder og Jens med rette fører familienavnet Vejgaard. Dateret juni 1905.

(Sønnen Kristen valgte at stave sit navn med Ch. derfor står han som Christen i resten af artiklen).

Vi skal længere tilbage for at få sammenhæng mellem familien og gården Vejgaard.

Hvis ikke et ægtepar omkring 1800 tallet var forblevet barnløse, havde vores efternavn nok været Ormstrup.

30. november 1797 fik Anders Sørensen tinglæst selvejerskødet over gården Vejgaard i Idom sogn. Han var i 1793 blevet gift med Mette Christensdatter fra Ormstrup. Hun medbragte 100 rdl. fra sin fødegård. Dette ægtepar forblev barnløst, men hos Mettes bror i Ormstrup (Idom sogn), Jens Christensen Ormstrup, var der mange børn. Den ældste, Christen Jensen (1812-1879), tog Mette og Anders til sig som deres plejesøn. Han blev senere arving til Vejgaard iflg. selvejer-testamente af 23. marts1831.

Christen blev i 1844 gift med Ane Johanne Madsdatter (1821-1867), der var pige i Vejgaard. Hendes mor Kirsten Pedersdatter opholdt sig i Kirkebyhus i Idom som væverske. Udlagt som hendes far var Mads Christensen Øie.

Christen og Ane Johanne fik 5 børn, hvoraf den ældste var Anders (1846-1933). (Vores forfar) Han er uden tvivl opkaldt efter faderens plejefader. Hans barndom kender vi ikke noget til. Anders lærte snedkerfaget i Idom og hos tømrermester Østerby i Madum.

I Hvolbye i Ulfborg sogn boede Kirstine Marie (1845-1921). Hun var datter af Peder Simonsen Hvolbye (fribonde under Nr. Vosborg) og Ane Margrethe Erichsdatter.

Anders fra Vejgaard og Kirstine Marie var blevet glade for hinanden, men det faldt ikke i god jord hos fribonden i Hvolbye.

Kirstines far mente at Anders, der kun var håndværker, var for simpel til en gårdmandsdatter.

Herefter emigrerede Anders og lillebroderen Jens, som var udlært smed, til Amerika. Jens købte jord derovre, men blev ramt af misvækst, hvorefter han tog arbejde ved jernbanen. Et år før Anders tog hjem, forsvandt Jens sporløst og blev aldrig fundet.

Anders brugte sit håndværk i de 10 år han var i Amerika på forskellige fabrikker i Chicago og New York. Han fortalte, hvordan specialiseringen allerede i hans tid der-

Navnebevis.

Herredsfogden i Ulfborg Hind Herreder

meddeler herved i Overensstemmelse med ~~Justitsministeriets Bekendtgørelse af 30te Maj 1903~~ Lov 1 April 1905

Smøker Anders Christensen, Ulfborg,

der er født i Idom Sogn den 24 Februar 1846 og døbt i samme steds den 9 April c.a. og hans Sønner

Kristen Vejgaard Kristensen, f. 28/1, døbt 12/2 1882 i Ulfborg

Peder Hvolby Christensen, f. 15/8 døbt 16/9 1883 i do

og Jens Christensen, f. 18/1 døbt 22/1 1887 i do

Bevis for at de fremtidig med Rette forer Familienavnet Vejgaard

saaledes at deres fulde Navn bliver

Anders Christensen Vejgaard

Kristen Kristensen Vejgaard

Peder Hvolby Christensen Vejgaard

og Jens Christensen Vejgaard

BY- OG HERREDSCONTORET RINGKJØBING.

den Juni 1905

Johnstensen

RINGKJØBING BY, ULFBORG OG HERREDERS NOTARIAL OG RETSSEGL

ovre var fremskreden. Bl.a. stod han 3 år og lavede lutter senge.

Han dygtiggjorde sig også. Gik på skole i 1878 og 1879, hvor han lærte at konstruere og beregne en trappes svingning, udsmykning af gelændere samt paneler. Han afsluttede med diplomeksamen. De flotte tuschtegninger er stadig i familiens eje.

I alle årene brevvekslede Anders og Kirstine. Han ville gerne have haft Kirstine derover, men hun ville ikke. Kirstines far fandt dog ud af, at han var nødt til at give sig og bad Kirstine skrive efter Anders.

Kirstine boede i Hvolbye sammen med sin far, der 82 år gammel var aftægts- og enkemand. Gårdejeren hed nu Simon, og var hendes bror.

Kirstine og Anders blev gift den 3. februar 1881 i Ulfborg Kirke.

Her meddeler kirkebogen: Ungkarl og snedker Anders Christensen af New York, er amerikansk borger, har forevist amerikansk borgerbevis m.m., har for tiden ingen borgerrettigheder i landet.

Efter giftermålet flyttede også Anders ind i Hvolbye. Kirstine fortsatte med at passe sin far til han døde i 1883.

I Hvolbytiden blev drengene Christen (1882-1965) og Peder Hvolby (1883-1946) født.

Datteren Ane Margrethe (f. 1885), der kun blev 4 mdr. gammel, og Jens (1887-1975) er iflg. kirkebogen begge født i Ulfborg Stationsby.

Tabet af Ane Margrethe gjorde, at Kirstine blev meget religiøs.

Det var i Hvolbye selve snedkervirksomheden blev grundlagt.

Grunden på Bredgade 25 var en brandtomt, som Anders købte på auktion 3. august 1883 og her etablerede de sig med snedkerværksted, bedemandsforretning og beboelse.

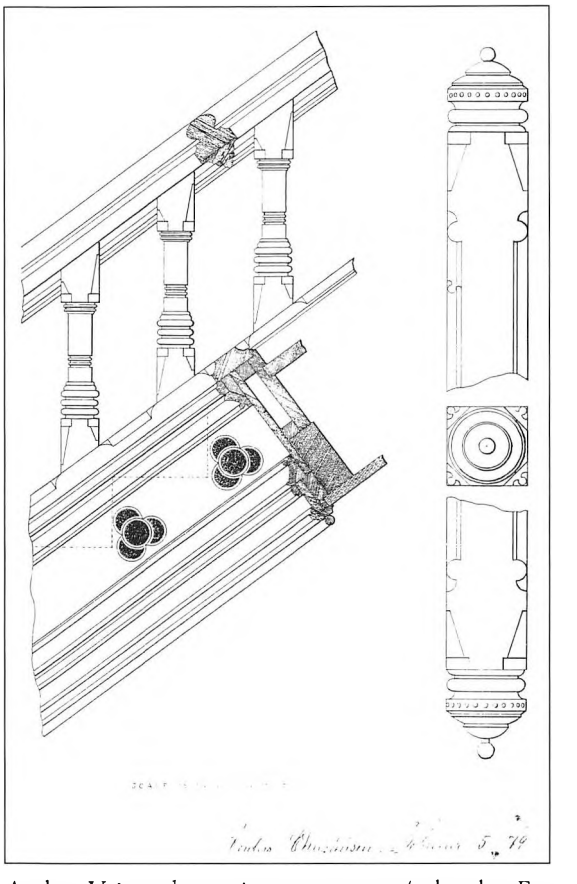

Anders Vejgaards tegning over trappe/gelænder. Februar 1879. USA.

Forinden havde der på tomten været en bolig, hvor der boede 3 ungkarle og stedet kaldtes derfor "Peberbøssen."

På snedkerværkstedet var der arbejde til 4 svende, om sommeren 6, samt 3-4 lærlinge.

Der blev fremstillet stue- og soveværelsesmøbler, hovedsagelig af eg samt ligkister.

Værkstedet var indrettet, så der var plads til et svendeværelse i den ene ende. Når en svend på vandring fik arbejde i en periode på værkstedet, boede han på dette værelse. En af de rejsende svende, der havde fået arbejde, gik ud på værkstedet og tog et 4-alen

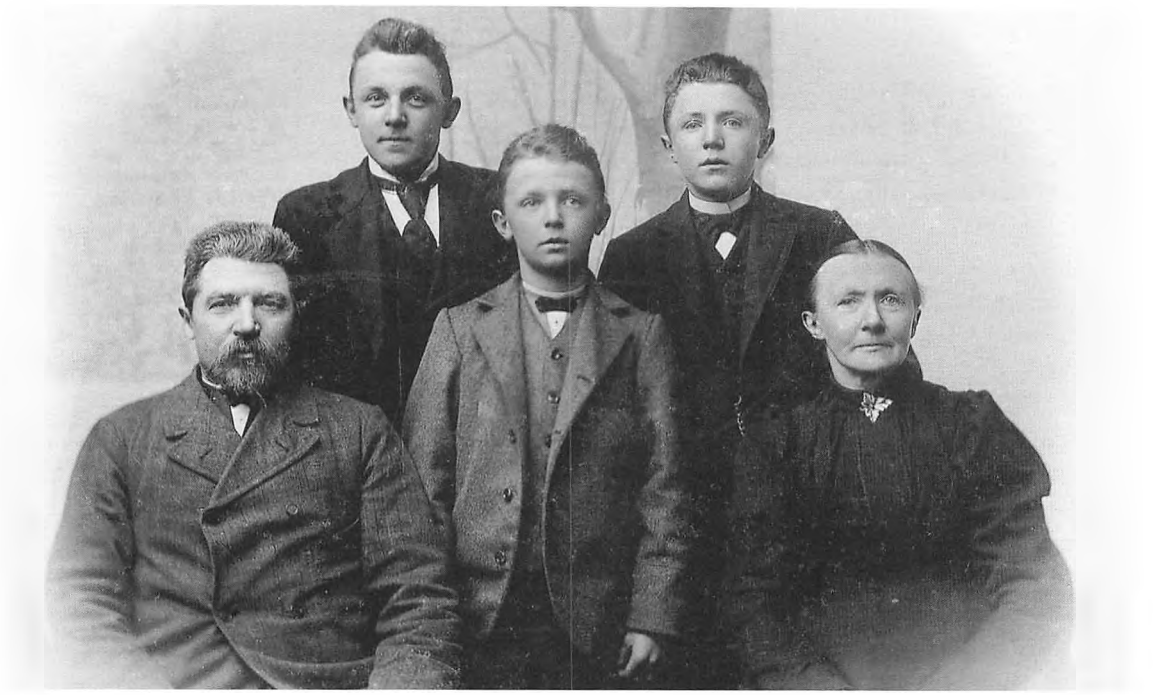

Anders og Kirstine Vejgaard med deres 3 drenge. Fra v. Christen, Jens og Peder.

bræt, slog mange søm i og slog det derefter op på værelset med ordene: "Jeg ska' fan'me ha' noget at hænge jakken på."

Værelset har nok været sparsomt møbleret.

Henning Veigaard har også fået fortalt om en anden rejsende svend, der var slem til at drikke. De 3 drenge, Christen, Peder og Jens advarede svenden om, at han ville få delirium, hvis han blev ved at drikke så voldsomt. En dag, hvor de vidste, at svenden var ude at drikke, satte de tre drenge en hvid høne på hans seng. Da han kom hjem og så hønen, listede han stille af igen.

Veluddannet, som Anders selv var, uddannede han mange snedkere. 2 af hans egne sønner uddannede sig også inden for snedkerfaget.

Anders var i en årrække formand for byens Borger- og Håndværkerforening, og tog del i byens liv. Han var fremsynet og ville have byggeri efter linier og ordentlig loftshøjde. Folk i datiden rystede på hovedet.

I sognerådet sad Anders i 16-20 år. Han indvalgtes som den første bybo. Nogen nem opgave har det sikkert ikke været, da sognet altid havde været styret af gårdmænd, og hvilken forstand og interesse havde de på stationsbyens udvikling.

Anders opkrævede skatter, udbetalte fattighjælp og repræsenterede sognerådet i det daglige mellem byboerne.

Ulfborg, der blev stationsby i 1875, var på denne tid ikke stor, men i god udvikling.

I Anders Vejgaards tid blev bl.a. posthuset og alderdomshjemmet bygget.

Til artiklen om Veigaard Møblers 75 års jubilæum i 1958, har den ældre generation i Ulfborg, som huskede ham fortalt, at hans arbejde var kram og kvalitet, han var kendt for dygtighed og akkuratesse. Hvis han ikke

Snedkerværkstedet. Fra venstre Anders Vejgaard, 3 svende og 1 lærling samt Peder Vejgaard længst til højre.

kunne nøjes med hvad han kunne udenad om en svingtrappes konstruktion eller lignende, slog han op i sine engelsksprogede lærebøger for snedkerfaget.

Anders drev snedkerforretningen i 35 år.

Virksomheden blev i 1922 solgt til sønnen Peder.

Hvornår Anders købte Nørrehus (Holmegade 16) ved vi ikke nøjagtig. Vi ved dog, at Kirstine så frem til at skulle flytte derud, men hun nåede det ikke. Hun blev syg og døde i 1921.

Herefter flyttede Anders ind i Nørrehus, og ansatte en husbestyrerinde, nemlig Else Margrethe Kjær.

At røge pølser og skinke for folk, var en niche, som Kirstine havde lært sig, medens de boede i Bredgade. Savsmuld havde hun lige ved hånden. Dette fortsatte Anders med, også efter at han var flyttet i Nørrehus.

I 1927 flyttede Jens med familie også ind i Nørrehus. Mere herom under Jens Vejgaard.

I nekrologen over Anders Christensen Vejgaard stod bl.a. at han var en stilfærdig og jævn mand, men derfor alligevel blandt dem, der regnedes med i det offentlige liv.

Sofa/skab – som blev fremstillet på snedkerværkstedet efter år 1900.

Kirstine og Anders ligger begravet på Ulfkjær kirkegård.

Noget, der godt kan undre. Hvorfor kom der aldrig sten på graven. Deres 3 drenge boede trods alt i byen. Mon det har været af nød, eller tog de sig bare ikke sammen til det?

Først i 1975, da den yngste søn Jens blev begravet på samme gravplads, kom deres navne med på stenen.

Sang fra Anders Veigaards 80-års fødselsdag den 24. februar 1926:

Mel: På Vossevangen.....

Vi sidder sammen, som vi kan bedst,
og alle sidder for det samme:
Se, gamle Veigaard er vor kære Gæst –
det ældste Skud på Veigaard-Stamme.
Til blanke Høvle og til kanted Fil,
til blide Koner og til kønne Smil
stod Slægtens Hu
forhen og nu –
og derfor er det værd at leve.

Sit Haandværk elsked han, den gamle Svend
og kæled ømt for Sav og Hammer.
Et haandværk skaber ofte tavse Mænd,
men naar de taler – Talen rammer.
Lyt derfor Ungdom til den gamles Røst.
Han drog sin Viden ud at Tidens Brøst.
Mærk Dig hans Daad,
lyt til hans Raad –
saa bliver Livet værd at leve.

Som Type støbt i den gamle Aand
kan vi slet ingen bedre finde.
Solidt var Værket fra hans egen Haand –
derom kan gamle Stuer minde.
Men Tænksomhed ved stille Syssel gror,
derfor blev Formand han ved Laugets Bord.
Fremdrift i By –
Ulfborg i Ry –
saa var vel Livet værd at leve.

Han drak sin Punsch vel en enkelt Gang,
som Haandværksfolk og Kræmmer ynder,
og hygged sig omkring et Bord med Sang,
men derfor var han ingen Synder.
Thi den, der aldrig hæve kan et Glas,
han faar saa langt til munter Spøg og Spas.
Hvor er hans Vid?
Hvor staar hans Strid?
Saa farveløst det bli'r at leve.

Men vi, vi løfter i Tanken frem
vort Bæger for den gamle Mester
og ønsker for ham, før han gaar hjem,
at Fred og Glæde bli'r hans Gæster.
Thi Livets stille Timer kommer nu,
hvor svundne Dage rinder ham i Hu.
Naar Aftenfred
sænker sig ned –
Livsaftenstund er værd at leve.

Om Christen, Peder og Jens' barndom ved vi ikke meget, men sikkert er det da, at Christen og Peder har spillet fodbold, for de er at finde på et fotografi fra 1901, hvor Ulfborgs fodboldhold er fotograferet.

Ellers har de vel som alle børn dengang, haft hjælpeopgaver. I deres tilfælde i faderens snedkeri og på byggepladser.

Christen Christensen Vejgaard (1882-1965)
Christen blev født i Hvolby den 28. januar.

Han lærte murerfaget hos murermester P. Eriksen i Herning fra 1896-1900 og frekventerede samtidig Teknisk skole i Herning.

Efter endt læretid var han et par år i København, Esbjerg og Skjern inden han vendte tilbage til Ulfborg.

Abelone Kirstine Dejgaard (1883-1969) var ung pige i huset hos købmand Aastrup, da de lærte hinanden at kende.

Kendte Abelone ikke til god husførelse og dannelse inden, så lærte hun det i alle tilfælde hos Mariane Aastrup. Hun kendte

Abelone Vejgaard.

nu nok til det i forvejen, ellers var hun ikke blevet ansat.

Abelone var datter af frisørmester Niels Peter Dejgaard og Abelone Marie Lauridsen i Tarm.

Ud over sin skolegang havde Abelone et højskoleophold på Vallekilde.

Christen og Abelone blev gift 1. juli 1906 i Egvad Kirke.

De fik børnene:
Anna Margrethe (Grethe), f. 1907, gift med Helmuth
Marie (Misse), f. 1909, gift med Schou
Anders Viggo, f. 1911, gift med Ella
Karen, f. 1917, gift med Niels
Mogens, f. 1920, gift med Karen
Bodil, f. 1922, gift med Henry

Det første hus Abelone og Christen boede i var Villa Nord (Holmegade 24), som Christen selvfølgelig selv havde bygget. De skiftede ofte bolig. Lige indflyttet i et nyt hus og så blev det solgt. Anders Viggo fortalte, at han oplevede at bo i 4 forskellige huse, inden de flyttede ind i Herredsgade 22 i året 1919.

Herefter ville Abelone ikke flytte mere, og det kom til at passe. Det var nok et af de dyreste privathuse i Ulfborg på denne tid. Iflg. hovedbogen løb den op i den formidable sum af kr. 25.500. I hovedbogen er beløbene aldrig lagt sammen. Christen har nok skønnet et beløb til skattevæsenet.

Under den spanske syge (1919-20) var skolen lukket i ½-1 år. I denne periode fik de 2 ældste piger Grethe og Misse samt doktor Agersnaps Karen og Else undervisning i hjemmet på Herredsgade. Læreren var en enelærer fra Thorsted – bror til Kanonhenrik, smeden, der lavede lågen ind til Ulfkjær kirkegård.

I hjemmet hos Abelone og Christen var Johanne feriebarn i mange år. Hun var Københavnerbarn og jævnaldrende med Grethe og Misse. Når hun var der, var der liv og glade dage, hun talte som et vandfald. Alle betragtede Johanne næsten som et familiemedlem. Hun blev ved med at besøge

Herredsgade 22.

Christen og Abelone, selv da de var højt op i årene. Mærkelig nok fik hun en sygdom, så hun skulle holde stemmen fuldstændig i ro. Hun tog i en periode ophold i et sommerhus uden telefon. Søsteren til hende var feriebarn hos købmand Mads Pedersen.

Hvis der i hjemmet ikke var kontant afregning ved en forseelse, der krævede mere end ord, var der kælderen. Her kunne det barn, der skulle afstraffes, godt stå med bukserne nede om benene og vente på en røvfuld i halve timer. Ja, måske glemte far Christen det.

Selvstændig

blev Christen Vejgaard i en meget ung alder.

Hans næringsbrev er dateret 3. marts 1905, men forinden var han startet som selvstændig. I 1903 byggede han Ulfborg Andelsmejeri sammen med murermester Højbjerg i Hee. Han skulle nemlig bevise, at han kunne levere et godt og ærligt stykke arbejde, så andelsmejeriet i Ulfborg blev grundlaget for Christen Vejgaards næringsbrev.

I samme periode udførte han murerarbejdet på skolen i Ulfborg samt den ældste del af skolen i Ulfborg Kirkeby.

Anders Viggo har fortalt, at hans far var med til genopbygning af Pallisbjerg efter branden i 1906. Flere af håndværkerne kom enten gående eller cyklende langvejs fra for at møde på arbejde.

Oplagsplads, fenne og stalde til arbejdshestene var på et areal, der ligger vest for Herredsgade og ind til Kongevejen. Det gik helt op til kirkegården.

Al transport med byggematerialer foregik med heste, så derfor skulle der være hestestald. Senere blev hestene afløst af en vognmand. Det nærmeste teglværk var Skærum, hvor der blev købt mange sten, men selvfølgelig blev der også købt sten fra andre teglværker.

Christen havde selv cementstøberi, og der var altid folk i arbejde i grusgraven i Stenum (i Råsted).

En kusk kørte grus op fra stranden med 3 jyske heste. Den ene hest blev kaldt Hængøre. Anders Viggo overværede en gang, at én af hestene skulle årelades på grund af sygdom.

Af bygninger som Christen byggede, kan nævnes Sdr. Nissum Andelsmejeri, Vemb Brugs, Vemb Forsamlingshus, Staby Præstegård og Plantørboliger i hele omegnen.

14. maj 1909 vandt han licitationen over Posthuset. Christens bud var 395 kr. billigere end buddet fra en anden Vejgaard. Tilbuddet lå på kr. 13.634,78. Efter færdiggørelsen blev et beløb på. kr. 76 holdt tilbage, da gulvet ikke svarede til den kvalitet, der var forlangt. Snedkerarbejdet var ellers udført af faderen Anders Vejgaard, men noget må have svipset for dem. Posthuset blev taget i brug 1. december 1909.

Licitationer var ikke altid skriftlige. Efter sådan en licitation blev beløbet skrevet på tegningen, og parterne skrev under. Aftalen var hermed bindende.

Da Madum skole skulle prissættes, sad tilbudsgiverne nærmest i ring og blev spurgt, hvad de kunne bygge skolen til. Én efter én kom de med deres bud, der blev lavere og lavere. Da turen kom til Christen Vejgaard, rejste han sig og sagde: "Jeg bygger den gratis, hvis I alle vil være med."

Siden da foregik licitationerne skriftligt.

Blandt meget andet har han også bygget: Teknisk skole, Sønderkjær skole, Alderdomshjemmet (nu Børnehaven, Holmegade 40), det nye Apotek (Holmegade 19), Staby Sognegård, Tim Kro, Bording Sognegård, stuehuset i Vester Damgaard i 1927 og mange private ejendomme.

Brokkenhus (Lundgade 3-5-7), som han også byggede, blev efter sigende bygget af "brokker" fra den tidligere gamle Præstegård i Staby.

Vandtårnet, der nu ikke eksisterer mere, blev bygget i 1912 og kostede kr. 5.825.

Christen tegnede selv de fleste af de private ejendomme han byggede. Kendetegnende for mange af dem er kampestenssoklen. (Bygningerne er ikke nævnt i den rækkefølge, de er bygget).

1923 havde Christen i licitation fået til opgave at bygge ca. 1 km af dæmningen mellem Thorsminde og Fjand. Arbejdskrafttilbuddene derude var meget forskellige, herunder også børster som boede i barakker i Thorsminde. Fritiden for dem gik med kortspil og druk, som ofte endte med slagsmål. Der var 80 mand i arbejde. Efter hvad Anders Viggo lyttede sig til, var det en god forretning.

Mesterforeningen for Bygningshåndværkere på Landet i Ringkøbing Amt var Christen Vejgaard medstifter af. Det blev stiftet først i 1920'erne.

Skulle folk med fast ejendom låne i Husmændenes Kreditforening eller have forsikret i Vistoft Brandkasse, var Christen vurderingsmand for disse.

Christen var efterhånden blevet en holden mand. Han ejede sammen med 3 andre ca. 200 tdr. land hede og agerjord. Arealet var frasolgt en nedbrændt ejendom, Troldtoft, som ikke blev genopbygget. Det lå mellem Hoverdal og Ulfborg Skovdistrikt og gik ned til Moustes krat.

Sammen med købmand Mads Pedersen ejede han Pallisbjerg plantage. Iflg. Anders Viggos jagttegn for året 1926 havde han grundejerjagttegn til disse 2 arealer. Som 15-årig kunne man få jagttegn til fædres jorder. Da var der urfugle til.

Pallisbjerg plantage var en investering, der gerne skulle give lidt af sig. Der blev fældet og solgt træ til tømmer, høstet lyng til traver til tagrygninger, solgt brænde og kvas, og så skulle vejene jo holdes. I året 1918 gav skoven et overskud på kr. 2.481,48. Året før havde det givet underskud, og da havde Mads Pedersen betalt halvdelen.

Snefoged var der før i dage. Sådan et job havde Christen. Han skulle, når der var brug for det, stille med et hold mænd, der kunne bruge en skovl. De skulle grave sneploven fri, når den kørte fast. Dette mandskab kørte med på laddet af lastbilen i ly af en presenning.

En juleaften, hvor himmel og hav stod i et, skulle de klare amtsvejen helt til Skjern. På vejen hjem, fik de Højskolehotellet i Ringkøbing til at lukke op og varme op under gryderne, så de kunne få suppe.

Depressionen

De gode tider varede ikke ved.

Ved låntagning skulle man stille med én eller flere kautionister.

I de gode tider havde Christen Vejgaard kautioneret for flere uden at ryste på hånden. Da konjunkturerne vendte, ramte det over en bred kam. Christen kom til at indfri, hvor han havde kautioneret, og især et par stykker gjorde ondt.

Et kloakarbejde, som Christen havde givet tilbud på i Hirtshals, var ikke nogen overskudsforretning. Det var sidst i 20'erne. Alt skulle graves med håndkraft, da undergrunden var fyldt med sten. Efter dette kan man godt sige, at Christen Vejgaard gik i fjertab. Likvide penge manglede. Havde banken haft lidt mere elastik, kunne arbejdet i Hirtshals have været færdiggjort med mindre tab. Der var materialer deroppe for mange penge, og de blev solgt for en slik.

Heldigvis var der værdier, der kunne sælges, og heldigvis havde han en bror, der

kunne kautionere. Christen afstod sin halvdel af Pallisbjerg plantage til Mads Pedersen. Mange år senere, da tiderne var blevet bedre, tilbød Mads, at Christen kunne købe den tilbage, men det ville han ikke. Han gav ikke engang sønnen Mogens lov til at købe parten, selvom han havde pengene.

Hedearealerne blev også afhændet.

Arbejde var der ikke til de mange gode medarbejdere. Aktiviteterne i cementstøberiet og i grusgraven i Stenum samt opkørsel af grus svandt ind.

12. december 1929 må det have stået helt skidt til, for da købte Anders Viggo iflg. et dokument følgende effekter af sin far:

1 egetræsskrivebord, 1 jernpengeskab, 2 merskumspiber, 1 jagtgevær, 1 cementmurstensmaskine og dagligstuemøblementet bestående af 4 stole, sofa, lænestol og gulvtæppe. Beløbet for det købte oversteg ikke kr. 600. Anders Viggo lånte beløbet hos sin læremester A. Vium Andersen, og blev trukket med kr. 10 om ugen indtil lånet var indfriet.

Dokumentet slutter med: For overdragelsen har min søn fyldestgjort mig, idet han har betalt de beløb, der skyldtes på effekterne, der var stillet til auktion. Til vitterlighed har A. Vium Andersen og P. H. C. Veigaard underskrevet.

Beløbet blev siden hen tilbagebetalt til Anders Viggo.

Udlæg fra virksomheder i Hirtshals og Nr. Sundby blev indfriet af en anden Ulfborgborger.

Det var på denne tid Marius Lysgaard gik i kompagniskab med Christen. Lysgaard havde i mange år arbejdet hos ham, og det havde måske også været hans læreplads.

Christen gik ikke konkurs, og familien kunne blive boende i huset på Herredsgade 22.

Hushjælpen og den unge pige forsvandt. Telefonen måtte afleveres. Christen og Abelone fik aldrig siden telefon. Abelone ville ikke være den, der skulle tage imod brok, når håndværkerne ikke mødte til aftalt tid. Mon ikke hun også huskede, når kreditorerne ringede efter penge.

Anders Viggos lærlingeløn var medregnet i husholdningsbudgettet.

De 3 ældste børn voksede op med velstand, medens de 3 yngste hvor den manglede. Det var noget børnene senere drillede hinanden med. De yngste gik heller ikke på danseskole.

En fisketur ved Storåen var godt for sjælen, men kunne også være det for økonomien. Mogens har fortalt, at han og faderen på sådan en fisketur stangede 2 store sække ål. Da de havde fået sækkene bundet på cyklerne, sagde Christen: "Nu er der da mad nok til en 14 dages tid."

Mon ikke de fik nok af ål?

Bodil kan udmærket huske, når hendes mor spurgte efter penge, og hendes far forlegent svarede, at han ingen havde. Hun oplevede ikke direkte fattigdom, men det undrede hende dog, at hun aldrig skulle have skolepenge med i realskolen. Enten havde hun friplads, eller også var der andre, der betalte for hende. Da hun fik realeksamen, som den første i familien, var det Anders Viggo, der syntes hun skulle fejres, har Bodil fortalt. Det foregik på Pavillonen i Lemvig. Vognmand Troelsen var bestilt til at køre dem derop. Anders Viggo arbejdede i Lemvig.

For at hjælpe på økonomien, blev der indrettet lejlighed på 1. sal. Barber Kopps med familie boede der i mange år. Senere flyttede barber Hejse ind med sin familie.

Bedre tider

blev der heldigvis for alle, men der skulle også bestilles noget.

Om næringsbrevet havde været på "Stand by" i forbindelse med fjertabet, ved

Christen Vejgaard på sit befordringsmiddel.

vi ikke. Et dokument fra Fællesrepræsentationen for Dansk Håndværk og Industri giver ham, efter fremsat begæring, ret til at må benytte Mester-navnet i forbindelse med fagbetegnelsen.

Dateret og underskrevet marts 1933.

Den samme levefod fik de aldrig igen, men mindre kunne gøre det.

Christen erhvervede aldrig kørekort. Han havde sin cykel, og den transporterede ham, hvor han skulle hen, om det så var til Thorsminde. Altid i hvidt murertøj og med høj cigarføring. Han havde sine egne cykel- og færdselsregler, som landbetjent Brøndum Jensen aldrig blandede sig i. Skulle han længere væk, f.eks. til licitation tog han toget, hvis ikke nogen kørte for ham.

Christen var alle dage socialdemokrat og medlem af Socialdemokratisk Forening, hvad der ikke var eller er helt almindelig for selvstændige. Han blev udnævnt til æresmedlem 6. februar1952 for godt og trofast arbejde gennem årene. Det har nu nok ikke været for foreningsarbejde.

Lidt provokerende kunne han være. Når de i Borger- og Håndværkerforeningen spillede "Kong Christian," rejste han sig aldrig, da han mente, det var en krigssang.

Christen dyrkede ikke de offentlige hverv, men var dog i bestyrelsen for Teknisk skole samt i bestyrelsen for Borger- og Håndværkerforeningen i nogle år.

Religiøs var Christen ikke. Han læste meget og var interesseret i Darwin om Arternes oprindelse. Bøger som ungdommen ikke måtte læse for Abelone. Men hvad hun ikke vidste, havde hun ikke ondt af.

Af fritidsinteresser må man nok sige, at jagten fyldte meget. Christen voksede op med en far som jæger. Jagten foregik både på egne jorder samt i Madum Sande og i Aktieplantagen. Selvfølgelig betød det noget, at han havde vildt med hjem især i de svære år.

Han var jæger med hunde, Strelluf støvere, og han elskede dem. I noget af kælderen var indrettet hundehus med opgang til en stor hundegård.

Der var ikke styr på det, når hundene parrede sig, så til tider kunne det ligne en hundefarm. Anders Viggo har fortalt, at han som stor dreng af og til blev sat til at drukne nyfødte hundehvalpe, hvad han bestemt var ked af.

Jægertraditionen, som jo er en gammel kultur, har fædrene i familien været gode til at føre videre, så selv mange af tipoldebørnene i dag er ivrige jægere.

Christen ville gerne danse og var efter sigende god til det. Var der dansemusik i radioen, kunne Abelone og Christen godt tage en svingom rundt om spisebordet.

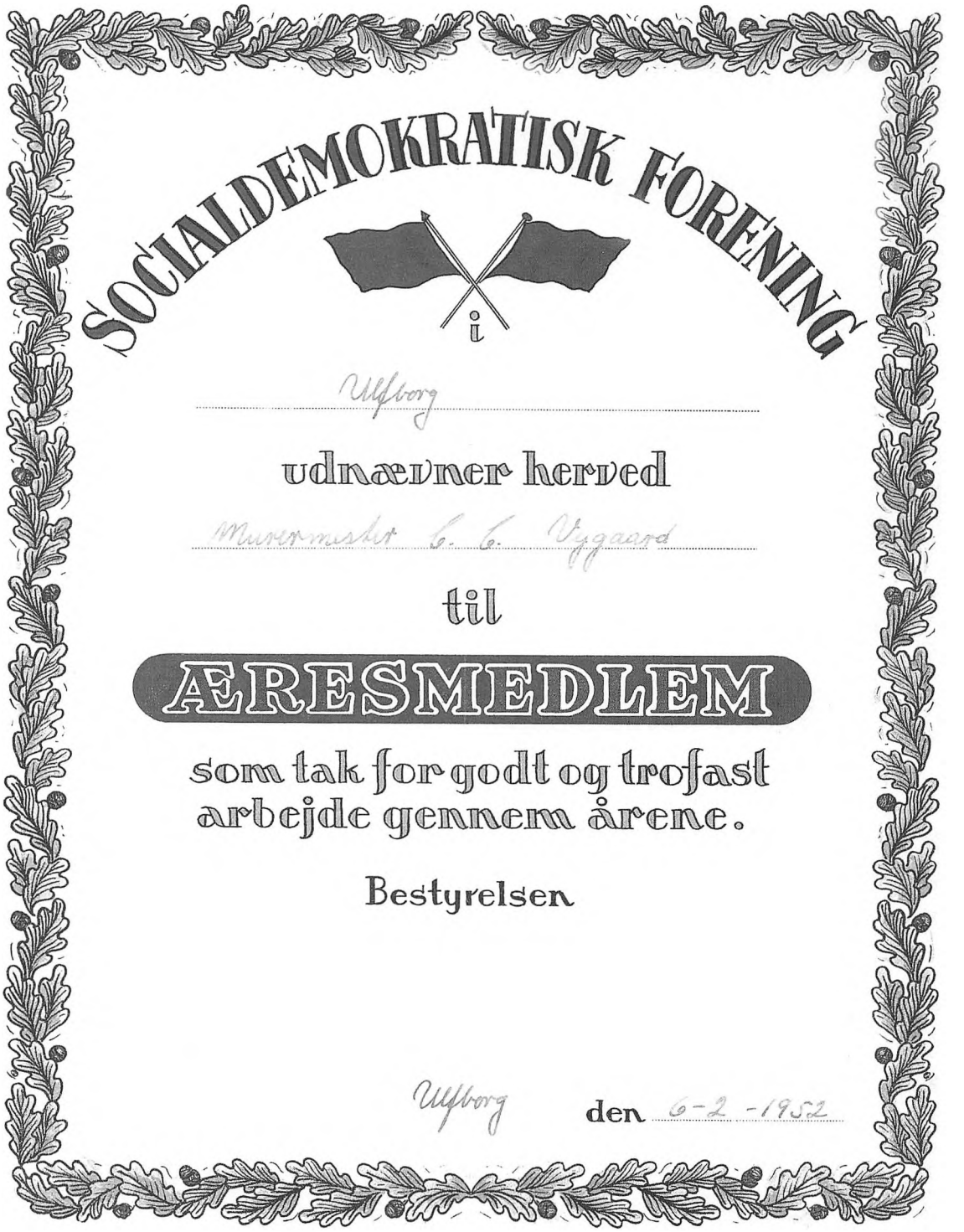

Christen Vejgaards æresbevis fra Socialdemokratisk Forening.

Lidkøb hørte til tiden, og der holdt Christen sig ikke tilbage. Det kunne godt trække ud og blive til et par punche for meget.

Det var nu ikke kun for punchenes skyld, han gik på Christoffersens. Jyllandsposten kunne nemlig læses dernede, og det gjorde han gerne i selskab med danskvand.

Han førte nøje regnskab med, hvad han brugte pengene til. Der stod af og til luksus i regnskabsbogen. Da Abelone en dag spurgte, om luksus var noget, han blandede med mørtel, svarede han – nej Abbe, det er da øl.

Kompagniskabet med Marius Lysgaard fungerede godt og i mange år. De var begge socialdemokrater, så politik kunne de ikke blive uenige om.

1959-60 tog Christen toget til den sidste licitation, han deltog i. Humlum skole var det, og tilbuddet var regnet ud af Mogens. Da han kom hjem, spurgte Mogens til prisen. Nå, så fik vi den da, men nej. Far Christen havde lagt lidt ekstra på, da han syntes, at rejsen derop var for besværlig.

I ca. 1960 overtog Mogens langt om længe hele forretningen og dermed ledelsen. I en del år havde forretningen heddet C. C. Vejgaard & Søn. Christen ville ikke give slip og give Mogens det fulde ansvar. Synd for Mogens.

Christen blev ved som aktiv murer, så meget han nu ville og kunne. Dog ville han gerne bevise, at ingen opgaver var for store for ham. Så da der skulle mures 2 skorstenspiber på Aastrups ejendom (Harbogade 1), kravlede han selv derop, da han ikke kunne få fat i andre. Da Mogens kørte gennem byen til fyraften, fandt han sin far stående himmelhøjt på en stige. Det var ikke lige i Guds navn, det der blev råbt. Hertil mente Christen, at han jo var en mand i sin bedste alder – det er da tvivlsomt, at det bliver bedre. Han var da 78 år.

Abelone og Christen Vejgaard.

Christen tog "på arbejde" til han var 81½ år. Han og barnebarnet Christian var ved at mure facademuren op på det nye Apotek, da Christen pludselig kaldte junior hen til sig. Han rejste sig op ved ham, lagde murerskeen og sagde: "Nej Christian, nu har ét fanden pin'me end'."

De 2 Christianer cyklede på samme cykel hjem til Abelone. Siden rørte han ikke murerskeen.

Første gang folkepensionen registreres i kassebogen var 28. februar 1962.

Han var lun og havde humor. Christen har lagt ord til mange Lune Jyder skrevet af Johs. Jensen (Heise).

Et af de sidste år han levede, sad Anders Viggo og talte med ham, da der kom et ligtog forbi. Anders Viggo fandt ud af, hvem følget fulgte og mente, at faderen burde have deltaget.

"Han kommer jo ikke til min begravelse," var svaret.

Christen døde i 1965.

Abelone tilbragte det sidste halve år på plejehjemmet, herefter overtog Karen og Mogens Herredsgade 22.

Abelone døde i 1969.

Murere har jo det fortrin frem for så mange andre, at deres gerning bliver stående ud i tiden, længe efter de selv er borte. Sådanne mindesten satte Christen sig mange steder.

85 år efter Herredsgade nr. 22 blev bygget, fik de nuværende ejere Ragna og Jørgen Lykke bygningsprisen for vedligeholdelse med respekt for originaliteten. Det er en fornøjelse at se huset.

Peder Vejgaard (1883-1946)

Peder blev født den 15. august i Hvolbye.

Husdyr, eller i hvert tilfælde duer, havde Peder som dreng. Han solgte nemlig duer til Cirkus Miehe, når de var i byen. En sommer kom Miehe forbi og så på duerne. Han kunne genkende én af dem. Den havde han nemlig købt året før. Sådan kan det gå, når duer lukkes ud for tidligt. Om han fik den igen, melder historien ikke noget om.

Jakobine Vejgaard.

Peder startede sin erhvervsmæssige karriere som lærling hos sin far i tiden 1897–1901. Den sidste periode af læretiden, var hos det hæderkronede snedkerværksted Brdr. Hoffmann i Århus, og han frekventerede samtidig Teknisk skole. Han fik svendebrev med bronze.

På samme værksted, var Laurids Villemoes, fra Skærum også i lære.

Peders fætter havde bageriet "Emmery" i Guldsmedegade i Århus, og hos ham lejede han et værelse.

Efter læretiden var Peder ude som rejsende svend i en periode. Han arbejdede hos forskellige mestre både herhjemme og i Tyskland. Düsseldorf var stedet, som huskes. Efter nogen tid dukkede Laurids Villemoes op og fik arbejde på samme værksted. Det overnatningssted han havde fundet, var befængt med væggelus, så efter en nat var han så overstukket, at han måtte ty til Peders værelse, indtil han fandt noget bedre.

Hvor længe Peder blev i Tyskland vides ikke, men han var blevet helt ferm til både at tale og forstå tysk.

Peder var meget sportsinteresseret og en dygtig udøver. Under et hjemmebesøg i Ulfborg manglede Idrætsforeningen en længdespringer, og hvad var mere naturligt end at spørge Peder. Han sprang så langt, at han kun manglede 2 cm i at slå Danmarksrekorden.

Soldatertiden tilbragte Peder i Fredericia. Som den dygtige skytte han var, vandt han her et gevær – en 89'er. På skæftet var eller blev der efterhånden fastgjort de mange plader, han vandt ved forskellige stævner. Under besættelsen skulle alle våben afleveres. Peder så aldrig sit udsmykkede gevær igen.

Gårdmanden Søndergaard, fra Søndergaard i Gimsing ved Struer, flyttede omkring år 1900 til Ulfborg, hvor han købte Gæstgivergården. Med sig havde han kone

og 9 børn. En flytning, som efterkommerne aldrig har kunnet forstå.

I 1905 skete der det tragiske, at kromanden druknede på Nissum Fjord. Af de efterladte børn var 3 ukonfirmerede.

En datter derfra, nemlig Jakobine Søndergaard, blev i 1909 gift med Peder.

De fik børnene:
Svend Aage, f. 1911, gift med Anna
Ester, f. 1917, gift med Ejnar
Henning, f. 1919, gift med Else

Jakobine lærte alt om madlavning på Hotel Eyde i Herning.

Det unge par flyttede ind i vestenden af beboelsesejendommen til værkstedet i Bredgade 25. Her var indrettet en lejlighed med 2 stuer.

Henning kan godt huske, da familien senere flyttede til den større lejlighed i den anden ende af huset. Denne lejlighed blev ledig, da bedstefar Anders, nu som enkemand, flyttede hen i Nørrehus i 1922.

Ulfkjær bogsamling blev i 1922 reorganiseret og kom til at hedde Ulfborg bibliotek. Det fik til huse i de 2 ledige stuer hos Peder Veigaard. Lærer Bakmann passede biblioteket. Om aftenen blev læsestuen passet af frivillige. Var der brug for telefon, fandtes det jo i huset. På de dage der var åbent, blev der fyret op i kakkelovnen.

Kælderen på Teknisk skole blev senere overtaget og indrettet til bibliotek.

Henning husker sin far Peder som en meget dygtig snedker, og husker også hvordan hans far lærte dem at slibe værktøjet og bruge en rubank (langhøvl).

På værkstedet var der 5-6 høvlbænke, og der var maskinværksted med alle nødvendige maskiner. Af svende kan Henning huske Karl Jensen (Karl Portør), han blev senere post, det var mere sikkert end arbejdet som snedker. Så var der Salskov, Gyde Flodager, Jens Thuesen og Aage Andersen. Mange er blevet udlært på værkstedet. De både boede og spiste hos mester. Det var ganske almindeligt.

Fordelen ved sådan et værksted var, at kunderne kunne få møbler specielt fremstillet efter plads, ønsker og pengepung.

En sjov episode Henning husker fra sine drengedage:

På vestsiden af værkstedet var der en grøft, der var rørlagt under Bredgade. En af svendene væddede med de andre om, at han kunne kravle gennem røret med en tændt pibe i munden. Om han klarede det vides ikke, men lugten har nok hængt ved ham.

En anden historie, også fra det virkelige liv, som Henning her fortæller:

Mor havde en ung pige, der hed Emma Bødker. Hendes mor var enke med flere børn. En af drengene havde fået plads som hjorddreng, men han blev behandlet så dårligt, at han løb af pladsen. Han ville ikke gå hjem og sige, hvad der var sket, så han gik ind i vores tørvehus. Her fandt han lidt at ligge på og faldt i søvn. Da far skulle ud efter tørv til fyret, fandt han den lille gut, som han tog med ind i varmen til søster Emma. Peder, som drengen hed, blev hos os i over 25 år. Han blev fast svend på værkstedet og hørte til hos os. Han har nok villet ud og se noget andet, for på et tidspunkt fik han arbejde i Varde. Han kom dog stadig hjem hver lørdag/søndag. Hans søster Emma blev også ved at besøge os og holdt forbindelsen ved lige i mange år.

Træ til møbelproduktionen blev købt hjem i store mængder og stablet, adskilt med lister, så der kunne komme luft til. Det skulle lagre, inden det blev anvendt. Egetræ var det foretrukne, men der blev også fremstillet møbler i fyrretræ. Noget blev købt udenbys, men især fyrretræ blev købt på tømmerhandelen i Ulfborg.

Møbelbutikken, Bredgade 25, med et udsnit af gravsten fra Espersen, Holstebro.

Gulvtæpper blev forhandlet i forretningen. Gram vendetæpper. Sådan et blev monteret i et hjem i 1920. I 1950 var Henning ude at vende det og fik da at vide, at det havde ligget i 30 år.

Bedemænd (det vi forstår ved en bedemand) var der ikke på Peders tid i Ulfborg, man brugte heller ikke en decideret ligbil, men Chr. Jeppesen gjorde sin lille lastbil ren og pyntede den med gran, og så blev den brugt som ligbil. På landet brugte man vel en hestetrukken vogn.

Når man fik brug for en ligkiste, bestilte man den - med ligtøj, og den blev kørt ud af vognmanden. Manglede man hjælp, var der altid nabohjælp at få.

Det kunne dog hænde, at folk selv havde linned. Enkelte havde nemlig gemt det, der var brugt brudenatten.

Der var i øvrigt 4 værksteder i Ulfborg, der fremstillede ligkister (Mogensbjerg, Svend Nygaard, Jens Hansen og Peder Veigaard), så der var nok om buddet.

Peder havde en gammel ambulance stående, der skulle have været bygget om til ligvogn, men det blev kun ved det.

Gennem Peder Veigaard kunne man købe gravsten. Espersen, Holstebro havde en lille udstilling foran møbelbutikken.

23. januar 1922 sås følgende annonce i Ringkjøbing Amts Dagblad:

STOR UDSALGSANNONCE
Da eksporten af møbler er standset, sælges følgende fint forarbejdede møbler til cirka halv pris.

30 egespisestuer: Bestående af buffet, spisebord og 6 stole
12 egeskriveborde m. skabe
12 soveværelser: Bestående af 2 senge m. madrasser, skab, toiletmøbel, servante m. marmor, 2 natskabe m. marmor, 2 stole.

P. Veigaard
Ulfborg, tlf. 59

Det var et stort lager at brænde inde med, og vidner måske allerede om de dårlige tider, der skulle slå benene væk under mange.

I 1927 kunne man for 950 kr. købe et spisestuemøblement af matteret fyrretræ bestående af skænk, dækketøjsskab, anretterskab, spisebord, 6 stole og 2 armstole. Sælger forpligtede sig endvidere til at opbevare møblerne i 1 år uden vederlag og efter nærmere ordre at levere og opstille disse i en lejlighed i Ringkøbing.

Der blev oprettet købekontrakt med en betalingstid på godt et år. Som kautionist og selvskyldner stod Mads Pedersen.

Denne stue havde været på udstilling i Oslo, men blev ikke nogen salgssucces.

De dårlige tider, der var sidst i 1920'erne og først i 30'erne, har Henning kun en svag erindring om.

Svend Aage (ældste søn), der var manufakturuddannet, havde efter en ledighedsperiode fået arbejde i Struer. Han havde ikke penge til toget, så han gik op i krydset og fik kørelejlighed med en kreaturlastbil. Det rørte Jakobine meget, at hun ikke kunne hjælpe ham på vej. I samme periode byttede Peder møbler med ½ gris, der blev værdisat til 15 kr. Da han kom hjem mødte han ordene fra Jakobine: "Det har vi da ikke råd til."

Mon ikke disse to eksempler var tegn på mathed i husholdningspungen, for i de dårlige tider var Peder Vejgaard den, der kom de andre familiemedlemmer til undsætning – enten i form af kaution, eller han lånte dem penge.

Omkring 1930 fik Peder Vejgaard til opgave at møblere venteværelser og sygeplejerskernes værelser på Holstebro Centralsygehus. Mange af møblerne blev fremstillet

Møbelbutikken "dækket" op med kurvemøbler.

hjemme på værkstedet, såsom chatoller. Enkelte står den dag i dag derude.

Selv om der blev fremstillet mange møbler på værkstedet, kunne det ikke dække behovet, så der blev købt ind på større møbelfabrikker til videresalg.

Op til 2. verdenskrig og under krigen kneb det med at få møbler nok til forretningen. Salget gik rigtig godt i denne periode, og mange af møblerne blev nok betalt med ikke registrerede penge (sorte).

Det må have været omkring 1925, at Peder købte den gamle Redningsstation i Fjand og restaurerede den vældig fint til brug som sommerbolig. En kunstmaler fandt den værdig at male. Da Peder spurgte til prisen på maleriet, mente kunstneren ikke, at Peder havde råd til at købe det.

Henning husker ferierne i Fjand som dejlige perioder, hvor deres far havde tid til at lege med dem. Der var nu 3 børn. I øvrigt huskes han som en opmærksom far.

Senere købte Peder en flyttevogn, som blev kørt til Fjand. Den blev kaldt "Gøglervognen," der var tre køjer, lille køkken, stue og terrasse.

Der blev også købt et signalhus af DSB. Det blev også placeret i Fjand på en lille bakketop. "Bakkehuset" blev det kaldt. Der blev bygget til, så der var plads til 6-8 mennesker.

Alle husene blev lyst op med petroleumslamper. Der blev lavet mad på primus eller besovn. Det var tider, når alle husene var fyldt op med familiemedlemmer, da var der leben og herlige dage derude.

Inden krigen blev det store træhus, Bakkehuset, solgt til Thorsminde. Her blev det indrettet og anvendt til helårsbolig. Den første "Redningsstationen" blev ødelagt af tyskerne.

Efter 1945 havde familien ikke fritidsbolig ved Fjand mere.

Fra venstre Peder Vejgaard, Jacobine Vejgaard, Christen Vejgaard og Abelone Vejgaard.

I 1933 fik Peder et stipendium. Det skulle bruges til en udlandsrejse. Henning mener, at beløbet var 500 kr.

Peder tog sine 2 drenge Svend Aage og Henning med. De kørte i bil, og målet var Berlin. Før de kom derned, boede de på et lille Gasthaus, hvor de selv lavede mad på værelset. De havde sikkert det meste med hjemmefra. I Hamborg var der meget at se. De mødte en arbejdsløs dansker, som viste dem rundt.

En dag Hitler skulle tale på byens stadion, havde de bestemt at overvære det, men blev kraftig advaret mod at tage derud. Om natten sloges nazister mod kommunister i Hamborg. Der kom store lastbiler med mænd, der tog til byen bare for at slås. Natten blev senere kaldt Hamborgs blodnat.

Peder var, som formand for Teknisk skole, medstifter af Realskoleforeningen i 1935. De øvrige var købmand Aldershvile, læge Boel og lærer Boddum.

En kommunal realskole, som havde været et stort ønske allerede i 1921-22, kunne der ikke være tale om, da det ville få kommunens skoleudgifter til at stige.

Fra 1936 var Den private Realskole en realitet.

Efter et langt og strengt sygdomsforløb, hvor Peder selv kørte sin hustru til behandling i Århus, døde Jakobine i 1936.

Sognerådet og sognerådsformand

Peder kom i sognerådet og var formand fra 1933-46.

Efterhånden var det mænd fra stationsbyen, der nu afløste de mange velansete gårdejere, der tidligere havde styret og siddet på alle pladser i sognerådet.

Peder var den første håndværker, der blev valgt til sognerådsformand.

Kontoret, ja – det var hjemme i spisestuen. Borgerne kom her, når de havde ærinde til formanden. 1. maj og 1. november var der travlt. Da kom de mange karle og piger, som skiftede arbejde. De skulle have et flyttebevis, som så skulle afleveres der, hvor de kom hen. Der var ligeledes travlt sidst i januar, da skulle mange have hjælp til selvangivelsen.

I 1934 blev kommunekontoret oprettet/indrettet i den sydlige ende af Alderdomshjemmet (det, der senere blev omdannet til børnehave). Herefter blev møderne afholdt på dette kontor. Maren, der var bestyrerinde på hjemmet, lavede aftensmad, så sognerødderne kunne spise under møderne.

Selvom der var kommet hjælp på kontoret i form af en kæmner, husker Henning, at hans far havde alt for meget at se til. Han kunne godt starte dagen ved 3-4 tiden, for at nå det han skulle, og han havde for vane at stå op, når han skrev.

Én blandt mange hændelser, som hørte med til jobbet som sognerådsformand var, da en borger kom og klagede over den hjælp, han havde fået. Da sognerådsformanden ikke kunne tilbyde mere, blev borgeren så vred, at han sparkede formanden. Peder kvitterede resolut ved at give ham én på hovedet. Borgeren truede med politiet.

Det var i Peder Vejgaards formandstid, at Mads Sigs ejendom blev solgt til kommunen. Den lå op til den gamle sportsplads. Bygningerne blev ryddet og Ulfborg borgerne fik en større og bedre sportsplads.

Det år, der var frygt for polioepidemi, blev det store marked aflyst, men gøglerne var ankommet. De stillede deres beboelser op på Karen Hansens mark. Det var der, hvor der nu er bebyggelse på den vestlige side af Reberbanen. Gøglerne håbede på at få tilladelse til at åbne på markedsdagen, men det blev afslået, og straks stillede ca. 50 gøglere sig op på fortovet udenfor møbelforretningen. Nogle af dem kom ind for at tale med sognerådsformanden. Gøglerne erklærede hele forsamlingen for subsistensløse og ville have hjælp af kommunen. Peder henviste dem til fattiggården i Torsted, hvilket fik dem til at fordufte fra Ulfborg.

Lige før krigen brød ud herhjemme, samlede Peder en tysk jøde op, der kom gående mellem Ulfborg og Ringkøbing. Han var flygtet fra Tyskland, da han nok kunne se hvilken vej, det gik for jøderne. Veits hed han, og han havde været sagfører i Berlin.

Han boede en tid hos Peder og senere hos bror Jens, men måtte videre. Under krigen opholdt han sig i Holland. For få år siden besøgte han Henning.

At være sognerådsformand under krigen var ikke nogen let opgave. De tyske soldater kom på alle tider af døgnet. Mange gange kom de ved 4-5 tiden om natten og kaldte formanden op. Han måtte så tage med dem, hvis der var noget galt, eller de var utilfredse med noget, der ikke kunne ordnes på stedet.

Så snart Henning var færdiguddannet i Århus den 1. november 1940, bad faderen ham komme hjem og hjælpe, da han syntes, besættelsesmagten tog så meget af hans tid, at det gik ud over møbelvirksomheden.

Henning husker engang, hvor der kom 2 mand fra det tyske politi for at spørge om en bestemt vej. De ville kun vise Peder vejnavnet, men kom til at dreje papiret så meget, at Peder så navnet på en person fra Vemb. Hurtigt fik formanden sendt én af sted til Vemb på cykel med en advarsel, så manden kunne nå at komme væk.

I en periode havde de en dansk betjent boende. Han var gået under jorden. Også han kom helskindet igennem krigen.

Mange foreninger, og dermed også bestyrelser havde glæde af Peder Vejgaard. Her er udover de, der er nævnt:

Borger- og Håndværkerforeningen, Vand- og Elværket, formand for Vestjydsk Snedkermesterforening og Svendeprøvekommisionen, bestyrelsen for Håndværkerskolen i Hadsten.

Peder var medstifter af Jysk teknologisk Institut i Århus, som blev indviet medio august 1943.

Peder havde lovet sin familie ikke at stille op til den sidste periode, men en kreds af borgere samlede underskrifter med en opfordring til at fortsætte. Det kunne han ikke sige nej til, og han fik utrolig mange stemmer ved valget.

Han var imidlertid meget syg og var indlagt i Holstebro flere gange. Her fik familien af hjertespecialister at vide, at han var slidt op. Peder Vejgaard døde den 18. december 1946.

Jens Vejgaard (1887-1975)

Jens blev født i Ulfborg St. den 18. januar.

Han startede sin læretid lige efter konfirmationen hjemme på faderens snedkerværksted og blev udlært i 1906.

I perioden som lærling, havde Jens samtidig udlejning af cykler. Det var især karle fra landet, der på deres fridage lejede cykler.

Pengene samlede Jens i en cigarkasse.

Det undrede hans far, at det kunne give så meget.

Så det med cykler begyndte tidligt for Jens.

I 1906, som nyuddannet møbelsnedker, tog Jens til Århus, fik først arbejde på et mindre snedkeri, men kom herefter til byens nok største og mest anerkendte snedkeri, der lå i Mejlgade. Jens har ved senere besøg i Århus vist sønnen Poul værkstederne på deres erindringsture, bl.a. også hvor hans værelse lå over bageriet i Guldsmedegade. Af udsmykninger, som Jens var med til i Århus var bl.a. de flotte vægpaneler i Kannikkegades posthus og i Otto Mønsteds kontorbygning i Vestergade.

Navertiden

Naver betyder rejsende håndværker fra Skandinavien.

Jens drog ud som naver for at slippe for militærtjenesten.

Blandt Jens' arbejdskammerater i Århus var der mange gamle navere, og det de kunne fortælle lød spændende. Jens fik mange gode rejsetips, og det gav blod på tanden.

Lidt sammensparede penge var det også blevet til.

Den 1. april 1908 startede Jens og en skolekammerat, urmager Johannes Svenningsen, tilværelsen som navere. Den kom til at vare 3½ år.

Han bar naveruniformen, som var høj sort hat, sort tøj og selvfølgelig vandrestaven.

Først med tog fra Ulfborg til grænsestationen, hvor de overnattede. Dagen efter kunne de komme gratis med kreaturtoget til Düsseldorf mod, at de hjalp til med at passe kreaturerne. Kreaturtoget bestod af mange jernbanevogne fyldt med kreaturer. Banen forlangte nemlig, at der skulle være et antal hjælpere i forhold til kreaturer.

Efter et par dage i Düsseldorf – videre med tog på 4. klasse til en pris af 2 pfennig pr. km. til Køln. Noget af turen foregik på Rhinen med skib. Derefter fortsatte naversvendene til fods fra Køln til Bonn. I Bonn blev de 2 dage, men så var det igen til fods på landevejen langs Rhinen til Koblenz. Undervejs boede de på "svendehjem," hvor prisen var 40-50 pfennig for et natlogi.

Da de nåede Koblenz, var vablerne blevet så store, at de ikke kunne gå videre. De havde ikke passende fodtøj på. Hverken fødder eller bentøjet var i træning.

Kun urmageren havde arbejde at se frem til, nemlig i Stuttgart.

I Stuttgart fik de hurtigt et passende logi. Det første arbejde Jens fik duede ikke, men det varede ikke længe, så var han i gang på en nybygget møbelfabrik, der lå uden for Stuttgart. Her arbejdede han til først på året 1909. Han var herefter en måned inde på håndværkerskolen dernede, hvor han lærte at behandle og bejdse træ.

På en af udflugterne, i sommeren 1908, besøgte de Schaffhausen og så på afstand Zeppelins store hangarer. De spurgte en

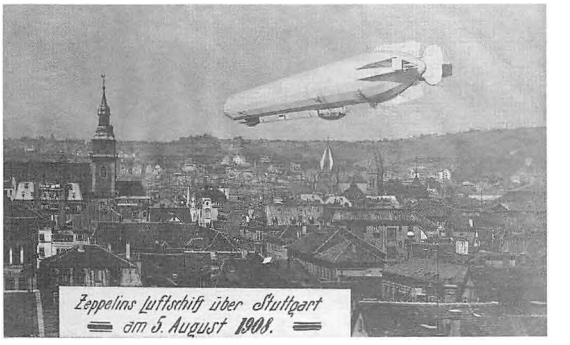

Zeppelins luftskib fra 1908.

bonde, hvad det var for noget, hvortil blev svaret: *"Det er en tovlig greve, der tror han ka' flyv'."*

Senere i 1908 så Jens den første Zeppelin i luften, og det foregik på følgende måde:

En søndag morgen kom værtinden springende op til dem i det bare undertøj og råbte: *"Der Zeppelin kommt, Der Zeppelin kommt."*

Og han fløj ganske rigtigt ind over Stuttgart. Det var en sensation.

Efter skoleopholdet rejste Jens med en anden dansk naver over Schaffhausen til Zürich, hvor han hurtigt fik arbejde på Wolf & Asmacher, en møbelfabrik med 225 ansatte.

Efter 4 måneders ansættelse, røg Jens uklar med værkføreren som forlangte, at Jens skulle melde sig ind i Kristelig Arbejderforbund. Det brød Jens sig ikke om og stoppede.

Han havde fået lidt penge lagt til side, som skulle bruges på en vandretur rundt om Vierwaldstättersøen.

I Zürich boede Jens sammen med den svenske naver Ole Ohlson, som også var snedker. De tilbragte meget tid sammen, men penge havde Ole ikke rigtig styr på. Jens måtte vente en uges tid, mens Ole fik sin løn, så han kunne komme med på turen.

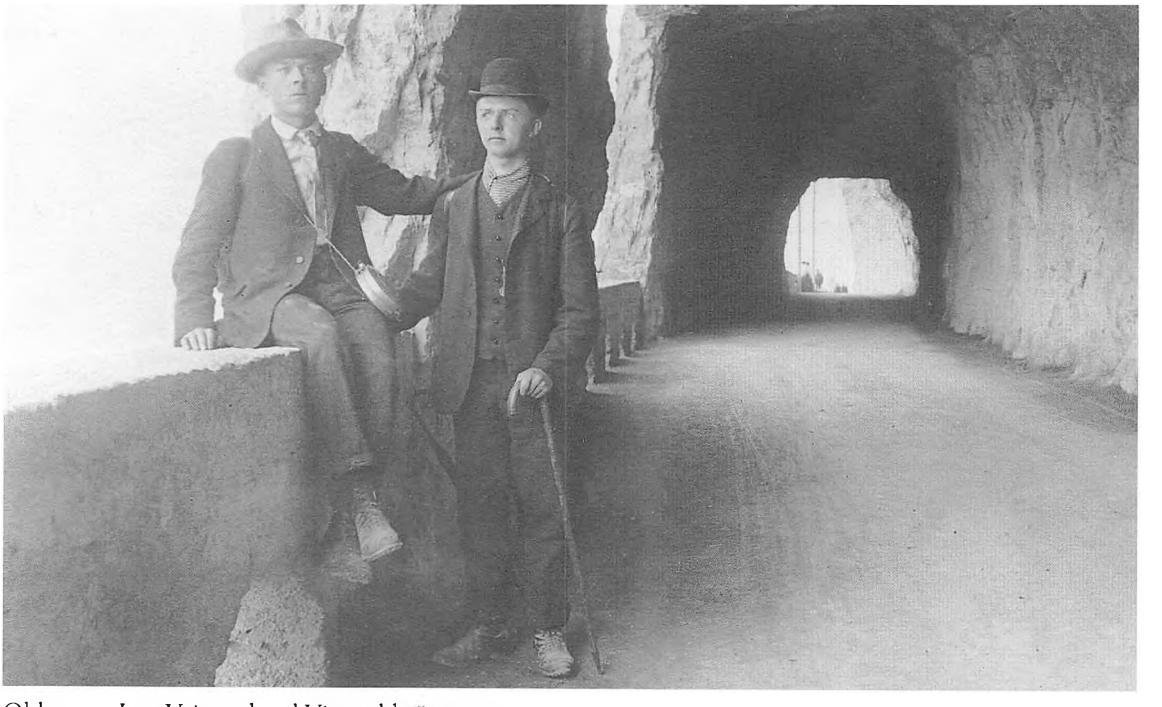

Ohlson og Jens Vejgaard ved Vierwaldstättersøen.

En tur der varede ca. 3 uger, og hvor de traf mange navere på valsen.

Da de nåede Bern, var pengene ved at slippe op, de måtte i arbejde og kom det hurtigt. Her blev arbejdsperioden ca. 3 måneder.

Efter fyraften var det ikke ualmindeligt, at naverne mødtes over en skænk. Sådan var det, Jens mødte en arbejdskammerat fra Århus, Jens Juhl, der også var på valsen. Jens Juhls plan var at rejse til Paris, hvor han havde fået arbejde.

Jens besluttede at tage med, så førstkommende lørdag tog de med toget til Paris. Egentlig ville Ole Ohlson gerne have været med, men han var igen bagefter med pengene.

Jens fik hurtigt arbejde. Det var ikke noget problem. Blev man utilfreds, søgte man på etagen ovenpå. Der var mange små værksteder i dette kvarter og på flere etager.

En måned senere dukkede Ole op i Paris. Jens havde sørget for værelse til dem begge. Først boede de i Rue Cremeuz nr. 80. Det var et simpelt kvarter og lå i nærheden af en kirkegård. Prisen var også kun 6 fr. i kvartalet. Ugelønnen var god, nemlig 70 fr.

Det var i denne periode Seinen gik over sine bredder. Vandstanden steg så meget, at de måtte sejle derfra. I en periode var boligen ubrugelig.

Jens fik nys om en naver, der ville rejse fra Paris. Hans lejlighed lå på 8. etage i Ranang, et bedre kvarter. Jens købte møblerne af ham og overtog lejligheden, hvor de, Jens og Ole, flyttede ind.

Her slutter Jens's egen beretning om en del af navertiden, som han i samtale med Inger har indtalt på bånd i en meget sen alder.

Jens' ungdomsven Johannes Svenningsen, flyttede i samme periode til Paris. Han arbejdede hos smykkefirmaet Cartie.

Poul fortæller herom, at hans mor, far, en moster og onkel mange år senere var i Paris, og hvordan især hans far genoplevede mange af de steder fra navertiden og levende kunne fortælle derom.

Poul har studeret faderens vandrestav, og den fortæller om de byer, der er besøgt gennem Europa. Familien kan bedst få rede på det gennem de mange prospektkort, som de har "støvet" igennem mange gange – med diverse erindringsbemærkninger fra far Jens.

Alle disse over 340 kort er nummererede. Med dem som dokumentation, har Jens fortalt om navertidens mange oplevelser på godt og ondt for eleverne på Teknisk Skole i Ulfborg, da skolen endnu eksisterede.

Bynavnene og steder, der er indsnittet er: Køln, Koblenz, Heidelberg, Düsseldorf, Stuttgart, Schaffhausen, Zürich, Milano, Venedig, Florenz, Rom, Korfu, Pompeii, Genna Nizza, Monte Carlo, Sct. Remo, Luzern, Bonn, Briens, Vesuv, Piza, Neapel, Den blå grotte.

Jens fortalte, at turen ned gennem Italien var en oplevelsestur, og den foregik sammen med navervenner. De besteg bl.a. Vesuv og var oppe i Peterskirkens kuppel.

I alle større europæiske byer var der det, de kaldte "huler" for navere, og Paris var ingen undtagelse. Her var tilslutningen til den skandinaviske forening for navere stor.

I et bogværk om navere er Jens fotograferet i en større forsamling.

Julefesten i naverklubben i 1909 var en speciel oplevelse for Jens.

For at tjene en ekstra skilling og få lidt fornøjelse samtidig, lod de sig hyre som klappere i det fine operahus i Paris: Folies Bergere. De stod godt nok så højt oppe, at de ikke kunne se noget, men kunne dog nyde musikken.

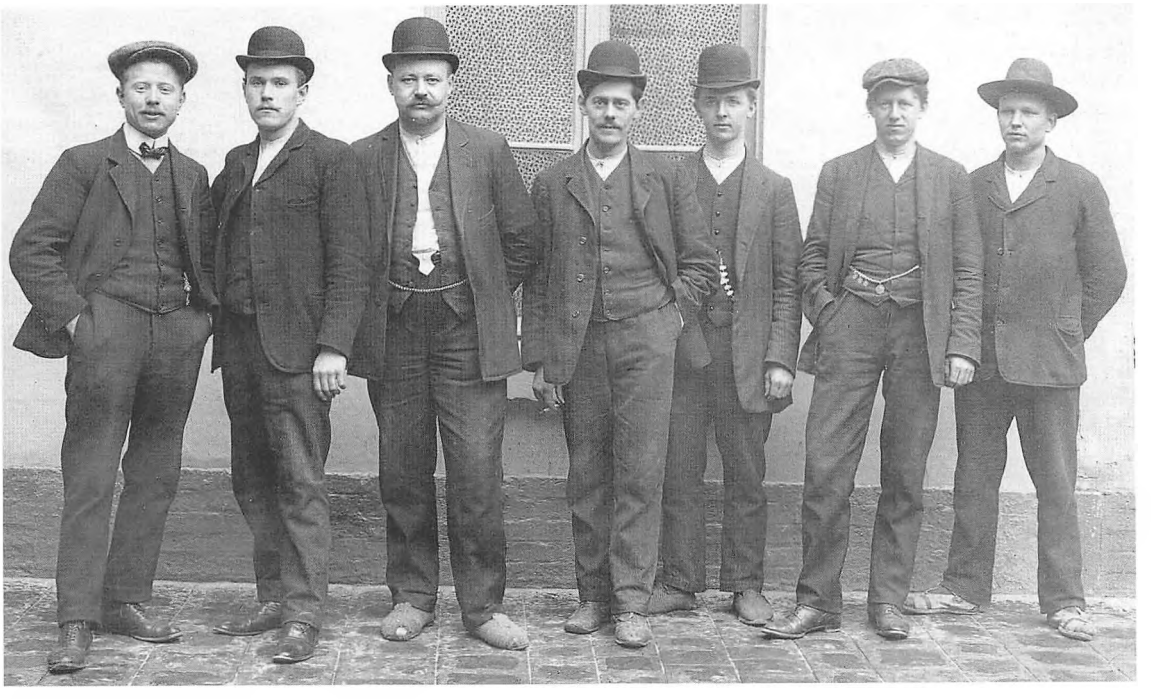

En flok navere. Jens Vejgaard nr. 3 fra højre.

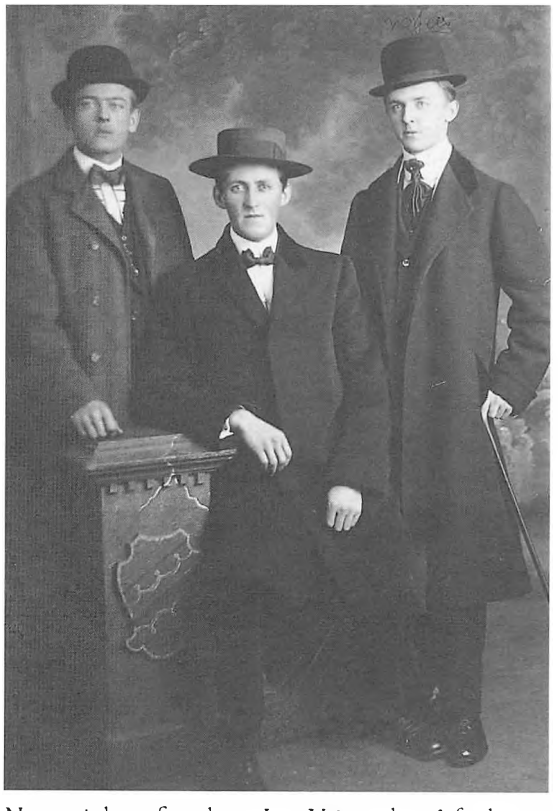

Navere i deres fine dress. Jens Vejgaard nr. 1 fra højre.

I fritiden, når naverne spadserede uden for Paris og skulle ind i byen, kunne det hænde, at de brugte kloakvejen og gik i rørene ind under Paris. Stor fornøjelse var det, når de dukkede op af et kloakdæksel inde i byen.

Jens var en flittig besøgende i de parisiske "haller," her var det især gamle sølvting, Jens gik efter.

Af håndværksmæssige arbejder fortalte Jens om de fine franske buede kommoder, som han finerede. Men ellers beskæftigede han sig med mange forskellige ting.

Ohlson og Jens nåede at påbegynde et lille værksted og havde mange opgaver for andre møbelfabrikker. Deres plan var for alvor at blive i Paris.

De mange postkort, som familien har, fortæller meget og slutter beklageligvis med flere billeder fra Hospital National i Paris. Her blev Jens indlagt med tyfus, en epidemi der hærgede Paris efter oversvømmelsen.

Her føjer Gerda til: "Far havde høj feber, hans navervenner kørte ham fra hospital til hospital, og ingen ville have ham."

Endelig kom de til et hospital, der ville tage imod ham. Han blev straks lagt i et badekar med koldt vand for at dæmpe feberen.

Jens huskede, hvordan de bar døde ud hver dag. Heldigvis slap han levende fra det.

En trist afslutning på navertilværelsen hvoraf de sidste 2 år var i Paris.

Tilbage til Ulfborg og selvstændig

1912 vendte Jens tilbage til Ulfborg, og han var ikke i tvivl om, at han ville være selvstændig.

3½ år med så mange oplevelser gode som dårlige, masser af ny faglig viden, anden form for menneskelig omgang og ikke mindst at overleve en tyfusepidemi må have givet en ung mand på 25 år mod på livet og hår på brystet – så Jens købte smedemester Nielsons ret store værksted ved Skovgaardvej og fyldte det med snedkerimaskiner, og det var mange efter datiden. Nævnes kan: rundsav, båndsav, fræser, tykkelseshøvl (en meget stor af slagsen), afretter, langhulsboremaskine, helermaskine, slibemaskine og en trætromle til pudsning af birammer. På det tidspunkt var der ikke i Ulfborg et snedkeri med så mange maskiner.

Jens kom rigtig godt i gang, og hans første produktion var egetræsskriveborde, soveværelsesmøbler, dækketøjsskabe m.m.

1. Verdenskrig og dermed kærligheden

Ved 1. verdenskrigs start blev Jens indkaldt til sikringsstyrken og skulle stille i Køben-

havn. Det var bestemt ikke heldig for en nyetableret. Han var på enkelte fridage hjemme og se til værkstedet.

Jens lå på en gård på Islev Mark i Rødovre. På nabogården Tjørnegården, hed datteren Agnes Pauline Rasmussen. De fik kik på hinanden.

Agnes havde et skrøbeligt helbred og havde derfor ikke arbejde uden for hjemmet, men hun deltog i alt, hvad der foregik på en gård.

Agnes og Jens blev gift 1917 i Rødovre kirke. Ud over forældrene var bror Peder med.

De fik børnene:
Poul, f. 1918, gift med Lis
Edith, f. 1919, ugift
Frede, f. 1921, gift med Else
Fritz blev kun ¾ år
Gerda, f. 1925, gift med Skaarup
Inger, f. 1928, gift med Victor
Anne Lise, f. 1933, gift med Kaj.

Sammen med værkstedet mener Poul, hans far købte villaen, der ligger ud til vejen ved siden af Rudolf Christensens hus på Skovgaardvej 10. Poul har boet der som lille og har en svag erindring om sovepladsen, der var indrettet i opgangen. Den blev kaldt "Sporvognen." Hertil havde Jens selv fremstillet en udtræksseng, som stadig kan bruges den dag i dag.

Tiden indtil afslutningen af 1. verdenskrig var en god periode for selvstændige. Der var nemlig penge mellem folk, og også Jens tjente godt.

En høj trælade blev bygget til værkstedet. Den var tænkt til import af træ, der her kunne tørre til senere brug.

Jens byggede en ny villa, det der senere blev kaldt Guldagers hus (Skovgaardvej 6). Et stort hus med kælder, stueetage og 1. sal.

Agnes Vejgaard.

Det blev opvarmet med caloriefére varme. Det var en stor kakkelovn med et lukket rum bagved. Fra det lukkede rum gik der ventiler op til stuerne og videre op til værelserne ovenpå.

Det har formentlig været et system, som Jens' far kendte fra Amerika. Et varmesystem, som brødrene Peder og Christen også havde.

Der var en noget speciel vandforsyning i huset. En slagpumpe (et ret stort apparat) var monteret på køkkenbordet ved vasken. Den og en lignende, der var opsat i vaskekælderen, var koblet til en brønd nord for huset. Når der skulle bruges vand, var det ikke bare at åbne for hanen, nej, det skulle pumpes op på stedet.

Poul husker, at han selv fik værelse i kæl-

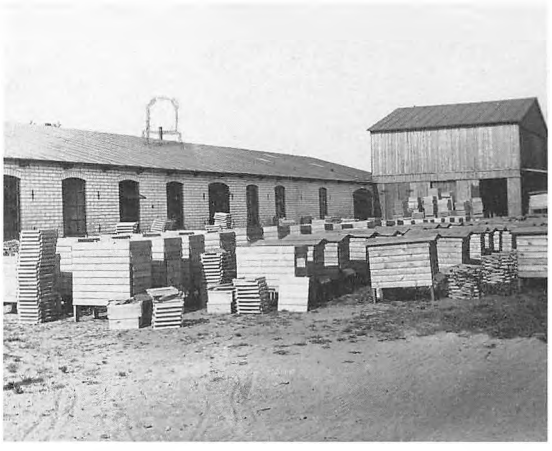

Fra bihusproduktionen.

deren. Det var ikke almindeligt på denne tid.

Depressionen

Hvor lang tid møbelproduktionen fandt sted, har Poul ikke nogen anelse om, men tidernes økonomiske ugunst efter første verdenskrig, gjorde det meget vanskeligt for alle selvstændige, herunder også småhåndværkere og møbelfabrikanter.

Jens var på denne tid begyndt at producere bihuse og firmanavnet blev "Vestjydsk Trævarefabrik."

Bihusfremstillingen fik et ret stort omfang, og flere drenge i Ulfborg har banket birammer sammen, ikke at forglemme 2 af Jens' egne drenge, Frede og Poul. De var med i alt, hvad der havde med biavl at gøre.

Selv vokstavler, der er en ret omstændelig proces, gik Jens i gang med. Han modtog gammelt voks fra biavlere, smeltede det og rensede det for alskens utøj. Vokset blev rullet ud i lange baner på en glatvalse, derefter gennem en prægemaskine og til sidst skåret ud, så de kunne sælges som næsten nye vokstavler.

Jens påtog sig også bygningsarbejde. Han begyndte at fremstille døre og vinduer til beboelseshuse, bl.a. til uldspinder Larsens overbygning på forhuset i Bredgade 13.

Jens havde andre bolde i luften.

Først i 1920'erne opkøbte Jens kartofler hos landmænd. Kartoflerne blev sendt til København med jernbanevogne.

Han var med i en indkøbsgruppe i Ulfborg, der tog til Tyskland og købte forskellige varer ind til meget små priser – små priser grundet Tysklands sammenbrud. Men det var der også andre, der gjorde, så fidusen gav ingen penge, men kostede.

Ca. 1923 måtte Guldagers hus sælges.

Der blev væltet en ende af værkstedet, og på grunden blev der bygget et mere beskedent hus. Beskedent i forhold til det de kom fra – det senere Boutrups hus (Stenildvej 21).

I 1927 måtte også dette hus sælges. Som Poul siger: "Vi var virkelig fattige."

For at kunne få mad på bordet lånte de af og til hos Christen og Abelone, til andre tider var det Christen og Abelone, der måtte låne hos Jens og Agnes.

Poul husker, at forældrene havde et flot soveværelsesmøblement i mahogni med intarsiaindlægning (indlægning af forskelligtfarvet træ, ibenholt, elfenben eller metal), 2 stuer hvoraf den ene speciel blev brugt til kortspil. I denne stue var et spillebord med møntskuffer. Alt fremstillet af Jens. Kortbordet og soveværelsesmøblerne var noget af det, der blev omsat i penge.

Det har været nogle år med store vanskeligheder, maskiner måtte sælges, og bihusproduktionen skrumpede ind.

Jens havde en opfindelse at betale til. Han havde for år tilbage en idé om at konstruere en maskine til fremstilling af tøndetraver. Han havde i værkstedet 2 mægtige jernbjælker, der var indkøbt til at bygge denne maskine op på. En maskiningeniør

var inde i billedet til at fuldføre projektet, men det blev aldrig til andet end udgifter.

Nej det var ikke alt, der var penge i, og man kunne vanskeligt finde dem andre steder i Ulfborg, for alle var om ikke fattige, så var der ikke noget at more sig for.

I november 1927 flyttede familien ind i Nørrehus hos bedstefar Anders.

Familien bestod nu af Agnes og Jens og 4 børn.

Huset blev delt op, så der var 2 små stuer til bedstefar og 1 stue mod Holmegade til Jens m. familie. På første sal blev indrettet værelser til at sove i. Bedstefars husbestyrerinde flyttede, og herefter spiste han hos Jens og Agnes.

I Nørrehus var der en tom hjørnebutik. Den blev fyldt op med alt det indbo, der ikke var plads til i stuen.

2 dage efter indflytningen blæste en kraftig storm ruderne ind. Alt blev belagt med glassplinter.

En januarmorgen i 1928, nok en overraskelse, men en af de gode. Da var der om natten blevet født en lille pige. Uden at de øvrige børn havde opdaget, at der var noget i gære. Man talte ikke om det.

Poul sov i en periode på en chaiselong i bedstefars soveværelse. Her opdagede han, at bedstefar tog en slurk af en ½ flaske brændevin, som han havde stående i skabet. Ah, sagde han, inden han lagde sig.

Sikkert en god sovemedicin.

Foråret 1928 lejede et ægtepar fra Råsted hjørnebutikken og indrettede den til cykelforretning med tilhørende reparation.

Allerede året efter blev de trætte af det og besluttede sig for at emigrere til Canada.

Jens havde i mellemtiden fået forhandling af billetter for Canadian Pacific. Så ægteparret købte billet hos Jens.

Poul husker det store landkort over Amerika og de flotte brochurer, de havde hængende hjemme – også af Amerikabådene.

Selve cykelforretningen med reservedele overtog Jens.

Efter flytningen til Nørrehus, blev det efterhånden Jens, der stod for røgeriet.

Jens overtog også fra sin far forbindelsen til Jespersens gravstensfirma i Lemvig. Det gav bl.a. arbejde med indhugning af navne i gravsten, som jo både skulle hentes og bringes på kirkegården. Om vinteren, når der ikke var varme andre steder i huset end i stuen, kunne sådan en marmorplade godt havne inde på spisebordet til forarbejdning eller ilægning af bladguld.

Da Jens havde forskellige ting at holde gang i, måtte Agnes passe cykelforretningen. På snedkerværkstedet var der stadig lidt aktivitet. Hændte det, at der opstod problemer, som Agnes ikke kunne klare, måtte hun på cyklen om efter Jens. Hun havde i øvrigt sin have omme ved værkstedet. Det hun kunne avle, var der hårdt brug for.

Omkring 1930 lukkede snedkerværkstedet.

Bedre tider

Ikke fordi bedstefar Anders døde i 1933, men efter hans død fik familien mere boligplads.

Stuen mod Holmegade blev inddraget til forretning, og den lukkede gårdsplads blev overbygget til værkstedet.

Jens koncentrerede sig nu helt om cyklerne.

Cykelforretningen udviklede sig stille og roligt op gennem 30'erne.

Unge mennesker (nogle) blev også dengang belønnet for ikke at ryge inden deres 18. år, og det kunne være med en cykel fra Jens Vejgaard. Han istandsatte gamle cykler, så de var så gode som nye.

Jens og Agnes Vejgaard.

Jens fik bl.a. forhandling af Opelcyklen med dobbelt stel. Den blev en sællert især til unge mennesker.

Der kom barnevogne i sortimentet.

I 1938 kunne man få en cykel for 100 kr. Ofte blev den betalt i rater á 10 kr. pr. måned, men det var også meget af en månedsløn.

Der blev mere og mere at lave med røgvarer.

Sidst i 40'erne fandt Jens ud af, hvad han ville bruge resterne af bihusproduktionen til. Han byttede sig til en grund i Fjand for en cykel. Herpå byggede han i 1949 sommerhus af det træ, der var tilbage efter bihusproduktionen. Ikke så stort et hus, så der er blevet bygget til det i 3 omgange.

Den sidste grund Jens købte, gav han 750 kr. for. Den lå i Fjand.

I en periode sad Jens i Borger- og Håndværkerforeningens bestyrelse.

Politisk hørte Jens til hos de Radikale. Det var også det radikale dagblad Ringkjøbing Amts Avis, de læste.

Jens havde kørekort, og de fik også bil i de bedre tider. Gerda husker en sjov episode. Familien var ude at plukke tyttebær. Da de skulle hjem, ville bilen ikke starte. Jens gik til den nærmeste landmand og spurgte efter hjælp. I dette tilfælde var det en hest, der trak vognen helt hjem til bopælen i Ulfborg.

På værkstedet havde Jens en stor opslagstavle fyldt med politiske avisartikler og dagsaktuelle ting, så var der altid noget at snakke om. Mange husker sikkert også hugormen, der stod i en flaske sprit i vindueskarmen.

Jens lukkede cykelforretningen i 1967, da momsen blev indført. Det bøvl ville han ikke til at sætte sig ind i. Da havde han nået en alder af 80 år, men det var ikke alderen, der stoppede ham. Først da tog han imod folkepensionen.

Jens døde i 1975.

Agnes fik 9 år mere. Hun opholdt sig de sidste år på Ulfborg Plejehjem, da hendes syn var blevet dårligt. Agnes beholdt Nørrehus, som hun af og til gik hjem og så til.

Agnes døde i 1984.

Vejgaard eller Veigaard, hvorfor denne forskel? Det har vi ikke nogen entydig forklaring på. Alle er døbt med J også efterkommerne. På gravstenene står der Vejgaard.

Tre meget forskellige brødre, men visse ting var fælles. De var begavede, selvstændige, arbejdsomme, initiativrige, havde vovemod, men de havde jo også en far, der havde vist dem vejen.

De røg cigarer, store cigarer.

Alle havde, det vi i dag siger, baglandet i orden. Deres koner beredte alt for dem og ikke mindst skabte de trygge og gode hjem. Der var stærke familiemæssige bånd, fætre og kusiner var knyttet til hinanden.

Sammenkomsterne var bestemt ikke kedelige, og tit faldt snakken på politik. To radikale og en socialdemokrat. Efter sigende forlod hustruerne stuen, når bølgerne gik for højt.

Beretningerne her er samlet op over lang tid, og her har erindringen hos de nu ældste medlemmer af familien været formidabel. Med støttepunkter som indtalt bånd, naverstokken, Vejgaards slægtsbog fra 1950, Alfred Kaae bind II, arkiver, aviser, fotografier og ikke mindst samtaler, har det kunnet lade sig gøre. Godt nok er det fortalt under helt andre livsbetingelser, end da det foregik, men mon ikke man kan få et "godt" indblik af de af familien Vejgaard, der levede i Ulfborg i sidste århundrede og lidt længere tilbage.

Det har været en dejlig opgave.

Else Bæk Olsen er datter af Anders Viggo og Ella Vejgaard (red.).

Anetavle

	Christen Christensen Vejgaard 1882 - 1965 & Abelone Kirstine Dejgaard 1883 - 1969	Anna Margrethe 1907 - 1988 Marie 1909 - 1980 Anders Viggo 1911 - 2004 Karen 1917 - 1998 Mogens 1920 - 1987 Bodil 1922
Anders Christensen Vejgaard 1846 - 1933 & Kirstine Marie Hvolby 1845 - 1921	Peder Hvolby Kristensenn Vejgaard 1883 - 1946 & Jakobine Søndergaard 1896 - 1936	Svend Aage 1911 - 1957 Ester 1917 - 1956 Henning 1919
	Ane Margrethe Christensen 1885 - 1885	
	Jens Christensen Vejgaard 1887 - 1975 & Agnes Pauline Rasmussen 1891 - 1984	Poul 1918 Edith 1919 - 1994 Frede 1921 - 1991 Fritz blev kun ? år Gerda 1925 Inger 1928 Anna Lise 1933

En kort historie om store og små ting og om Jacob i "Svolling"

Skrevet og fortalt efter hukommelsen
af Aage Arnoldsen, i maj måned året 2005

Tage mål til kokostæppe hos Jacob Hermann, står der i kørebogen ud for den 2. april 1975. Det er hurtigt overstået at måle et gulv og levere et tæppe et par dage efter. Der skulle jo ikke kunne komme nogen særlig lang historie ud af den bemærkning, men det er da en start, så finder vi jo nok historien undervejs.

Rækken er lang af medskyldige i udfaldet af mit livsforløb. Som altid, i det virkelige liv, er der nogen, der må tage et større ansvar end andre. Jeg har lært en del af Jacob.

Jeg har set landet forandre sig fra dag til dag. Fra et gammelt kulturlandskab med levende bønder, der ernærede sig af jord og hav, med vej og sti af grus og sand, har landskabet ændret sig til en turistøkonomisk bosættelse med asfalt og vejskilte. Det er muligt, at det hele er, som det skal være, det er det jo ofte. Det var her, på grænsen mellem »nu og da«, jeg mødte Jacob Hermann.

Jacob var en af de første. Han flyttede til vestkysten, og startede på en frisk og ny tilværelse, sådan så det ud for folk omkring ham, lidt vurderende og tilbageholdende, overvågede man de mange underlige aktiviteter i "Svolling."

Rygterne ledte mig ud til ham. Han havde købt en ruin af en ejendom vest for vejen. Der blev brækket ned og bygget op. Det var et fascinerende byggeri, der skred frem under hans kyndige hænder. Genbrug var den hemmelige formel, der er ikke mange lossepladser og affaldspladser i omegnen, der ikke er gennemsøgt af Jacob.

Den 2. april 1975 har Jacob boet i "Svolling" nogen tid, omkring 10 år, men nu er han færdig med byggeriet. Det var ikke af den grund, der nu skulle et tæppe på gulvet. Gulvene var ellers ganske flotte. Gamle håndstrøgne røde mursten, sorteret og lagt med Jacobs egne hænder. Det var ikke Jacobs idé, helt alene, med det tæppe, der var forskellige damerådgivere inde i billedet. Han havde lejet de øverste rum ud til Lisbeth, men det er en helt anden historie.

Jacobs gulv var flot, så længe det varede. Et ufarvet kokostæppe blev løsningen, som Jacob valgte at leve med, når det nu ikke kunne være andet. Det var derfor, jeg skulle være hos Jacob lige før middag.

Jacob boede også i "Svolling," mens han byggede. Han sov, hvor der nu var plads, og det behøvede ikke at være ret meget, for han arbejdede hele tiden og fik maden hos Clara, den nabo der boede på den anden side af vejen.

Stille og rolig begyndte der at vokse en bygning op, jeg har fulgt hver sten og stolpe; alt kunne bruges til et eller andet, det er sjældent at møde en sådan respekt for materialer, som Jacob levede med. De gamle mursten blev omhyggelig vendt, drejet og vurderet. De blev set efter for fingeraftryk og andre spor i det gamle ler, sporene skulle være diskret tilstede i den nye bygning.

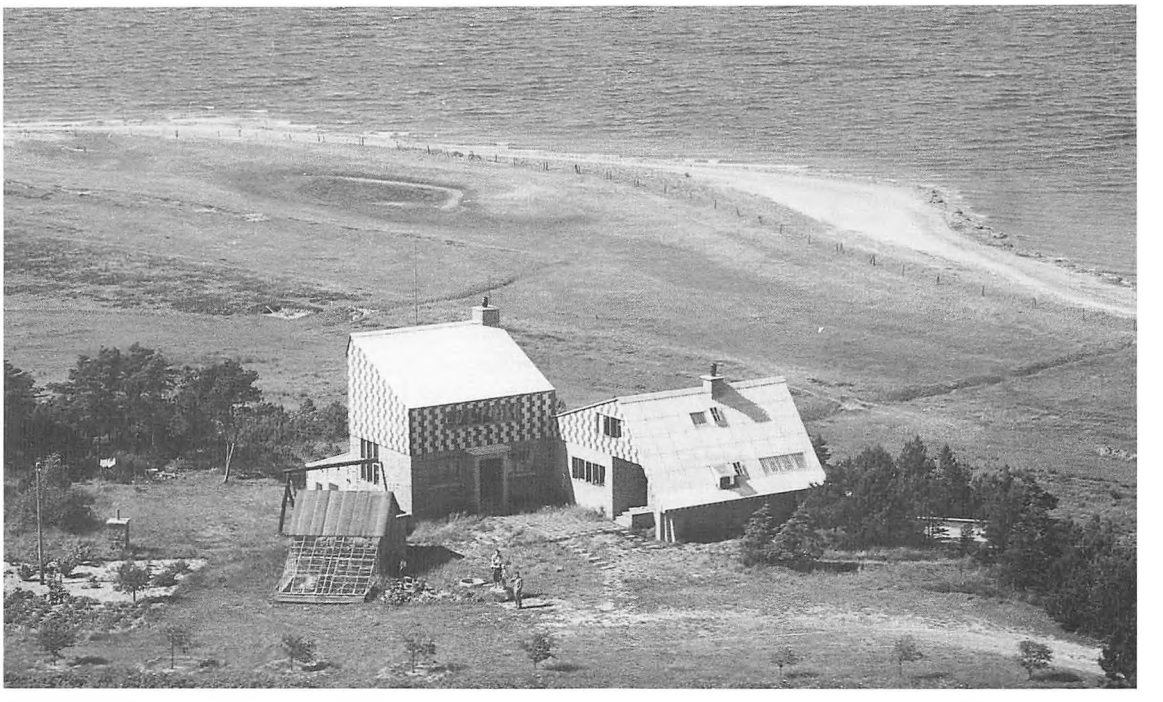

Inden Jacob flyttede til Husby i 1964, havde han og familien boet 13 år i et selvbygget hus ved Lovns bredning. Hus og værksted blev solgt til firmaet Jacob Jensen design, der bor der endnu.

Almindelige konstruktioner og byggetraditioner forholdt han sig til med overbærenhed, de var udmærkede, hvis man ikke kunne finde på noget, der var bedre. Det kunne han som oftest. Han forklarede omhyggelig, at skorstenen skulle være nogle centimeter bredere for oven, det ville se bedre ud, når man på afstand tog bygningen i øjesyn.

Jacob brugte ikke kalkmørtel til murværket, han murede med sand og cement, det var bedre, sagde han. Han murede med fuld fuge, så var han fri for at fuge bagefter. Metoden kræver, at det er sand af den rigtige kvalitet. Jacob havde bedt en vognmand om at levere et læs sand. Det skulle jo ikke være det store problem for en vognmand, men det blev ikke sand, som Jacob havde forventet. Han fortalte mig, at han senere havde spurgt vognmanden, hvorfor han havde leveret ham et læs elendig og ubrugeligt sand. Forklaringen var ganske enkel og oprigtig: »Den gång kjænn a dæ jo ætt«.

Jacob var ikke amatør, hobbysnedker eller gør-det-selv-smed. Han var møbelsnedker, udlært i Viborg og møbelarkitekt fra Kunsthåndværkerskolen i København. Han gik flere år på Kunstakademiets malerskole under Vilhelm Lundstrøm. Senere underviste han selv på akademiets Kunsthåndværkerskole. Han havde haft eget værksted og fabrik.

Han kunne noget, det er der mange, der kan, men Jacob kunne mere end de fleste. Han havde en udpræget æstetisk formsans, og så var han ret praktisk. Store tunge genstande og byggematerialer kunne han få på plads højt oppe i konstruktionen med enkle, men udspekulerede metoder. Når der var noget, der var rigtig tungt, besvær-

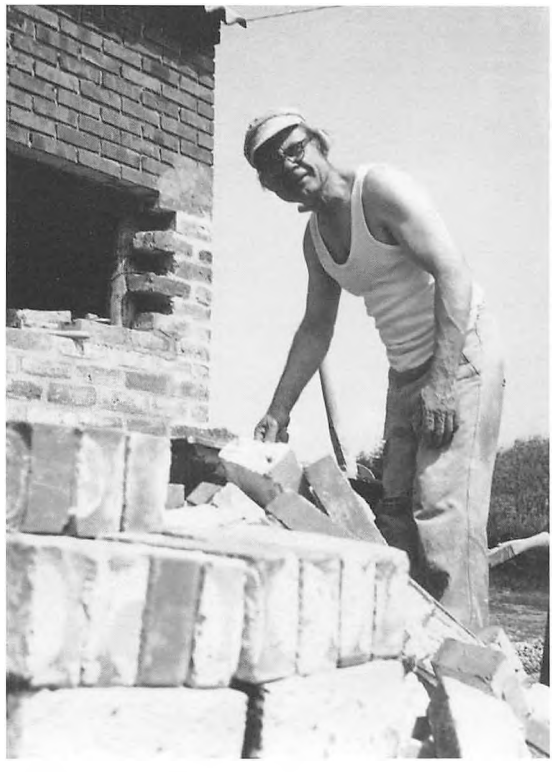

Skal hus og mand ku' stå for blæsten
I Moder Danmarks Vilde Vesten
Da må et hus ha' dybe rødder
Og manden store brede fødder

På en væg i "Svolling" hænger verset og en original tegning, som er en gave fra tegneren Hans Quist, der ofte besøgte Jacob.

ligt og uhåndterligt, så skulle det laves i en fart, inden der kom nogen, der ville hjælpe, for ellers kunne det gå helt galt.

Jeg havde mødt Jacob Hermann langt tidligere. Ikke personlig men på grund af snedkeriet. I vor egen butik, og i min tidligere stilling i Silkeborg, har vi solgt ting, som Jacob havde tegnet. Randers Møbelfabrik producerede en række mindre skabsmøbler og skulpturel brugskunst, som var nyt og spændende i årene efter krigen. Produktionen blev senere opgivet. Markedet blev overfyldt med billig såkaldt »brugskunst« og fabrikken lukkede. Desværre har jeg kun gemt en enkelt af de seriefremstillede ting, det er en »gyngehest«, i et langt stykke reb, til ophæng i loftet. De andre ting må jeg nøjes med at gemme i hukommelsen, der er også plads til meget, men kun til min egen fornøjelse. Måske kan der hentes lidt frem, hvis jeg gør mig umage.

Jacob Hermanns produktion er stor og omfattende, men der er kun nogle få ting og oplevelser, jeg vil forsøge at beskrive. Jacob havde et godt lager af eksotisk træ, samlet og købt under mange forskellige omstændigheder. Han havde kontakt til tømmerhandlere, der leverede ham træ, som ingen andre ville have. Jacob kunne finde liv i enhver klods. Fra strandauktionerne langs kysten hjemførte han, hvert forår, materiale af enhver art, træ, flasker, reb, kugler og kasser af træ og farvestrålende plastik.

Materialet egnede sig kun til unikke ting, det gjaldt både tingene fra havet og det spændende træ på lageret. Der er dog

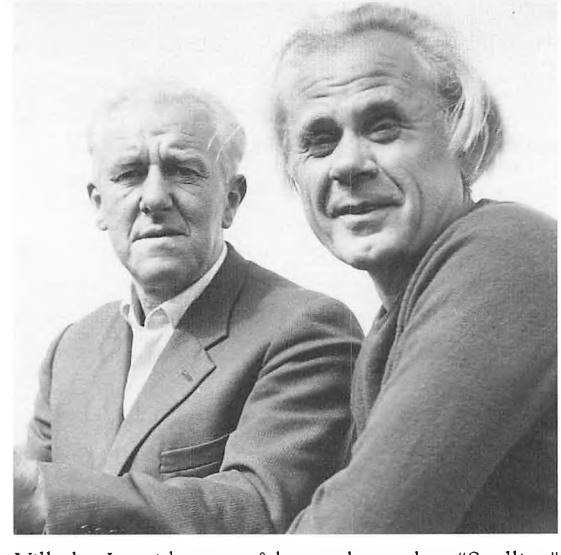

Vilhelm Lauridsen er på besøg, han solgte "Svolling" til Jacob Hermann i 1964.

Telefonen, som Jacob tegnede for JTAS, var i brug i mere end 20 år.

en undtagelse, og det er den, jeg vil starte med. »Opvaskefuglen« eller Snurrefuglen, som Jacob selv kaldte den, blev produceret på stribe. Den flyttede med Jacob fra hans tidligere bopæl ved Lovns bredning. Dens efterkommere er spredt i tusindvis over hele verden. Den blev i mange år solgt gennem »Den Permanente« i København. Det er en lille blød og rund træfugl med sorte øjne af ibenholt. Man kan lukke hænderne om den. Når man snurrer den rundt som en top, vil næbet standse ved den af skæbnen udvalgte. Den har Jacob lavet mange af. Fuglen er lavet af en træsort fra Kina, der hedder maka burls. De fleste kalder det bare fugleøjetræ. Jeg tror ikke, det findes mere som et levende træ, det bliver kun et par meter højt, til gengæld bliver det halvanden meter i diameter. Grenene, eller kvistene, er ganske korte og sidder tæt over hele stammen. Træet ligner en høstak. Det var, hvad Jacob belærte mig om. Sammenligningen med en høstak er sikkert meget rigtig, men nu om stunder er høstakkene vel også uddøde.

"Snurrefuglen" blev født på ejendommen ved Lovns bredning, dens efterkommer er spredt i tusindvis over hele verden. Den blev i mange år solgt gennem "Den permanente" i København.

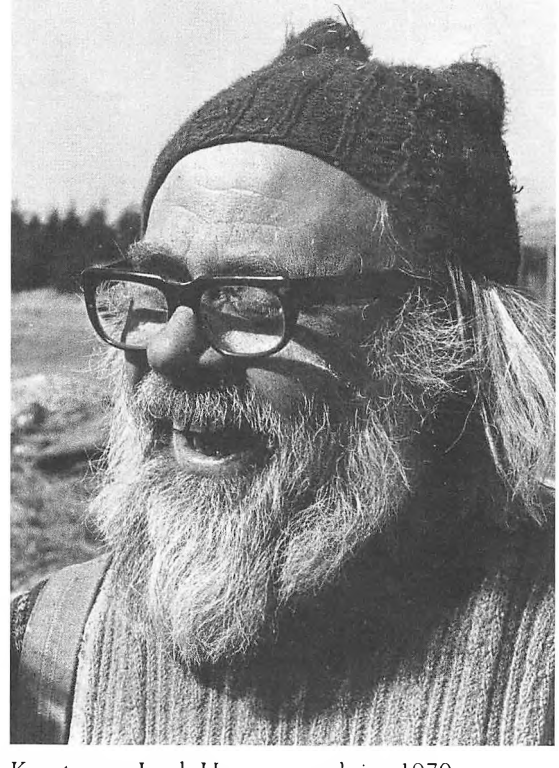

Kunstneren Jacob Hermann omkring 1970.

Jacob havde et sikkert øje for linier og æstetik. Han lavede skåle, fade og underlige æsker af underligt træ. Flotte ting, flottere var fuglene, kattene og de godmodige trolde. Jeg ved ikke, om Jacobs trækvinder var godmodige, men de var langhårede og

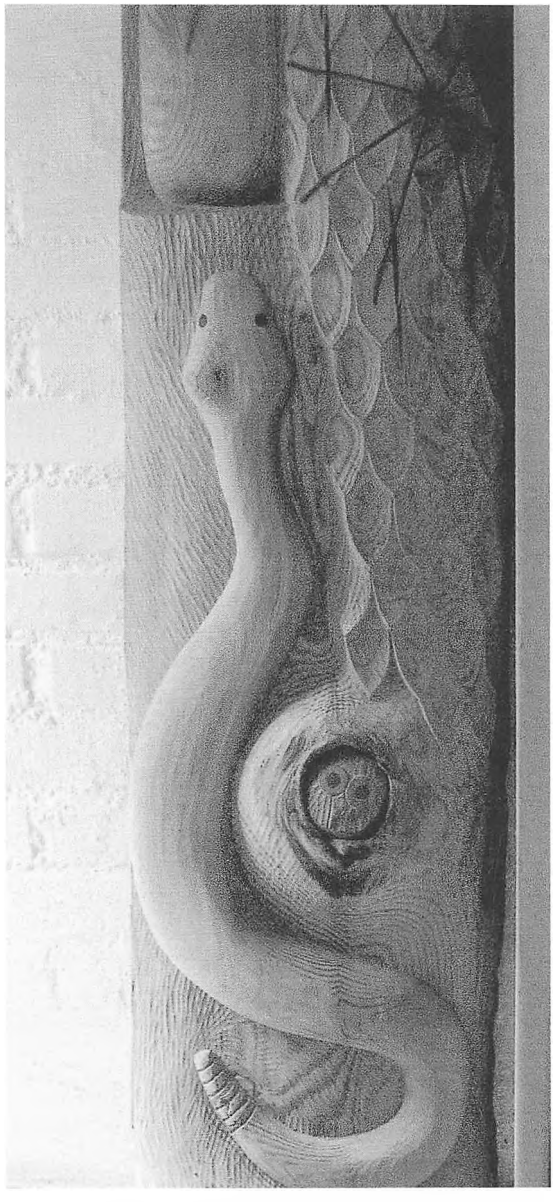

Der er slanger i ethvert ordentligt paradis. Det var der også i Jacobs. For en sikkerheds skyld havde han lavet de fleste selv.

glatte, enkle og ukomplicerede. For Jacob kunne etik og æstetik ikke adskilles, heller ikke ved trækvinderne.

Jacob lignede en, der havde en plan, det havde han som regel også. Han forsøgte at regne det hele ud, også kvinderne, jeg ved ikke, om han nogensinde opgav det, det gik jo ikke så godt med murstensgulvet.

»Den skal laves ordentlig« sagde han om en skulptur, han ville lokke ud af den træstamme, han havde gået rundt om i lang tid. Når Jacob sagde »laves ordentlig«, så var det ikke bare håndværket og teknikken, der skulle være i orden, den skulle se ordentlig ud, og, ikke mindst, den skulle også »være« ordentlig. Det var her, at Jacob aldrig slap etikken, der er ingen indelukket og klam atmosfære om Jacobs trækvinder.

Der var en flot pige i den træstamme, eller rettere på stammen. For hun var på ydersiden. Det var et stykke rundtømmer på under et par meter, uden bark. Det var kommet fra havet. En dag var pigen fri af stammen. Glat og blød, med langt hår og et fjernt ansigt, der gemmer på drømmene. Jacob havde omhyggelig skåret hende fri. Spånerne fra hele operationen kunne være fejet op og båret væk i en stor håndfuld. Jacob beholdt hende længe hos sig. Nu står hun hos os, og sammen mindes vi.

Når man forlader udstillingsrummet på "Svolling," skal man forbi den sidste pige. Det kan være vanskeligt nok, hun er glat, bar og brun som kaukasisk nøddetræ, det

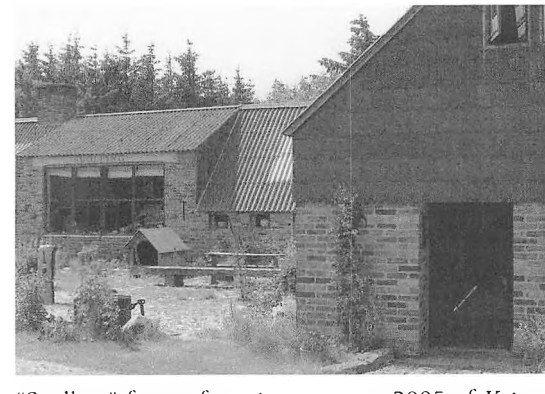

"Svolling" fotograferet i sommeren 2005 af Kristen Bro.

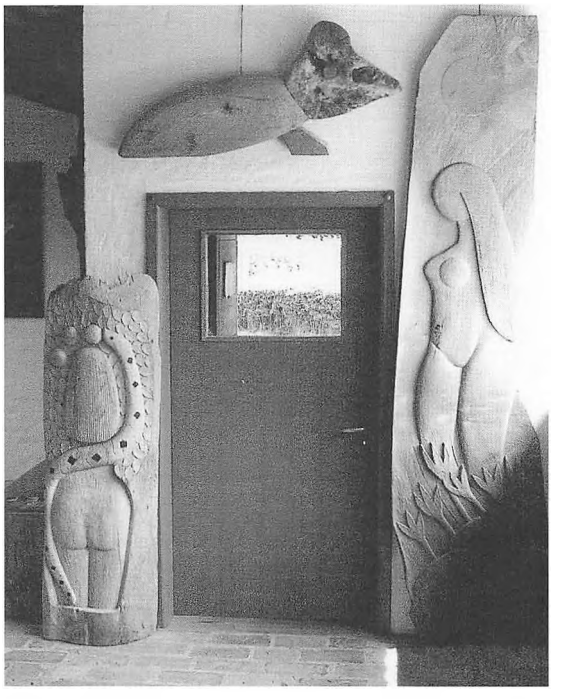

Døren ud af Paradiset, fotograferet af Kristen Bro i sommeren 2005.

er fordi, hun er skåret i nøddetræ fra Kaukasus. Jacob mener selv, at det er nøddetræ fra Persien. Det er måske ikke så afgørende, hvor træet har groet, der er ikke langt fra Kaukasus til Iran, som den del af verden kaldes i dag. Måske var det et sted midt i mellem, i landet mellem Eufrat og Tigris. Det var der, Paradisets have lå for længe siden. Måske er det vokset op i Paradiset.

Pigen har ingen arme, man kan i hvert fald ikke se dem. Så af den grund skulle man nok kunne slippe ud. Jacob ville ikke af med hende, hun var god til at holde kæft, sagde han. Han fortalte aldrig, hvorfor hun ingen arme har. Måske var der ikke arme i den planke. Eller, og det er det mest sandsynlige, hun gemmer armene på ryggen med et æble fra Edens have parat i hænderne. Hvis der engang kommer en tilstrækkelig naiv og troskyldig mandsperson forbi, så langer hun æblet fra visdommens træ frem, og aldrig skal han slippe ud.

Hun opstod først som kridtstreger på planken, der stod i værkstedet. Jernene lå slebne og parate, og det kløede i Jacobs fingre. Alt var klart. Men Jacob havde pålagt sig selv, at der ikke måtte røres ved nøddetræspigen, før der var lavet 100 snurrefugle. Han mente, det var tvingende nødvendig med en spændende opgave at se hen til, ellers fik han aldrig lavet de 100 fugle, han skulle bruge til sommerens salg.

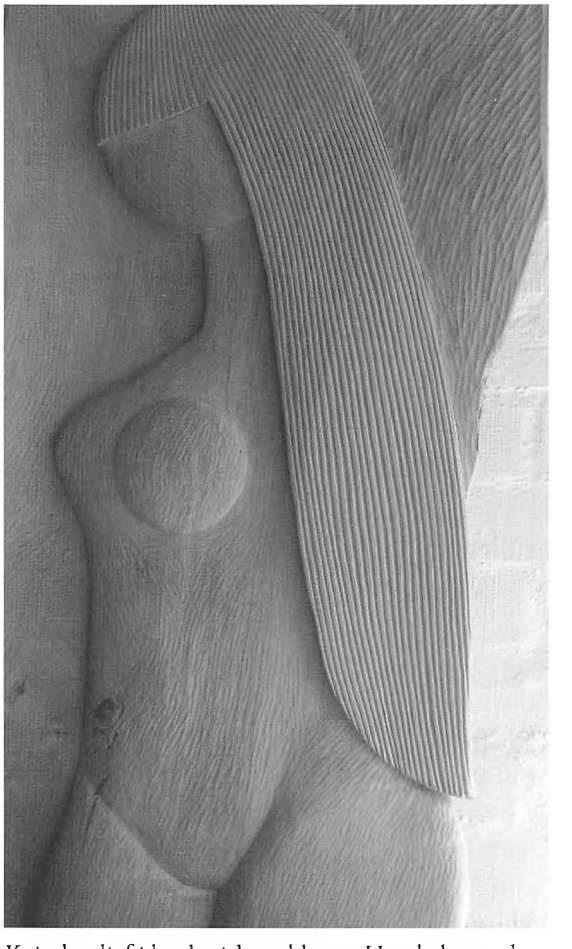

Kvinderelief i kaukasisk nøddetræ. Hende kunne han ikke sælge for, som Jacob sagde: "Hun er smuk og så kan hun holde kæft!"

Ca. 1975. Selvportræt. Jacob Hermann og Lisbeth.

Jacob døde, mange år og mange fugle og træpiger senere, i maj måned 1995. Jeg tror, han fik set det, han ønskede at se. Jacob var glad, når nogen kunne lide hans ting, men jeg tror, det var mere menneskene end ros, han var glad for. Han fik mange venner blandt gæsterne, der gennem årene gik igennem "Svolling's" udstillingsrum.

Han brugte sit liv og var aktiv i et spændende århundrede, han skabte ting, der vil blive gemt længe. I året 2000, det sidste år inden det nye årtusinde, kunne man, på Kronborg, se en udstilling af omkring 250 danske møbler. Udstillingen hed »Mesterværker i 100 års dansk møbelsnedkeri« og var produceret af Det danske Kunstindustrimuseum. To af værkerne var tegnet af Jacob Hermann. En armstol fra 1938 i cubamahogni og læder, og et syskrin fra 1948 i mahogni med indlægning af ben. Jeg har set dem. Det var mesterværker. Den oplevelse fik Jacob desværre ikke.

Et enkelt stykke arbejde mere, har jeg lyst til at omtale. Det var en ny bund i en landbrugsvogn. Jacob var inviteret til fest i sognegården. En nabo havde sølvbryllup. Jacob grublede længe over, hvad han dog skulle give som gave. Han var helt sikker på, at sølvbrudeparret ikke ville have hverken gavn eller glæde af ting fra hans egen produktion. Direkte at købe en gave i en butik, var slet ikke noget, der kunne komme på tale. Jacobs gave blev en ny kasse til gummivognen. Den blev pænt malet, blå i bunden og blomsterranker hen ad siderne. Den kunne sikkert ikke have været med på Kronborg, men en flot gave, det var det.

Jeg har på fornemmelsen, at udtrykket »gummivogn« måske ikke er kendt og brugt i det øjeblikkelige Danmark. I hine dage skelnede man stadigvæk mellem en stivvogn og en gummivogn. En stivvogn var en hestetrukket arbejdsvogn med jernringede

Havmand og havfrue. Et par Jacob ikke ville skille ad, da de var meget glade for hinanden(strandingsgods).

træhjul og en smal bund og skrå sider. En gummivogn var en flad bred kassevogn med fire hjul fra en gammel bil, men stadig væk hestetrukket. Gummivognen blev, senere, også brugt efter en traktor. I øjeblikkets Danmark ser landbrugsvognene anderledes ud, og hedder sikkert også noget andet, der er jo ingenting, der er, som det har været.

Der er dog en lille undtagelse, "Svolling" er næsten som den plejer at være, kun båden er lidt nedbrudt, men er der endnu. Båden er en »Limfjordssjægt«, det er en smuk bådtype, den var ubrugelig og faldefærdig, da Jacob stillede den op på gårdspladsen, den skulle stå der, fordi den var smuk i linierne og godt håndværk.

Der bliver stadigvæk arbejdet i "Svolling." Jacobs datter, Eva, bor og arbejder her nu, hun har boet her i flere perioder gennem det meste af sit liv. Hun fremstiller og sælger sine unikke keramiske arbejder fra de rum, hendes far skabte.

Jacob er her ikke længere. "Svolling" blev det sted, han havde sit længste bosted, mere end 30 år blev det til.

Jeg har nu fortalt min historie om Jacob, om hvad jeg har set og oplevet sammen med ham, jeg har fortalt så godt, som jeg husker det. Men det er ikke det hele. Der er mange historier endnu, de gemmer sig rundt omkring på hylderne, hvor Jacobs mange skulpturer har fundet et hjem. Der hører en historie med, når Jacob leverer en ting videre. Jeg kender dem jo ikke, men jeg ved, de er der, og der er mange.

Det vil ikke være rigtig at slutte historien om Jacob uden at få begyndelsen med. Det er af stor betydning at få begyndt rigtigt, det gælder for ethvert stykke arbejde, men det er også vigtigt at få den rigtige afslutning.

Den begyndelse, jeg vælger som afslutning, har jeg kendt, længe før jeg havde

Ølstol med plads til avis og øl i armlænene og med indstillelig ryg. Jacobs hyggestol.

hørt om Jacob. En af mine første sproglige udfordringer fik jeg, da jeg var 5 år gammel. Jeg skulle finde ud af forskellen på »pølsetyskere« og »kartoffeltyskere«. Begrebet »tysker« var i klasse med skældsord, eder og forbandelser i 1940, og den slags brugte man kun i nødstilfælde i min familie. Jeg grublede længe over, hvorfor en kartoffeltysker var bedre end en pølsetysker. Jeg fandt ud af det, og fortæller det gerne videre.

I året 1753 bliver der født en dreng i området omkring Heidelberg i Sydtyskland. Han fik navnet Johan Jacob Hermann. Da han var 7 år gammel, var han og hans forældre flyttet til Danmark. Frederik den 5. havde forgæves forsøgt, at få danske bønder til at dyrke heden op til landbrugsjord. Der blev lovet jord og fri for skat og militærtjeneste i 20 år. Et antal tyske bønder tog imod tilbudet. De modtog rejsepenge, mændene fik 30 rigsdaler og kvinderne 20, de større børn lidt mindre. 50 rigsdaler modtog Johan Jacobs forældre. Om det var meget eller lidt, afhænger af, hvad der kunne kø-

bes for dem. Man ved, at Johan Jacobs far solgte 4 stude, 2 køer, 4 får og nogle lam for 43 rigsdaler i 1765, så kan man selv vurdere. Den handel er det sidste, man har hørt om ham. Johan Jacob Hermann selv bliver landmand på Alheden sydvest for Viborg, han fik 12 børn, en af dem blev oldefar til Jacob i "Svolling." Kolonisterne blev kendt for at dyrke kartofler. De dyrker stadigvæk mange kartofler på Alheden, men de hedder ikke »kartoffeltyskere« længere. Det var den korte udgave af beretningen om kartoffeltyskerne, jeg kender den, for Johan Jacob Hermann blev oldefar til min farmor, og hun har fortalt mig det hele.

Sovende kat af massivt ibenholdt.

Den sidste store kvinde Jacob lavede (havtræ). Da var han over 80 år.

Det var mine ord i den historie, Jacob får selv de sidste. Han har skrevet en bog på nogle få sider. Den fortæller meget om ham selv, måske det hele. »10 tegn« hedder den. 10 kalligrafiske tegn, og 10 små digte. I alt 120 ord. Et tegn er en meddelelse, forstår man ikke tegnet, er det måske et hemmeligt tegn. Digtene derimod, kan forstås af enhver, på hver sin måde. Der er også et billede af en gammel mand, der opmærksom vurderer verden. Det er Jacob selv. Men den gamle mand var ung, da digtene var nye. Digtene bliver ikke gamle, men manden selv var 81, da han gav digtene fri. Sent, men i rette tid. Og Jacob får det sidste ord:

»Alle dine fine smil
hængte jeg op over mit hus
som usynlige stjerner«.

En helt almindelig familie

Af Henrik Toft

Efter at min søster Inger Østergaard havde vist min mors stilehæfte fra hendes ophold på Antvorskov Højskole til Kresten Bro, bad han mig fortælle lidt om hendes familie. Det forsøger jeg så i det følgende:

Min morfader, Chr. Pedersen, blev født i Hem ved Skive i 1854. Han blev gift med den 3 år yngre Hansine Jensen, og de bosatte sig i Mejrup Hedehus. Der fik de 3 børn, Marianne i 1882, Kirstine i 1884 og Karen i 1885. Så flyttede de til Tambourstedet i Dystrup i Ulfborg. Der fik de også 3 børn, Jens Nicolaj i 1887, Martine i 1888 og Jenny i 1890. Martine blev hjemmedøbt en måned efter fødslen og døde kort efter. Om Jens's dåb står der i kirkebogen, at Anders Kjærgaards hustru (Marie Kirstine) i Ebbensgaard bar barnet, og hendes mand stod fadder sammen med Niels Bro og hustru Ane fra Vester Damgaard. Jenny blev båret af sin mor og hendes faddere var ungkarl Hans Knudsen og pige Trine Knudsen af Skonningsborg og smed Axelsen af Vejlstrup.

Mejrup Hedehus.

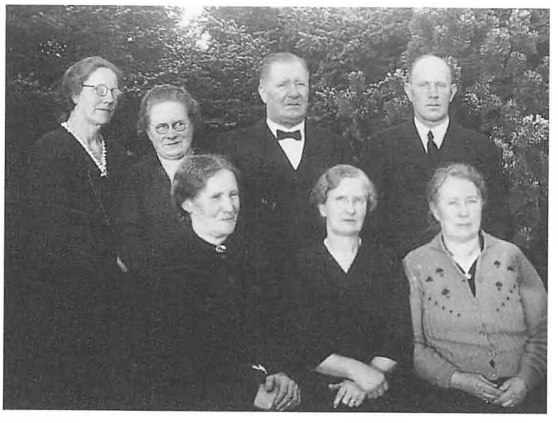

Bag. fra venstre: Margrete, Jenny, Jens Nicolaj, Kjeld. Forr. fra venstre: Karen, Kirstine, Mariane, 1949.

Hansine døde og Chr. Pedersen flyttede til huset øst for Ulfborg Kirke. Han blev gift igen i 1897 med Inger Marie Kjeldsen fra Lystlund. Hun var født i 1859, altså 5 år yngre end ham, og sammen fik de børnene Kjeld i 1899, Kristian i1901 og Margrete, min mor, i 1903. Min søster Inger Marie Østergaard er altså opkaldt efter sin mormor, og Inger er et navn, som er brugt rigtig meget af Chr. Pedersens efterkommere.

Chr. Pedersen og hans hustru Inger Marie Kjeldsen med deres 3 børn: Kjeld, Kristian og Margrethe, ca. 1910.

Marianne blev gift med Peder Groes. De boede i Vemb, og Peder arbejdede i mange år på Rørsgaard i Bur for først Mads, senere Henning Amstrup. På deres gamle dage tog de ophold hos en datter, som bestyrede telefoncentralen i Sorring. Foruden hende havde de 2 børn mere.

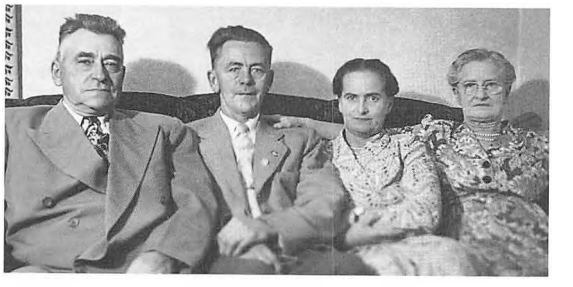

Chr. Søndergaard, Jacob Christensen, Else Christensen, Kirstine Christensen, 1949.

Kirstine blev gift med Chr. Søndergaard. Sammen købte de Jebjerg i Hjerm. Gården brændte, og de byggede for dyrt lige op til krisen i 1930'erne. Derfor valgte de at emigrere til Canada. Den ældste datter Else var forlovet med Jacob Christensen, så hun valgte at blive herhjemme. Men de rejste til Ponoka i Alberta med sønnerne Anders, Kristian, Svend, Ernst, Arne og datteren Inger. Da krigen brød ud i 1939, meldte de 2 sig frivilligt til hæren, og de kom hjem og sagde til deres 2 ældste brødre: "I kan lige så godt melde jer også. De, der melder sig frivilligt, har det bedst i hæren."

Der kom også bud efter Arne, den yngste, men fordi forældrene havde 4 sønner med i krigen i forvejen, slap han. Anders og Svend blev piloter. Svend overlevede ikke krigen. Han blev skudt ned over Tyskland på sit 24. og dermed næstsidste planlagte bombetogt. (Det forholdt sig nemlig sådan, at piloterne kunne blive fritaget for bombetogter, når de havde fløjet 25 togter. Den regel havde man indført for at holde mora-

len og modet oppe hos piloterne). Anders oplevede at lande i England som den eneste overlevende af et mandskab på 7. Kristian var med ved landgangen i Normandiet. Han blev såret, kort før de allierede tropper nåede den danske grænse. Ernst var stationeret hjemme i Canada.

Svend Søndergaards gravsted på krigskirkegården i Hannover.

Svends mor på krigskirkegården i Hannover.

Kirstine og Chr. Søndergaard var hjemme 2 gange efter krigen, første gang i 1948-49. Derfor oplevede vi at have dem som gæster til min konfirmation 3. april 1949. Moster Kirstine fortalte bl.a., at Anders' og Kristians nerver var helt ødelagt efter krigen, men de var heldige med at blive godt gift, så det hjalp. "Hvis vi ville have arbejdet lige så hårdt herhjemme, så kunne vi også have klaret os her," sagde hun.

Karen og Peder Andersen giftede sig og overtog forpagtningen af Idom Præstegaard, som de siden købte. De fik 4 sønner og 2 døtre.

Jens har haft præstegården i mange år, og datteren Maria og svigersønnen Jørgen fortsatte i hans spor. Ejnar bor i Struer og laver nogle fantastisk flotte ting i moseeg. Margrete boede i Hjerm og døde i januar 2006. De andre 3 søskende er døde.

Jens Nicolaj havde en tobaksforretning ved Fredericia, og han var kranfører ved opførelsen af den første Lillebæltsbro.

Moster Jenny giftede sig lige som min mor med en Toft, nemlig Henrik, uden at der på Toft-siden var familierelationer. De boede først i Tim, forpagtede derefter Ølstrup Afholdshotel, for så at flytte til Herning, hvor de i mange år havde købmandsforretning. De fik datteren Kristiane – vi kaldte hende Jane – og sønnen Kristian. Jane var gift med Ib, og de havde mælkeforretning i Helsingør, hvor også Jenny flyttede til, da hun var blevet enke. Kristian var hjorddreng hjemme i 1936. Han giftede sig med Jytte Waaben, og de købte landbrug ved Sunds Sø. Derfra flyttede de til Sjælland, hvor de først havde en gård der hed Bakkegaarden, og dernæst Bedsmosegaard i Græsted. Da de solgte den, flyttede de til Gilleleje.

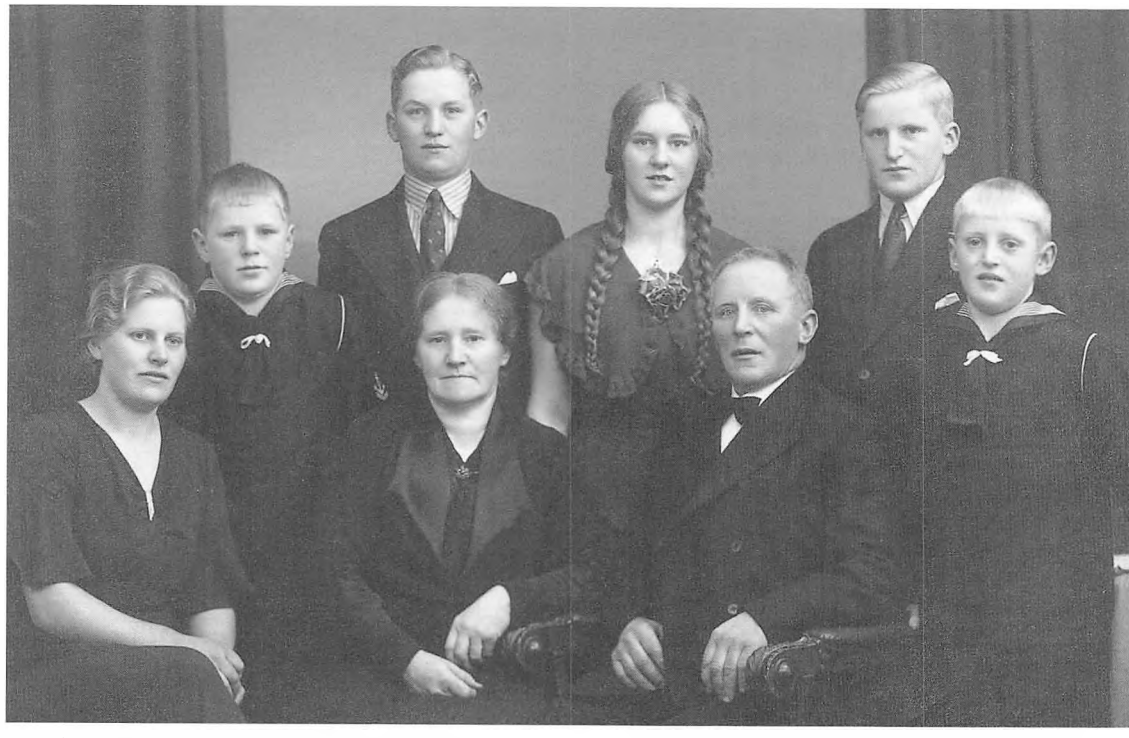

Bag. fra venstre: Jens, Sigurd, Gudrun, Kristen.
Forr. fra venstre: Margrethe, Karen, Peder, Ejnar, alle Andersen.

Folkeholdet på Søndertoft 1937:
Fra v.: Lillepigen (Nygaard fra Madum), Otto Thesbjerg fra Sdr. Nissum, Astrid Frost fra Husby, Jens Lauridsen fra Foldkjær, Ulfborg og Hjorddrengen Kresten Toft (moster Jennys søn).

Kjeld var gift med Julie, og de fik Inger og Jens Arbjerg. Inger blev gift med Emil Andersen. Hun blev enke for et par år siden og bor i Skjern. Jens bor i Malling, er gift med Åse, som i nogle år drev Malling Kro. Jens har været landbrugslærer i Malling, men han har især været kommunalt engageret, først i Malling-Beder Sognegaard og senere mange år social rådmand i Aarhus. Der hænger et virkeligt godt billede af Kjeld på Egnshistorisk Studiecenter.

Kristian var det, vi i dag kalder evnesvag. Derfor kom han på Aandsvageanstalten i Ribe, da forældrene døde. Men han var ikke meget handicappet, han kunne både læse og skrive, så hans anbringelse ville have været anderledes i dag. Inger og jeg så frem til, at han kom på sommerferie hos os 2 mdr. hver sommer, da vi var børn.

Bag. fra venstre: Christen Søndergaard, Kjeld Arbjerg, Peter Groes, Kristian Arbjerg, Margrete, Jens Nicolaj, Anna, Peder Andersen, Henrik Toft, Jenny.
Forr. fra venstre: Barnet Anders, Kirstine m. barnet Christian, Inger Marie, pigen Else, Kristen Pedersen med én af moster Jennys piger, Mariane Groes, dreng, de 2 småbørn er Dagny el. Gerda og Sigurd, Karen med Gudrun, pigerne Margrethe og Jane, bag dem plejesøn?, 1917.

Min mor var som nævnt født i huset lige øst for Ulfborg Kirke. Det fortæller hun selv om i en stil fra sommeren 1924, da hun i 3 sommermåneder var elev på Antvorskov Højskole ved Slagelse.

10. juni 1903 skete fødselen, og 4 dage efter snuppede 2 af hendes store søstre hende op af vuggen og bar hende over i kirken og fik hende døbt. Hendes første lærer var Hansine Holm fra Brøde. Hansine blev efterfølgende gift med lærer Rasmussen, og de virkede sammen som lærerpar i Idom Skole, som ligger ved siden af Idom Præstegaard. Deres datter, Marie, var i mange år lærer i Staby.

Hendes næste lærer var den kendte P. Bojsen. Når vi læser hendes skriftlige ting i dag, tyder det på, at undervisningen ikke har været "så ring' endda."

Margrete Toft (født Pedersen), 1953.

Efter konfirmationen fik hun plads hos Lars Lauridsen i Foldkær. Der var hun meget glad for at være. Vi har endnu et skrin, som hendes medtjener, Mads Høgsberg fra Meldgaard, lavede til hende. Lige som sin far Knud Høgsberg var han rigtig ferm til at snitte i træ, så der er et meget flot låg på skrinet. Senere var hun pige hos centralbestyreren i Ulfborg Kirkeby. Da hun flyttede fra centralen fik hun 3 sølvskeer, hvor der bag på er graveret: "Telefonabonnenter i Ulfborg Kirkeby."

Som nævnt var hun sommeren 1924 elev på Antvorskov. Derefter kom hun til at tjene hos en professor i Sorø, og 1.nov. 1926 fik hun plads hos Anine og Mads Degnbol i Højmark. Anine var lærer, så én af hendes opgaver var at være barnepige for børnene

Margrete Toft med et af sine børn.

Johs. og Karen. I sommeren 1932 byggede Anine og Mads Degnbol hus og solgte gården til sønnen Peder. Derfor havde de ikke brug for at have pige længere, og min far, Kristen Toft, manglede en husbestyrerinde.

Efter et halvt års tid må de jo være blevet enige om at gifte sig. Gift blev de den 9.juni 1933 – dagen før hendes 30-års fødselsdag. Anine og Mads Degnbol holdt deres bryllup.

Jeg har fået stikordene til Mads Degnbols bryllupstale: *"Der er sket 2 ting for Kr. Toft i år. Hans sognefæller har valgt ham i sognerådet, og Margrete har valgt ham til mand. Da han skulle ansætte hende, var de uenige om 10 kr. i månedslønnen, men jeg sagde til ham: "Lad hende få dem, hun er det værd," og når vi sidder her i dag, er det selvfølgelig fordi det har knebet med at få det betalt!"*

Mor var så kone på Søndertoft til den 29. oktober 1955. Da døde hun af kræft kun 52 år gammel.

Uddrag fra min moders stilehefte skrevet på Antvorskov Højskole, 1924:

Et Menneske, jeg traf

Jeg vil fortælle om en gammel Mand hjemme i Ulfborg Kirkeby.

Han har i sin Ungdom været Skolelærer om Vinteren og Murer om Sommeren. I flere Aar havde han sin Skolegerning ved Lystlund Skole i Ulfborg Sogn.

Jeg har kendt ham, fra jeg kunde begynde at huske, og i alle de Aar har han været blind og er bleven passet af sin Datter.

Da jeg kom saa vidt, at jeg kunde begynde at stave og læse lidt, fik jeg tit min Bog i Haanden, gik om og læste for ham, saa han kunde høre, hvad jeg duede til. Han roste mig selvfølgelig i lange Baner, og det gjorde, at jeg, mens jeg voksede op, tit gik om og læste for ham.

Jeg husker tydeligt, at jeg som 7-8 aarig laa i Sengen af Mæslinger. Da kom den gamle Mand fulgt af sin Datter om til mig. Han havde en Pose Smaakager med af den Slags, som kaldes "Vrøvl," og paa Bunden af Posen laa et Stykke Papir, hvorpaa der var skrevet et Vers, som han selv havde digtet. Det lød saaledes:

Naar du nu har vrøvlet om
og har vrøvlet Posen tom,
og du læser denne Vise,
kommer du nok til at fnise,
men du tænker ikke at,
Vrøvl forvandles kan til Pjat.

Jeg skal love for, at jeg ikke var meget syg den Eftermiddag.

Da jeg blev 2-3 Aar ældre, kunde jeg begynde at læse i hans egne Bøger, og det morede mig vældig. Han har blandt dem fem, som han selv har samlet og skrevet. De bestaar af Viser og blandede Sange, og det er særlig dem, jeg har læst for ham.

1: Det er for Børn. De andre fik jeg først Lov til at læse senere, men jeg saa med Undren paa ham, naar han selv gik ind i sin Stue og fandt den Bog, han vilde, jeg skulde læse i. Jeg tror ogsaa, det var til Opmuntring

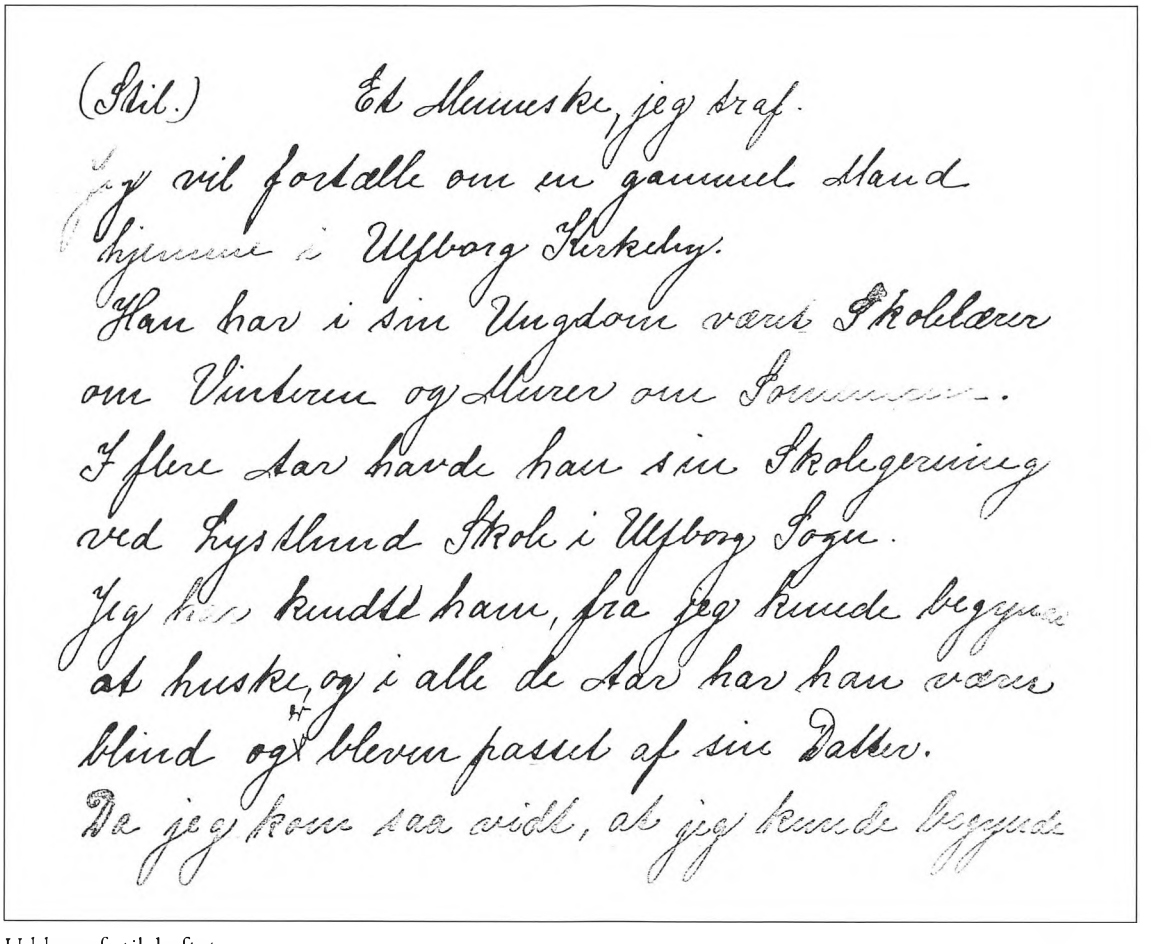

(Stil.) Et Menneske, jeg kraf.

Jeg vil fortælle om en gammel Mand
hjemme i Ulfborg Sogn.
Han har i sin Ungdom været Skolelærer
om Vinteren og Gaardejer om Sommeren.
I flere Aar havde han sin Skolegerning
ved Nysted Skole i Ulfborg Sogn.
Jeg har kendt ham, fra jeg kunde begynde
at huske, og i alle de Aar har han været
blind og er blevet passet af sin Datter.
Da jeg kom saa vidt, at jeg kunde begynde

Uddrag af stileheftet.

for ham selv at høre det læst, som han selv havde arbejdet med og glædet sig over. Ja, en Del Smaasange har han endda selv digtet. Mange Smaadigte og Fortællinger kunde han huske og fortalte dem gerne for mig.

Da jeg efter Konfirmationen kom ud at tjene, blev det sjældnere med mine Besøg, men engang imellem fik jeg dog tid til at komme ind til ham. Han er altid glad, naar jeg kommer og snakker med ham. Det sker heller ikke saa sjældent. Han er nemlig meget interesseret i alt, hvad der sker ude omkring i Verden, saa der er mange, der gerne vil forkorte Tiden for ham med et lille Besøg.

Han er nu 80 Aar, og Tiden har sikkert været for lang for ham, skønt man mærker det aldrig.

Min Fødeby

Naar man rejser med Toget gennem Vestjylland, kommer man også til Ulfborg St., som ligger mellem Ringkøbing og Holstebro. Naar man saa fortsætter ad Landevejen Nord paa fra Ulfborg St., kommer man efter en halv Mils vej til Ulfborg Kirkeby, som ligger lige Øst for Landevejen. Det er min Fødeby. Naar man saa svinger til højre og kommer helt Øst for Kirkebyen lige forbi kirken, kommer man til mit Fødehjem. Det er en lille Landejendom, paa ikke mere end 3½ Td. Land Agerjord og 2 Td. Land Eng, men trods dette er Jorden dog saa god, at mine Forældre efterhaanden kunde holde 4 Køer og en lille Hest. Selve Kirkebyen er meget smuk, næsten hvert Hus er omgivet af en større eller mindre Have. Lige Vest for mit Hjem ligger Kirken med en meget pæn Kirkegaard, og inde paa Kirkegaarden er der en stor Gravhøj, som bliver holdt ren og godt i Stand indeni, saa man godt kan komme ind i Højen og se kisterne, som staar hele og godt bevarede. Højen hører til Herregaarden Nr. Vosborg, som ligger i den nordlige del af Sognet. Nord for Kirkegaarden ligger den gamle Skolebygning, hvor jeg har tilbragt alle mine Barndoms Skoledage, men der blev efterhaanden alt for lidt Plads, og nu er der for faa Aar siden opført en stor, flot Skolebygning ved Landevejen. Vest for Kirkegaarden og den gamle Skole ligger saa den øvrige Del af Kirkebyen, som ikke er særlig stor, men bestaar af en Snes Huse og et Gymnastikhus, som ogsaa er Samlingsstedet for de forskellige Møder, der holdes i Sognet. Af Befolkningen ude i Sognet, er den største Part virksomme Landmænd, men efter min Mening alt for lidt interesseret i mange Ting. Der er f. Eks. ingen Foredragsforening eller Ungdomsforening og ofte meget lidt Interesse for Gymnastik. Befolkningen er godt nok oplyst, det er ikke det, der mangler, men jeg tror, at de der virkelig har Evner til at iværksætte det, ikke har Lysten til at arbejde derfor. Nu er jeg jo opfødt ved det og holder meget af min Hjemegn, saa for mig synes det ikke saa trist, men jeg ved, der er fremmede, der er kommet til Sognet, der har følt det ensomt hos os, og det er jo lidt kedeligt. Der er en del af Jorden, der er god, men der er ogsaa noget, som er mindre godt. Mod Øst kommer man snart til store Hedestrækninger, mod Vest har vi Nissum Fjord, og der er frodige Enge. Der er ogsaa store Moser og Resten er dyrket Agerjord.

Den gamle karetmager

Af Kristen Bro

Den 24. maj 1962 døde karetmager Anders Peter Nielsen Stendorph. Til daglig blev han kaldt Peter Stendorph eller for det meste bare Stendorph. Han var på det tidspunkt Ulfborgs ældste. Han måtte jo vente længe på sin gode ven Terkel Karstoft, der var et år ældre og blev 95 år. Det betød noget for Stendorph at være den ældste, og han var i sandhed også en usædvanlig gamling, en lille, væver og adræt mand med et par strålende klare øjne. Da han blev 80 år, kunne han endnu klare at stå på værkstedet fra morgen til aften, og som 90 årig kunne han stadig påtage sig mindre arbejder. Som han selv sagde: "I mine unge dage kunne jeg lave 3 hjul om dagen. Nu kan jeg lave ét i 3 dage, men det passer til efterspørgselen," Det gik jo nemlig sådan, at karetmagerfaget var et uddøende erhverv, eftersom udviklingen gik i retning af andre typer køretøjer med gummihjul. Andre imponerende præstationer gjorde ham til emne for avisomtale, som da han som 85-årig under en jagt nedlagde en ræv i vild flugt, eller da han som 90-årig under en jagt kun affyrede 2 skud, men alligevel fik 2 harer. Han blev i øvrigt ved med at gå på jagt næsten til det sidste. Det kom også i avisen, da han som 93-årig blev opereret for brok på Rinkjøbing Sygehus. Da samlede han lægerne ved sin seng og takkede dem for indsatsen ved at recitere digte på jysk dialekt uden manuskript.

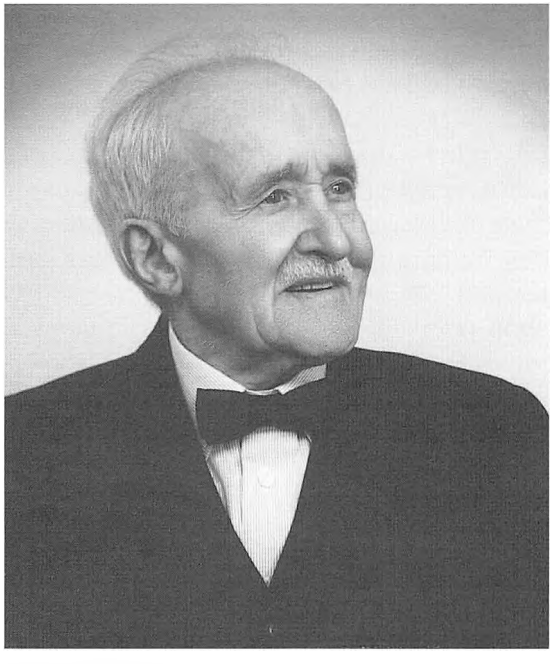

Peder Stendorph.

Da han var 90 år, skrev han sine erindringer til Nationalmuseet, og de ligger nu i deres arkiv. Vi låner dem lige og lader ham selv fortælle om sit liv.

Fra min drengetid

Mit døbenavn er Peter Nielsen Stendorph, Karetmager, Ulfborg stationsby. Når jeg skal præsentere mig selv, så er jeg født i Bundgaard i Gørding pr. Vemb St. d. 26. september 1864. Min fader er født i Hedegaard i Vemb. Min moder i Skrædergaard i Mø-

borg. Min tipoldefader kom fra St. Jørgensbjerg ved Roskilde og blev præst for Gørding – Vemb – Bur menigheder og hed Jens Stendorph, – herfra stammer mit navn.

Min fødegård var en almindelig bondegård med en besætning på 2 heste, 6 køer og 4 stk. ungkvæg. I sognet var der flere smågårde på omtrent samme størrelse. Det første, jeg tydeligt kan huske, var sommeren 1868. Det regnede ikke hele sommeren. Agrene var så afsvedne, som var ilden gået over dem, og sandet var så varmt, at vi drenge – 3 i alt – brændte os, når vi legede i det. Misvækst var det over hele Vestkysten i alle tilfælde. Tage blev enkelte steder revet af husene og brugt til at fodre kvæget med for at holde liv i dem.

I min barndom var der kun en eneste fjedervogn i hele sognet, nemlig præstens. Han havde en kalechevogn, der højst blev brugt en gang om året. Alle andre var stive træakslede vogne. De fleste gårde havde én, de kaldte pæn, en vogn med trælistede agestole, og på denne kærre var der lavet ekstra arbejde. Den blev sjældent brugt. De kørte ikke i byen hver anden dag. De brugtes, når der var bryllup eller begravelse eller anden højtidelighed, men der var ikke mange fridage. Der måtte slides og slæbes fra morgen til aften. Der var mange krogede skikkelser. I ny og næ blev der drukket en dram eller to for at stramme humøret op, men yderst sjældent til overmåde. Vi var jo kørende med heste, men så var der en gudeligt vakt mand, der ved en punch fik min fader bildt ind, at når han i stedet brugte stude som kørekraft, kunne det give meget større overskud, og så byttede de. Han fik hestene, og vi fik studene. Det var for mig, der var omkring 6-7 år, som solen gik ned. Der kom noget slæbende og mørkt over hele tilværelsen. Men det fik da ende engang, og der oprandt bedre tider.

I mit hjem var der, som i andre smågårde, lavloftede stuer med ret svære bjælker, så en jævnt stor mand skulle bøje hovedet for at komme under bjælken. Ved et af bjælkerne var der et bredt fjæl. Her opbevaredes mælken, og siden blev jo fløden skummet og behandlet i en stampekærne. Det kneb ofte svært at få smør. I opholdsstuen var der et langbord, vægfast bænk og skammel. Fader og moder sad for bordenden og derefter karlen, når vi havde én, og vi tre drenge næstefter og efter alder. Bedstemoder og pigen sad på skammelen. Selvfølgelig var der lerstampet gulv og alkovesenge, der blev fyldt med lyngtørv forneden og derpå almindelig lyng og til sidst halm, et rent eldorado for rotter og mus. En lerklinet ydervæg gjorde tjeneste som den ene sengekant, og herpå blev trukket en halmmåtte for at beskytte sengetøjet. Når sengen blev redt om morgenen og gulvet, der var bestrøet med hvidt sand, blev fejet, var det jo ikke støvfrit.

Møblementet i stuen var som nævnt bord, bænk og skammel og desuden en lænestol ved kakkelovnen, der selvfølgelig var en bilæggerovn. Der blev fyret med lyngtørv ude fra den åbne skorsten. På ildstedet i skorstenen brugtes der også lyngtørv sammen med almindelige mosetørv. Suppegryden hængte i en lang krog over ildstedet. Krogen var fastgjort længere oppe i den åbne skorsten. Der kunne undertiden være ret slem træk. Lettere ting kunne godt flyve ovenud af skorstenen, så det var ikke så hyggeligt for en husmoder eller kokkepige. Der kunne også sommetider komme sod ned gennem skorstenen, så det føg rundt i køkkenet. I 1869 fik vi et komfur fra et skib, der var strandet. Det var et helt vidunder, og naboerne kom og beundrede og mange fulgte efter med komfur, og de åbne skorstene blev lukket med en solid jernplade. I

køkkenet var der en forhøjning i loftet, og her hængte røgede fårelår og røgede flæskesider, og i bryggerset stod et stort kar med saltede havfisk, alt til brug i den daglige husholdning. Levemåden var tarvelig, men jeg synes ret nærende, endskønt det var mest saltmad, vi fik. Klædedragten var næsten alt sammen af hjemmelavet vadmel. Vi drenge skulle gå i korte skørter, til vi fyldte 4 år. Uden andet undertøj end en stumpet skjorte. Det var så nemt, når noget nødvendigt skulle besørges. Inden ombytningen skete, var vi de sidste år ret flove ved at skulle gå i de korte skørter. Ingen kunne se, om vi var piger eller drenge. Allerede ved 6 års alderen måtte vi med i kirke. (Vi havde kun 2 km til kirken). Vi trampede af sted i jernbeslåede træsko, hvortil der ikke var anvendt spor af læder. Det var ikke lydløst, når vi travede ind på stengulvet i kirken. Klædedragten var som alt omtalt af hjemmelavet vadmel, og undertøjet bestod kun af en skjorte. Stadstøjet var blot hjemmelavet vadmel. Fader havde en ekstra køretrøje, der skulle gøre det ud for overfrakke. Mænd og kvinder var strengt adskilte i hver sin side af kirken. Af kvindedragten husker jeg ikke ret meget. Det var lange skørter, der fejede hen ad gulvet – jo, også krinolinen.

I en alder af 8 år måtte jeg ud at tjene og vogtede får i heden ca. halvanden mil fra mit hjem. Næste 3 somre var jeg almindelig tjenestedreng på en nabogård. Om sommeren havde vi kun en halv dag i skolen om ugen, men så var vi også søvnige. Vi kom op mellem kl. 4 og 5 om morgenen og som regel i seng kl. 11 om aftenen, så det var jo ikke så mærkeligt, og det forstod læreren også og bar over med os. Vi var så heldige at have en dygtig og forstående lærer, der fortalte livligt og godt for os. Om vinteren var vi i skole 4 dage om ugen, og da skal jeg mene, vi var lysvågne. Lektierne var forholdsvis små, men vi skulle selvfølgelig helst kunne de skriftsteder, vi havde for. Det var for mig en let sag, da jeg havde så nemt ved at lære alt muligt udenad. Jeg vil gerne tilføje her, at jeg mindes min nu afdøde lærer med taknemlighed og ærbødighed. (Han hed M. K. Sand.)

Efter min konfirmation tjente jeg 3 år i Gjørding Præstegård som stor dreng (skønt jeg var lille), der skulle jeg passe kreaturer og hjælpe til med markarbejdet om sommeren og tærske med plejl og røgte kreaturer om vinteren. Herefter fik jeg plads i en almindelig bondegård som ung karl og var her i et år. Men min hu stod ikke rigtigt til landbruget, og jeg havde egentlig mest lyst til at læse videre, men min fader sagde, det var for dyrt.

Vestjysk karetmager

Da jeg var 18 år, kom jeg i karetmagerlære hos en flink ung mand, der var dygtig på mange områder, men en fusker i selve faget. Læretiden var 3 år. Jeg var klar over, at jeg havde lært for lidt. Nu udviklede det sig sådan, at jeg kom til at overtage min fødegård og havde det i 3 år fra 1886 til slutningen af 1889. Det var meget tørre og dårlige år med små priser på alt. For at nævne et eksempel købte jeg en god kælvekvie for 57 kr. Slagterisvin kostede omkring 30 kr. Jeg blev indkaldt til militærtjeneste og afstod så gården til en broder. Efter militærtjenesten tog jeg fat i karetmagerfaget igen og havnede efter flere genvordigheder på en vognfabrik i Varde som en svend, der næsten intet kunne. Fabrikken hed Danielsens og Olsens vognfabrik og var anerkendt som den bedste i Vestjylland.

Det var et enestående held, at jeg blev antaget her. Mesteren bød mig 4 kr. om ugen plus kost og logi, da jeg havde aflagt en lille prøve. Jeg ytrede, at jeg syntes, det

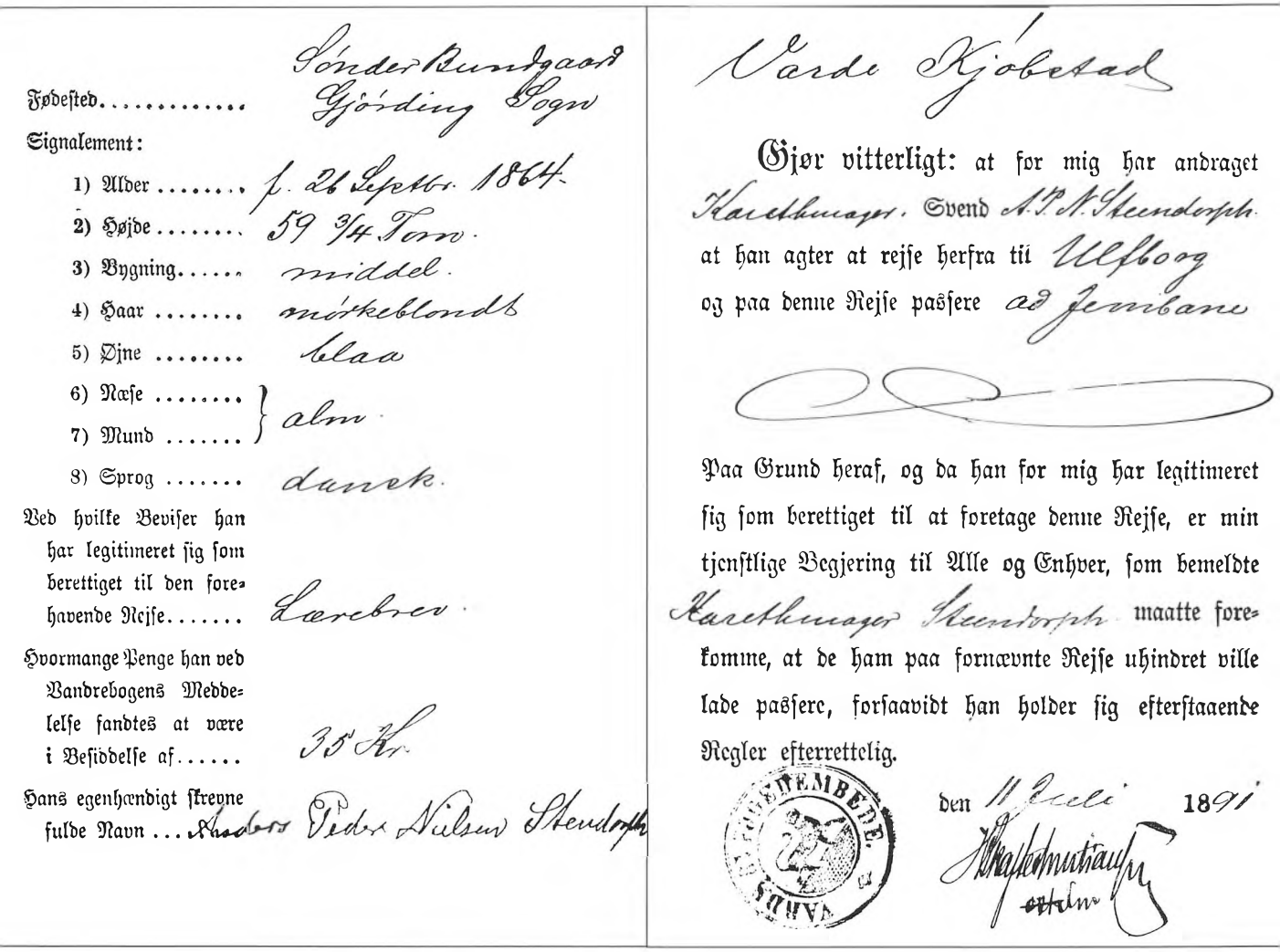

Fødested..... Sønder Bundgaard Gjörding Sogn

Signalement:

1) Alder ..... f. 26 Septbr. 1864.
2) Højde ..... 59 3/4 Tom.
3) Bygning..... middel.
4) Haar ..... mörkeblondt
5) Øjne ..... blaa
6) Næse ..... } alm.
7) Mund ..... }
8) Sprog ..... dansk.

Ved hvilke Beviser han har legitimeret sig som berettiget til den forehavende Rejse..... Lærebrev.

Hvormange Penge han ved Vandrebogens Meddelelse fandtes at være i Besiddelse af..... 35 Kr.

Hans egenhændigt skrevne fulde Navn ... Anders Peder Nilsen Skeendorph

Varde Kjøbstad

Gjør vitterligt: at for mig har andraget Karetmager Svend A. P. N. Skeendorph at han agter at rejse herfra til Ulfborg og paa denne Rejse passere ad Jernbane

Paa Grund heraf, og da han for mig har legitimeret sig som berettiget til at foretage denne Rejse, er min tjenstlige Begjering til Alle og Enhver, som bemeldte Karetmager Skeendorph maatte forekomme, at de ham paa fornævnte Rejse uhindret ville lade passere, forsaavidt han holder sig efterstaaende Regler efterrettelig.

VARDE BYFOGEDEMBEDE

den 11 Juli 1891

Så besværligt var det åbenbart for en håndværkersvend at rejse fra Varde til Ulfborg i 1891.

var for lidt. De må tænke på, at De mangler meget, sagde han. Jo, det var jeg også selv klar over, men derfor kunne det jo godt være for lidt. Men jeg tog mod tilbuddet og tog nu fat med al den energi, jeg evnede. Da der var gået et par uger, kom mesteren med lysende ansigt og sagde: Jeg vil give Dem noget mere, for jeg ser, at De både kan og vil bestille noget! Jeg fortsatte så med strengt arbejde – det var selvfølgelig arbejdsvogne, jeg begyndte med – og gik så på Teknisk Skole om aftenen. (I min fritid som soldat gik jeg også på Teknisk Skole og tog engelskundervisning). Da der var gået et halvt års tid, fik jeg akkordarbejde med at lave hjul og drev det til at have 24-25 kr. om ugen; det var strengt arbejde. Vi havde ikke spor af mekanisk trækkraft. Vi havde en bor- og stemmaskine, men vi skulle helst være 2 mand til at træde den, når den skulle bestille noget. Herefter begyndte vi at lave fjedervogne, og nu blev arbejdet lettere. Al

Den unge karetmagersvend med hatten på snur.

arbejdet blev udført med håndkraft med økse, høvl og sav. Vi var som regel 4 mand på karetmagerværkstedet, og vi lavede mange smukke fjedervogne, som kendere beundrede. Vi lavede også en enkelt landauer i den tid, jeg var der.

En søn af mesteren, der var på værkstedet, omtrent jævnaldrende med mig, skulle ud igen for at uddannes videre i faget og fik ansættelse på en kejserlig vognfabrik i Berlin. Vi havde under samværet fået interesse for hinanden, og han skrev da til mig, at hvis det var min mening, jeg ville flytte ud for at lære mere, så stod der en plads ledig til mig på fabrikken der. Det var lysende udsigter. Efter stærke opfordringer fra en mester her i Ulfborg – vi havde været lærekammerater – om at lave en vogn, han ikke selv forstod, syntes jeg, den kunne jeg da let lave først. Men jeg blev hængende i Ulfborg og har nu haft forretning her siden 1891. Mine luftkasteller om ture rundt i fremmede lande var der sat punktum for.

I samme værksted, hvor jeg havde stået i lære som karetmager, var arbejdet standset. Men her var jo værksted med en hel del værktøj samt en firevinget mølle med 18 alen vingefang til at trække de til dels hjemmelavede maskiner. Der var båndsav, rundsav og langsav, tillige en drejebænk. Det, der særlig frydede mig, var møllen. Den kunne tage noget af det tunge arbejde i det hårde træ. Værkstedet var bygget alene af træ og var ca. 12 alen i kvadrat. Ved siden af værkstedet var der opført et nyt beboelseshus med to stuer, soveværelse og et ret stort overværelse, og selvfølgelig køkken, et lille spisekammer og ditto kælder. Jeg købte hele herligheden for 2500 kr. med en udbetaling på 100 kr. De 2400 kr. stod som fast lån i sparekassen. Det hele var næsten ufattelig billigt.

Nå, jeg fik nu så småt begyndt, stod ene mand i værkstedet det første halve år og lavede én eneste fjedervogn, men det blev efterhånden galt med blæsten. Den tabte kraften over alle de nye bygninger og store haver, der voksede op. Arbejdet steg og steg. Jeg havde som regel 4 mand på værkstedet. I 1896 byggede jeg et nyt værksted parallelt med beboelseshuset og købte en brugt vindmotor. Den var 9 alen i diameter og målte 25 alen fra jorden til vingeakslen. Den lå omtrent midt i byen, og jeg flyttede den oprejst ca. 200 alen. Folk spåede, at den nok skulle vælte, men det gik helt programmæssigt. Når vinden strøg hen over de store huskareer eller store haver, havde den mistet meget af kraften. Men vi kørte så godt vi kunne til 1907. Så kom forløsningen i form af elektricitet, et gode så stort, som vi ældre forstår at skatte, men som det nuværende slægtled betragter som en selvfølge.

Det tog lang tid, inden vi opdagede, at

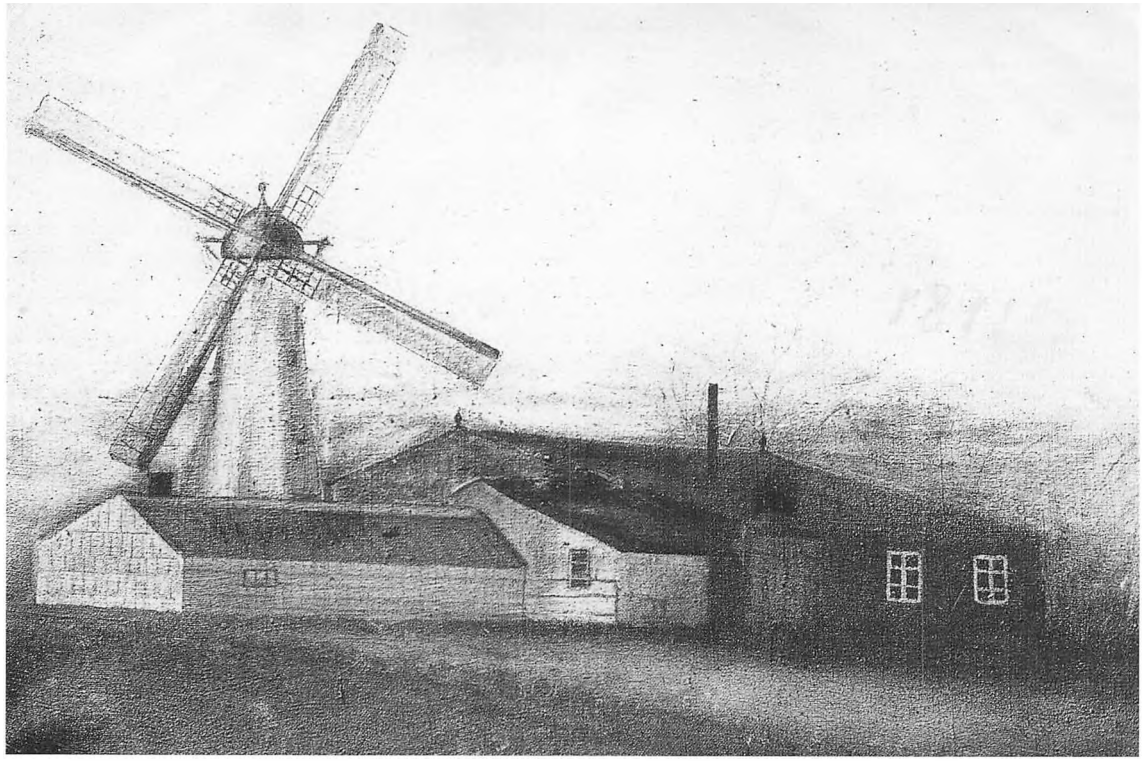

Det første værksted med træbygningen og den firevingede mølle. 1891.

skulle vi opnå nogenlunde vilkår inden for faget, så skulle vi slå os sammen og holde ens priser, og ikke som førhen, når vi underbød hinanden. Jeg havde arbejde nok og blev anerkendt for solidt arbejde og pæne fjedervogne. Jeg solgte sjældent helt færdige vogne, men leverede trætøjer til mange smede i et ret stort område.

Så kom bilerne, og jeg var stædig, ville have en motor til at trække vognen. Men at kuldkaste de gængse former for vogne. Nej, det ville jeg ikke gå med til. Nå, men værs'god, jeg har at bøje mig for fakta. Om jeg ikke står just som konen i muddergrøften, så må jeg indrømme, at de gammeldags karetmagerarbejder er en saga blott, men jeg må da også snart være ved vejs ende. Til efteråret runder jeg de 91 år.

Så vidt Stendorph selv.

Skulle man nævne en tildragelse mere, som man kan undre sig over, at han ikke har taget med i disse erindringer, er det udtørringen af Nissum fjord, som stod på fra 1868 til hen i 1870'erne. Der skriver han i et bevaret brev, at han som 7 årig var med til at plante græs i den udtørrede fjord. Han skriver: *"Den græsart (fioringræs), der blev plantet, var der ingen kreaturer eller heste, der ville æde, inden de var sultedøden nær, så afgrøderne i den inddæmmede fjord var fuldstændig værdiløs – forunderlig at sligt ikke var bleven undersøgt forud."* Derudover skriver han også om det folkeliv de mange fremmede arbejdsfolk førte med sig. Niels Korsgaard har fortalt mig, at han har hørt, at en arbejdsleder hed Israel. Hans arbejdere blev kaldt Israels Børn. Der er stadig efterkommere på egnen efter nogle af de

Kirstine og Peder Stendorph i deres første hjem i enden af værkstedet.

fremmede, der blev her og blev indgift i lokalbefolkningen.

Borger i Ulfborg

Da Stendorph kom i lære i Ulfborg, havde han vel ikke tænkt, at Ulfborg skulle blive hans skæbne.

P. Nyborg, som han kom i lære hos, var godt nok fusker i karetmagerfaget, som Stendorph skrev, men han var nu ikke fusker i alle fag. Han var nemlig udlært smed, og maskiner var da også hans store interesse, hvad der også kom Stendorph til gode, da han i 1891 købte Nyborgs værksted, der sikkert efter datidens begreber var usædvanlig veludstyret med maskiner – og så med en mølle som trækkraft. Forholdet mellem de to var til tider en lille smule anstrengt, har en slægtning af Peder Nyborg nylig fortalt mig.

Stendorph blev i bedste forstand borger i Ulfborg, og med årene kom den lille vennesæle og glade mand til at fylde meget i bybilledet, da han virkelig engagerede sig i byens liv og ikke mindst i foreningslivet. En vigtig kilde til mit kendskab til Stendorph er en avisudklipsbog, der nu er i familiens eje. Der har nemlig "Sif" skrevet om Kirstine og Peter Stendorph til alle de runde fødselsdage og andre jubilæer, det lange liv gav anledning til. Sif er i den nordiske mytologi guden Thors hustru, men i vores verden er hun identisk med Anna Vang Lillelund, der i mange år var navnkundig journalist ved Ringkjøbing Amts Dagblad.

Stendorph var fra ungdommen meget sportsinteresseret og blev formand for skytte- gymnastikforeningen i Ulfborg Kirkeby, og var selv ivrig gymnast og skytte. Han

Stendorph, borger i Ulfborg.

gik også aktivt ind for fodboldspil i 1902 og fik træning sat i gang. Det var jo i folks normale klæder og med bare tæer, så da en karl forstuvede en tå og var uarbejdsdygtig en tid, blev Stendorph nærmest overfaldet. Det var ikke noget at indføre her, og det havde i hvert fald ingen fremtid for sig. Sådan gik det som bekendt ikke.

Han sang også i sangforeningen "Frem" og var formand for foreningen en tid. Foredrag havde også hans interesse, og også i Foredragsforeningen blev han formand. I 1906 blev han som 42-årig gift med Kirstine Korsgaard fra Øster Holm. De fik ingen børn, men havde et langt og lykkeligt liv sammen i 55 år. De var glade ved og også stolte af hinanden. Nu var han rigtig borger i byen og gik aktivt ind i forretningsverdenen. Han var med fra starten, da Ringkjøbing Landbobank startede filial i Ulfborg i 1910 og var aktivt med i 40 år. Det samme gjaldt Elektricitetsværket, hvor han var kasserer i 21 år. Han sad en tid i bestyrelsen for Teknisk Skole, og det var nærmest en selvfølge, at han også fik sæde i Borger- og Håndværkerforeningens bestyrelse. Allerede i 1903, da der blev oprettet menighedsråd i Danmark, var han med i det første menighedsråd i Ulfborg. I sognerådet sad han 4 år som kasserer. Det var jo før, der var kæmnere og kommunaldirektører til. Så det har nok været ret omfattende, hvad han har måttet sidde og ordne hjemme i de små stuer. De boede stadigvæk i den oprindelige bolig. Den bolig de boede i deres sidste år, byggede Kirstines forældre Karen og Poul Korsgaard på Stendorphs grund som aftægtsbolig i 1912, og Stendorphs flyttede formodentlig først ind efter, at Kirstines forældre var døde i 1935.

Stendorph havde i sandhed kendt Ulfborg by fra dens vorden, hvilket vil sige fra Jernbanen kom i 1875. Det var netop det år, han som 11-årig dreng var sendt i et ærinde fra Gørding til det nye apotek i Ulfborg, og ekspedienten spurgte ham, hvordan han var kommet derover. Det var selvfølgelig til fods. Så sagde ekspedienten til ham: "Så skal du sandelig med toget hjem," og så gav han ham 15 øre til en togbillet til Vemb. Hvilken oplevelse for en 11-års dreng i 1875.

Til sit 40 års jubilæum som håndværksmester blev Stendorph interviewet af "Sif." Det var i 1931.

Ulfborg stationsby gennem 40 år

– Hvordan så der ud i Ulfborg for 40 år siden?

– Byen var af størrelse kun ca. en tredjedel af, hvad den er nu. Store partier, der nu længst er bebygget, lå dengang hen. Så det er en kendelig udvikling, her er foregået.

– Men byen er dog meget ældre end de 40 år?

– Ih, ja, dens historie taber sig langt til-

bage i tiderne, men før Banen kom, og det er jo godt et halvt hundrede år siden, var der ikke mange huse i Ulfborg. Ældst var vel nok den gamle kro, Skovgaard og Mads Østergaards. Jeg husker udmærket den gamle kro. Den lå på venstre side af vejen, når man var for nordgående. Senere flyttede den over på det modsatte hjørne, hvor Gæstgivergården stadig ligger. I den gamle kro i de gamle dage gik det lystigt til. Her holdtes "Uglkjær Markend," og så blev der danset i kørestalden. Det var noget med liv i. Samtidig med banen kom apoteket.

– Ulfborg ser da ellers ikke så gammel ud, bemærker vi. Der er da brede, lige gader som i nogen nyanlagt by.

– Ja, man har bygget fornuftigt, men der var i øvrigt ikke meget bymæssigt ved Ulfborg for 40 år siden. Gaderne lå hen i huller og pløre, og i tørvejr kunne det knyge med sand som ved havet omtrent. Det var de omliggende hedebrinker, der leverede sandet. Nu er der jo plantet til og gjort pænt overalt. Der kan jo nok gro noget, når blot der er læ.

Vi skotter ud til den frodige have udenfor huset og må give fortælleren ret. Men, betror fru Stendorph os senere, med den stump have har det sig nu også på sin egen manér. I gamle dage, da omegnen kun var en åben plads, var der engang en cirkus, der holdt til her. Der var elefanter med, og når de besørgede et "ærinde," blev der en hel børfuld at trille væk. Det anbragte man her, hvor der nu er have. Hvem kan ellers prale med, at deres have er gødet med elefantgødning?

Vi optager denne historie lige så spøgefuldt, som den er ment og går atter over til det mere alvorlige.

– Hvordan fandt man så over gadens huller og pløre ved nattetid?, forhører vi.

– Først var der kun en sølle petroleumslampe her og der på de mest udsatte steder. I 1907, da vi fik Elektricitetsværket, fik vi buelys på gaderne, og nu har vi fuldt moderne belysning. For nogle år siden fik vi brolagt, så hullerne fik vi da også bugt med.

– ***Hvem stod bag alt dette?***

– Af de private institutioner skal man først nævne Borger- og Håndværkerforeningen. Da jeg kom til byen, fandtes der slet ingen forening af nogen art. I 1892 fik vi stiftet Borger- og Håndværkerforeningen. Denne forening har i årenes løb taget mange opgaver op til gavn og pryd for byen. Det er bl.a. den, der har fået oprettet Teknisk Skole og anlagt byens to lystanlæg. Da vi skulle have Elektricitetsværk, var det således denne forening, der først tog sagen op.

Men borgerne i almindelighed skal også have ære. De har altid villet gøre noget for deres by. Og da kirken skulle bygges i 1900, skete det udelukkende for frivillige bidrag.

– Fortæl os om en eller anden begivenhed fra Deres virksomhed som håndværksmester, beder vi til slut.

– Det må da være om,

dengang jeg flyttede møllen.

Det var ligefrem en byens begivenhed. Folk troede, jeg var småsær, – dengang drømte man jo ikke om, at man kunne komme til at flytte, om det så skulle være Randers Rådhus, på ruller.

Jeg havde til at begynde med en lille vindmølle som trækkraft i værkstedet, men efterhånden som der byggedes her omkring, tog husene vinden fra møllen, der var alt for lav. Så stod der en god vindmotor der, hvor nu uldspinderiet ligger, det vil sige ca. 200 alen fra mit hus. Den købte jeg – men nu var det bare at få den flyttet hjem! Den var 25 alen høj og 7 alen i kvadrat i bundflade. Jeg lagde en forsvarlig skinnevej af bjælker godt smurt ind i grøn sæbe. Op på

den løftede jeg hele mølleværket ved hjælp af donkrafte og andet fiksfakseri. Og så gik turen hjemad med 8 heste for - under udelt interesse fra hele byen. Godt gik det, - men der gik da også 30 pund grøn sæbe til. Den der vil køre godt må smøre godt! Møllen gjorde god fyldest i adskillige år, men da vi fik elektrisk kraft, måtte den vige.

Ak ja, slutter den gamle håndværksmester, det er jo ikke det eneste, der måtte vige. Udviklingen og den moderne teknik har slået grunden bort under karetmagerhåndværket. Hvem ager nu til bys i fjedervogn, og hvem slider fine karosser med heste for i vor tid, da bilerne godt alene kan repræsentere hestekræfterne på vore landeveje.

Citat slut

Det var den gamle karetmagers tilbageblik i 1931. Nu er 1931 jo blevet rigtig gamle dage for os, men lægger vi ældre vores erindring sammen med dette tilbageblik, ja så får vi et tilbageblik på over 100 år.

Møllen

Den mølle Stendorph flyttede under dramatiske omstændigheder, skal også lige have et ord med på vejen. Allerede før Peder Nyborg solgte karetmagerværkstedet til Stendorph, havde han syd for bygget Uldspinderiet. Da han også manglede trækkraft der, købte han i 1889 en ny mølle. Det var en 21 fods (ca. 6,5 m) vindrose. Det var en mølle, der var konstrueret af den amerikanske vindrosepioner David Halladay, og som

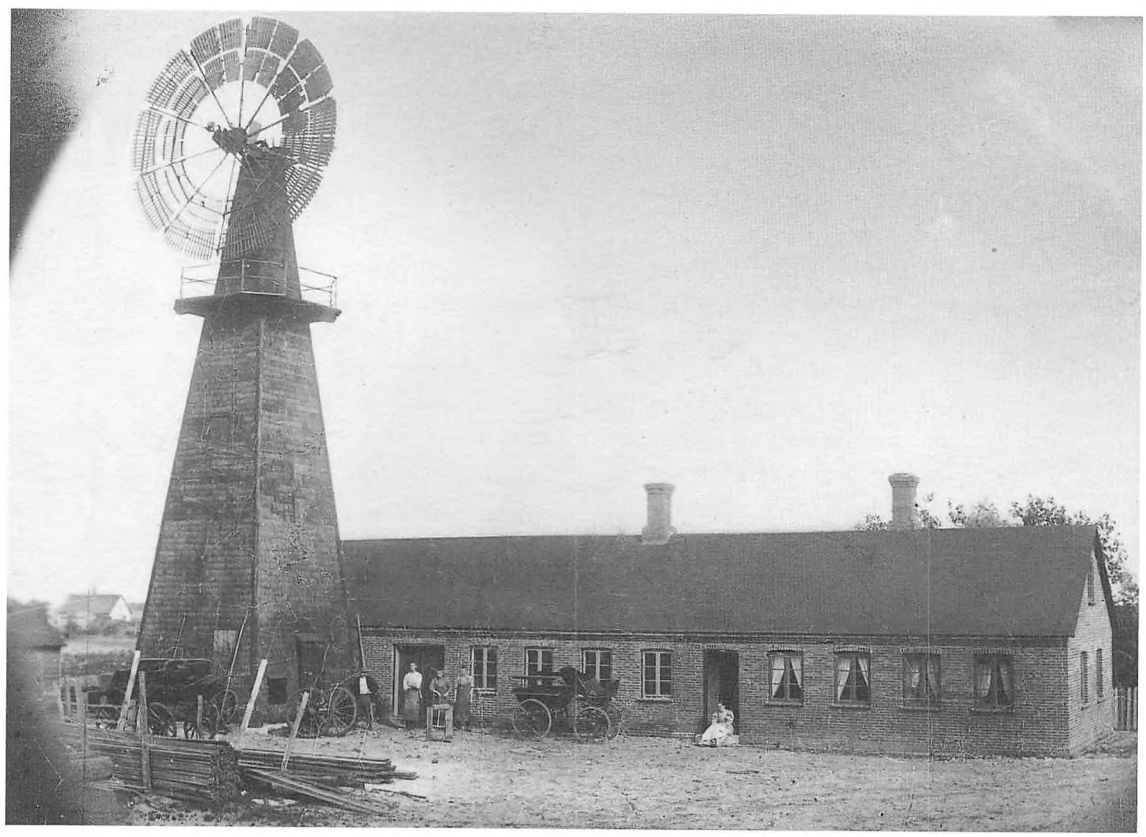

1896 var året, hvor han byggede nyt værksted i forlængelse af beboelsen og anskaffede vindrosen.

I 1907 fik han elektricitet og solgte møllen til Tim. Den transporteres her gennem byen.

Esbjerg Jernstøberi og Maskinfabrik havde licens til at producere og levere. Han solgte den som omtalt til Stendorph i 1896, og det var den, der havde den 135 m lange tur på grøn sæbe og erstattede den gamle firevingede mølle ved karetmagerværkstedet. Da Stendorph solgte møllen i 1907 efter at have fået elektricitet, måtte den ud på en noget længere tur, da den blev solgt til Tim. Den blev lagt ned og blev fragtet til Tim ved hjælp af mange fysiske hestekræfter.

Faget

Trods hans store aktive deltagelse i byens liv var han nok først og fremmest karetmager. Da foreningen – Sammenslutningen af Karetmagere i Danmark – blev dannet i 1907, var han medlem fra begyndelsen. Selv om jeg ikke kan se, at han har været medlem af bestyrelsen på noget tidspunkt, var han altid positiv overfor foreningen og bakkede den op, og han endte da også med at blive æresmedlem. Det blev vel hans lod, at hans arbejdsopgaver mest blev at lave arbejdsvogne til bønderne, men han lavede da også ind imellem finere vogne, og det betød noget for ham, at han her fik lejlighed til at vise sin håndværksmæssige formåen. Som før nævnt ville han også gerne være med på det nye og forsøgte sig i 1919 med en bil. Det lykkedes også at få den ud at køre, men den blev ingen succes – slet ikke i hans egne øjne. Selv sagde han mange år senere: "Konstruktionen var min egen, og tanken var at bevare typen fra de gamle hestekøretøjer. Det var et mislykket forsøg; vognen viste sig snart at være umulig, og det blev mit både første og sidste forsøg på at bevare den gamle vogntype."

Den kom en kort tid til at køre som rute-

Køretøjer fremstillet på karetmagerværkstedet.

bil til Sdr. Nissum med Sivert Laursen som chauffør. Det eneste kompromis var, at der var gummi på forhjulene, men umagelig var den og med åbent lad. Stendorph var godt klar over, at det ikke var den vej frem, han skulle. Det var nok en forudanelse om, at udviklingen var ved at overhale faget, der lokkede ham ud i det eventyr. Anden Verdenskrig forlængede nok behovet en smule, da bilerne blev klodset op, og de hestetrukne vogne kom frem igen, men det var ikke længere med 4 mand på værkstedet som i storhedstiden. Som tidligere nævnt blev han selv ved op i en høj alder. Efter han blev 90 år, gik man over fra jævnstrøm til vekselstrøm, og da fik det ende. Han ville ikke til at skifte alle motorerne ud, men det har sikkert været vemodigt at se værkstedet stå ubrugeligt hen. En myreflittig mand var han livet igennem, og hans kone Kirstine elskede og forgudede ham og passede ham op på alle måder.

Skribenten

Stendorph havde to passioner. Den ene var, at han kunne lide at skrive. Det førte til, at han blev meddeler til Ringkjøbing Amts Dagblad i 57 år. I 1902 havde redaktør Lilholt i Lemvig overværet en af de første fodboldkampe i Ulfborg og havde kritiseret spillet. Det fik Stendorph til at tage til genmæle i en artikel i bladet. Den fandt bladets daværende redaktør, Kr. Nielsen, så velskrevet, at han opfordrede Stendorph til at blive bladets meddeler for egnen omkring Ulfborg, et arbejde han passede med flid og omhyggelighed gennem de mange år. Om det var det, der førte til Nationalmuseets opfordring til at skrive sine erindringer, ved jeg ikke. Han kan også have gjort opmærksom på sig selv, hvad der ikke var ham fremmed.

Oplæseren

Hans anden passion var, at han kunne lide

På værkstedets grund byggede Kirstines forældre, Karen og Poul Korsgaard dette hus som aftægtshus i 1912. Efter deres død i 1935 flyttede Kirstine og Peder Stendorph ind.

at læse op, især på jysk dialekt. Det er her, mit personlige kendskab til ham er størst. Når vi var til forskellige sammenkomster i Øster Holm hos min faster og onkel, læste han altid op, og det skulle altid være på opfordring. Også i mit hjem blev han og Kirstine ofte budt sammen med familien i Øster Holm. Det var især til juletræsfest og til opskær. Så skulle Stendorph selvfølgelig også læse op. Det var især Jeppe Aakjær, Anton Berntsen og den lokale Steffen Steffensen, han benyttede. Også den lokale Søren Noe Nygaard benyttedes med mellemrum. Efterhånden kunne jeg flere af digtene næsten udenad. Når han spillede den gamle smed "mæ mi hej, hej ha å mi håe" skulle han helst låne en stok for at gå ind i rollen som gammel, og når han var færdig rettede den lille 90-årige mand sig op, så han var lige ved at gå bagover for at komme ud af rollen igen. Hans egen favorit var nok "Æ innerlomm," en lidt sentimental historie om et brev fra en pige, der bliver fundet i en vestelomme i efterladenskaberne efter en gammel ungkarl. Især den lille historie "I regn" holdt jeg meget af. Den handler om den lille hjorddreng, der midt i den travle høst drømmer, at det bliver regnvejr og mindes, hvor dejligt afslappende en sådan regnvejrsdag kan være, når arbejdet delvis hviler. Selvfølgelig husker jeg ham kun som gammel mand, når man tænker på, at han havde 40 års forretningsjubilæum året før, jeg blev født.

De to gamle under magnolietræet i 1958.

Kirstine ved Peders grav på Ulfkær kirkegård.

Inspirationen til at læse op fik han efter at have hørt en oplæsning. Selv fortæller han: "Jeg hørte engang en recitator læse Zakarias Nielsens dejlige digt "Mødet." Det blev læst råt, helt uden følelse, som en hån mod digtets indhold. Jeg gik hjem og fandt digtsamlingen frem, læste den højt og blev betaget af digtet. Og så begyndte jeg at læse det for andre."

Mens jeg har kendt ham, tror jeg kun han læste op i private kredse og måske endda kun i familien, men længere tilbage i tiden kom han meget ud til oplæsningsaftener i forsamlingshuse i en større omegn. Den største oplevelse for ham var nok, da han læste op i radioen. Det var da Aksel Dahlerup i 1937 lavede en vestjysk radioudsendelse med optagelse på Ulfborg Gæstgivergård.

Nu er de for længst væk, Kirstine og Peter Stendorph, og de synlige spor efter dem er også væk, da deres hjem og værksted på Tingvej i Ulfborg er jævnet med jorden. Af alle ting måtte den gamle karetmagers værksted vige for at give plads til en stor parkeringsplads for nutidens transportmiddel - automobilen. Men de var på mange måder igangsættere, og det er sådanne folks arbejde, samfundet bygger videre på.

Kilder:

Materiale fra familierne Korsgaard og Boutrup.
Niels Korsgaard: Stendorphs avisudklipsbog.
Erik Boutrup: Billeder og skriftligt materiale omkring møllerne.

Juelslægten på vor egn før 1650

Af Søren Smedegaard Olesen

Åbjerg i Vedersø sogn kom for godt 500 år siden i Juellingernes besiddelse. Den første Juel på Äbjerg var Niels Juel (eller faderen Erik Juel), der udfoldede sig i sidste halvdel af 1400-tallet og var død senest 1506. Niels Juels efterkommere ejede Äbjerg i en række generationer helt frem til enevældens tid i 1660'erne.

Niels Juels Åbjerg var dog ikke det Åbjerg, som vi kender i dag. Åbjerg var dengang den gård, vi kender som Vedersø gamle præstegård – Kaj Munks præstegård. Beliggenheden har givet navnet tilbage i vikingetid eller tidlig middelalder.

På næsten samme tid blev et andet medlem af Juelslægten – Palle Juel – ejer af herregården Udstrup i Sdr. Nissum sogn. Hans frue var Ellen Mogensdatter Spend. Ellen Spends farfader Jens Spend boede på Rammegård, men ejede også Udstrup. Gennem faderen Mogens Spend kom Udstrup til Ellen Spend og Palle Juel. Denne gren af Juelslægten ejede nu Udstrup i tre generationer eller næsten 100 år. I en stor del af tiden boede de også på herregården. Det gælder især for de første 2 generationer.

Palle Juel skrev sig også til herregården Øgelstrup i Råsted sogn, som han arvede efter faderen Iver Juel til Astrup og Øgelstrup. Men Udstrup var det mest attraktive sted for Palle Juel, og Øgelstrup blev efterhånden en fæstegård under Udstrup.

Juelslægten var dog ikke helt fremmede for vores egn. Alle adelige kunne jo ikke være godsejere eller biskopper. Således var adelsmanden Lyder Juel præst i Husby i 1456. En adelsforsker[1] har udkastet den teori, at Lyder Juel i Husby fik en uægte søn med sin deje (frille). En vis Niels Lydersen optrådte i 1493 som vidne for Niels Juel til Åbjerg. Lyder Juel blev senere præst og prior i nonneklostret i Gudum.

Husbypræsten Lyder Juels segl fra 1476.

En prior i et nonnekloster varetog klostrets udadvendte interesser. Et kloster var jo også et storgods. Det var muligvis i Lyder Juels tid, klostret blev flyttet fra ådalen op til Gudum sognekirke. Kort før klostret blev flyttet, blev det efter modstand fra bispen reformeret. Nonnerne ønskede at efterleve Benedikts klosterregel[2].

Men hvordan forklare Juelslægtens gennembrud som godsejere i Vedersø og Sdr. Nissum?

I 1483 skete der noget stort for Juelslægten. Et medlem af slægten – Hartvig Juel – blev biskop i Ribe. Det åbnede for en tid – indtil 1498 – porten til bispesædets rigdomme. I Bøvling havde bispen en borg og et fedt len. Hvad var mere nærliggende for den nyudnævnte biskop end at udnævne broderen Palle til borgherre[3]. Palle Juel må have udnyttet denne sit livs chance. Han var højst borgherre i 3 år fra 1483-86. Men har vel i denne periode knyttet kontakt til Spendfamilien, der ejede Rammegård og Udstrup, som lå nord og syd for bispeborgen. Med Ellen Spend fulgte Udstrup. Bøvling Slot gik videre til den næste bror. Palle Juel og Ellen Spend blev begravet i klosterkirken i Gudum Kloster. Palle Juel havde været en fremtrædende vestjysk adelsmand. Hans navn ses på den rigtige side i flere bevarede pantedokumenter. Palle Juels død faldt mellem 1506 og 1516. Parrets gravsten er bevaret. Der står i dansk oversættelse (fra latin): "Her ligger Palle Juel væbner til Udstrup...? med sin frue Helena saligt hvilende." Palle Juel kan have været prior i klostret som tidligere Lyder Juel. Prior var sædvanligvis en ikke gejstlig adelsmand. Da Palle Juel blev begravet i nonneklostret, var Ellen Hjulsdatter priorisse og den egentlige leder af klostret. Hun tilhørte adelsslægten Hjul med et hjul i våbnet, der hørte hjemme i det nordlige Hardsyssel.

Palle Juel blev efterfulgt af Mogens Pallesen Juel, der boede på Udstrup i hele første halvdel af 1500-tallet. Blev i en kort periode forlenet med Hind- og Ulfborg Herreder. Stillede i 1526 under Frederik d. 1. to ryttere til adelshæren. Men udmærkede sig især ved sine mange børn - 6 sønner og 5 døtre. Så strakte Udstrup med strøgods ikke langt. Søhelten Niels Juel og alle nulevende Juellinger nedstammer gennem sønnen Jens Juel til Alsted fra Mogens Juel til Udstrup.

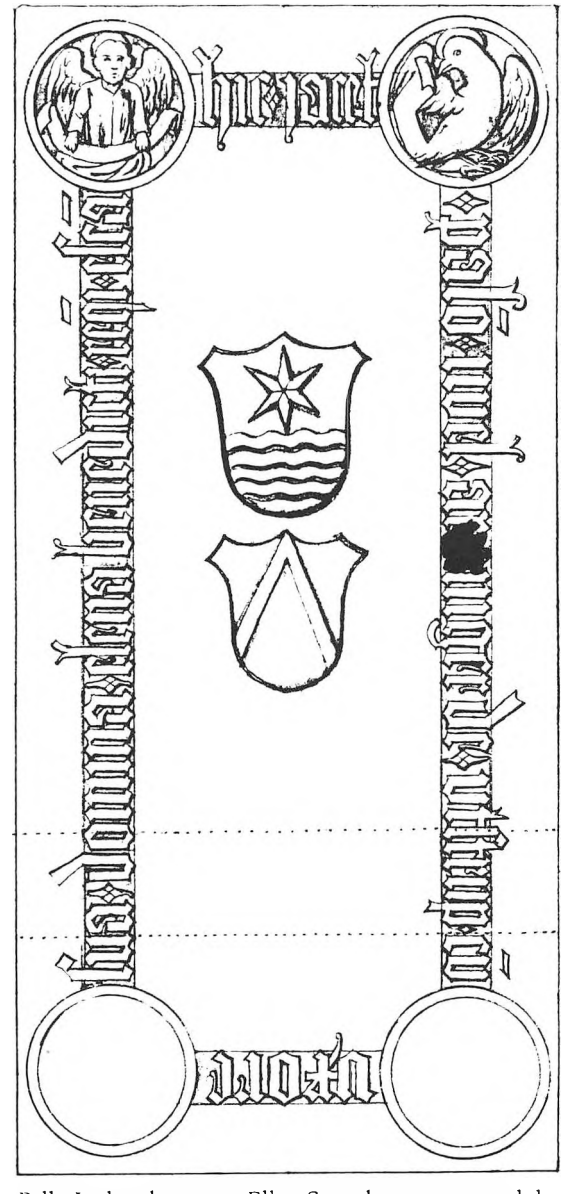

Palle Juel og hustruen Ellen Spends gravsten med deres våben. Bevaret i Gudum kirke.

En af sønnerne udvidede slægtens besiddelser på egnen. Det var Palle Juel opkaldt efter bedstefaderen og opvokset på Udstrup. Med Anna Lykke giftede han sig til herregården Strandet – smukt beliggende ud til vandet øst for Skive i Fjends Herred.

Et godt sted at bo for Palle Juel, der blev landsdommer ved landstinget i Viborg.

Palle Juel sad på Strandet og havde blikket stift rettet mod hjemegnen. Udstrup var formodentlig fællesejendom for Palle Juel med søskende en periode. En deling i 11 dele ville have ødelagt herregården. Men der var muligheder i det nordlige Staby. Her lå et lille bispelen med herregården Svensholm som centrum. Palle Juel har sandsynligvis ofte været der, da han boede hjemme.

Udover Svensholm bestod bispelenet af 5 gårde i Nistrup, 1 gård øst for den daværende præstegård, 2 gårde i Nør Staby og gården Padbjerg. Dette len var midt i 1400-tallet blevet pantsat til velbyrdig Iver Jensen for 100 mark og en årlig afgift på 6 mark. Iver Jensen førte Skeelslægtens hvide, røde og blå våbenskjold.

På kong Hans' tid var Staby Skeelland. Der var ikke blot Skeeler på Svensholm, også sognets største herregård Brondbjerg var Skeelejet. Den var ejet af Albret Skeel til Hegnet i 1491 og gik senere over til datteren Anne Albretsdatter Skeel.

Adelsmanden Niels Glambæk til Starupgård blev gift med Iver Jensens datter og overtog endelig i 1545 det nu kongelige pantelen for 350 Jochimsdaler og 150 rhinske gylden i guld. Mens Niels Glambæk boede på Svensholm, opholdt svigermoderen sig på Padbjerg med de ugifte døtre.

Niels Glambæks våben. I blåt et sort ørneben med gul klo.

Sønnen Per Iversen Skeel – der optræder i bevarede lokale kilder – boede muligvis også på Padbjerg. Han blev gammel. Han optrådte som væbner 1492 og menes død i 1552.

Palle Juel overtog i 1553 Svensholmlenet. (Niels Glambæk var blevet gift igen. Denne gang med arvingen til herregården Rask i Østjylland). Allerede i 1560 købte Palle Juul Svensholm med tilliggende. Han gav i bytte bl.a. et par gårde i Vedersø, 3 gårde i Sdr. Nissum samt Led og Gren i Husby. I 1560 residerede fæsteren Niels Nielsen på Svensholm. En herregård blev bondegård. Skeelerne forsvandt – Gud ved hvorhen? Måske uddøde denne slægtsgren?

Nu blev Padbjerg til Pallisbjerg, og en ny herregård voksede efterhånden frem. Med det nye navn satte Palle Juel sig et evigt minde. I senmiddelalderen havde adelens godsdrift været yderst beskeden og rigdommen lå i strøgodset. En ridefoged var en mand, der inspicerede det spredt liggende bøndergods for en godsejer. I 1500-tallet gjorde mange herremænd som Palle Juel. Skabte et storgods for at få en langt større produktion på selve godset. På det gamle Padbjerg var det muligt at skabe et sådant storlandbrug. Men flere gårde må være blevet nedlagt ved storgodsets oprettelse.

Allerede Palle Juel købte eller byttede sig til 13 flere gårde i Staby. I 1560'erne må Pallisbjerg være blevet oprettet. I 1572 skrev Palle Juel sig til Pallisbjerg. Men da han næppe boede på godset, var der ikke noget behov for en pragtfuld hovedbygning som på nabogodset Nørre Vosborg. En hovedbygning i bindingsværk var tilstrækkelig.

Også et studegods som Pallisbjerg byg-

gede i høj grad på især Stabybøndernes arbejdskraft. For dem var Palle Juels foretagsomhed ikke nogen lykke. Hellere være fæstebonde langt fra herremandens gods.

Men Pallisbjerg blev virkelig en succes. Egnens største studegård der i 1782 havde plads til 160 staldstude. Dobbelt så mange som der da stod på Nørre Vosborg. I 1662 lå 52 af sognets 65 gårde under Pallisbjerg.

Palle Juel døde i 1585 og blev begravet i Viborg Domkirke ved siden af oldefaderen Iver Juel, der døde i 1468. I 1568 lod Palle Juel opsætte en gravsten i Viborg Domkirke for oldefaderen og sig selv med ægtefæller. Der stod bl.a.:

Kom løich medh salleichhied. Palli Juel.
Ther mand skreff 1568 åre
Thug hans frende Palli Juel sig fore
Og lod udhugge thenne steen
Og agter herunder at hvile sine been
Med fru Anne Lykkesdatter sin hustru kiere,
Som agter med honnom at lade sig begraufue here.
Theres våben og contrafeyer her ofven står,
Så mand kan vide, hvad stamme og slægt de affdøde vår.

Sønnen Mogens Juel – opkaldt efter farfaderen på Udstrup – arvede Pallisbjerg. Han var født i 1548 – på Christian d. 3.'s tid – og levede de første år på Udstrup. Næppe hos forældrene. Præsten hr. Peder i Husby gav ham den første boglige lærdom. Derefter kom han som 11-årig i Viborg Latinskole. Men skolelærdom var ikke nok for en ung adelsmand. Efter 4 års latinterperi kom han til morfaderen Erik Lykke til Skovgård for at blive indført i det rette adelsliv. Så videre ud i Europa hvor han i 4 år tjente en greve og bl.a. var med i krigen mod tyrkerne i Ungarn. Kom hjem som ung verdensmand og kom i tjeneste hos kong Frederik d. 2. Han blev i 1576 gift med Birgitte eller Berete Rosenkrans.

I 1597 blev han som faderen landsdommer i Viborg. Fik derfor det tæt ved Viborg liggende Asmild Kloster i forlening. Udover Pallisbjerg ejede han i en kortere eller længere periode flere herregårde. Bl.a. havde han part i Søgård på Holmsland, da han døde i 1605.

Han har som faderen næppe boet fast på Pallisbjerg, men var alligevel interesseret i forholdene i sognet. Allerførst i 1600-tallet købte han herregården Brondbjerg i det sydlige Staby. I flere generationer havde adelsslægten Viffert ejet Brondbjerg.

Karen Christoffersdatter Viffert blev den sidste af denne slægt på Brondbjerg. Brondbjerg var sådan en "hyggelig" lille herregård som tidligere Svensholm. Det er svært at sige, om fæstebønderne var mere under åget på den lille herregård? De var jo ikke mange om at dele hoveriet. Bøndergodset bestod af knap ni bondegårde og to huse. Kun én af gårdene lå lidt længere væk i Idum.

Men i 1605 væltede vognen, da Mogens Juel var på vej fra Viborg til Asmild Kloster. Deraf fik han sin død. Enken kunne ikke holde sammen på godserne. Der var skeletter i skabet. Der var to sønner. Den ene døde ugift, mens den anden fik en karriere i flåden og endte som ægtemand i Norge.

Mogens Juels søster Elsebe reddede dog Pallisbjerg for slægten og gennem hendes datter Anne Munk gik Pallisbjerg over til Trolleslægten.

Åbjerg-Juelerne

Juellingerne bed sig godt fast i Åbjerg. Den ene generation af mandlige arvinger afløste den anden: Erik Juel? – Niels Juel – Enevold Juel – Niels Juel – Herman Juel – Christen Juel og broderen Jens Juel – Jens Juels døtre.

Adelsmanden Niels Juel ejede og beboede Åbjerg sidst i 1400-tallet. Han tilhørte den del af adelen, der først og fremmest var lokalt orienteret. En broder, Mikkel, var i 1469 prior i Grinderslev Kloster i Salling. En anden samlede på præsteembeder. Selv blev Niels Juel gift med Else Mogensdatter Glob, hvis fader ejede Damgård på Mors. Ejerskabet til den lille herregård var måske en stor ting for ham. Der vides i dag ikke meget om denne herremand fra kong Hans' tid. Niels Juel optræder på et dokument fra 1482 med faderens fætter, den senere biskop, Hartvig Juel. Udmeldte i 1487 12 selvejere og gjorde hærstræde[4] over en mølledam, der tilhørte Ellen Skram til Volbjerg, mens fru Ellen var til herredag på Sjælland. I 1493 købte Niels Juel 4 gårde og et boel i Vedersø.

I 1506 købte hans enke Else Glob 2 gårde i Vedersø af Niels Spend af Trabjerg i Gudum sogn, som tilhørte Spendslægten med en bugtende slange i våbnet. Åbenbart forsøgte allerede Niels Juel at forøge fæstegodset i hovedgårdssognet.

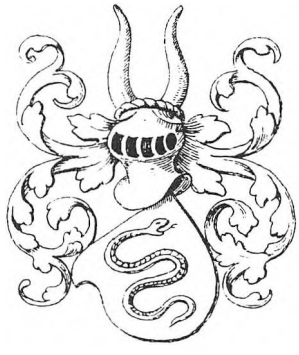

Spendslægtens våben med slangen.

Sønnen Enevold Juel var aktiv i Vedersø i første halvdel af 1500-tallet. Han var samtidig med Mogens Juel på Udstrup. Mærkeligt nok var der på samme tid en adelig præst i Husby – Christiern Krabbe – der trods Krabbenavnet førte Juelslægtens våben og var en Krabbe Juel. På Herpinggård i Trans sogn, nord for Nissum Fjord, boede der i 1400-tallet en Krabbeslægt. Navnet kan komme derfra? Christiern Krabbe nævnes som præst i Husby 1532[5].

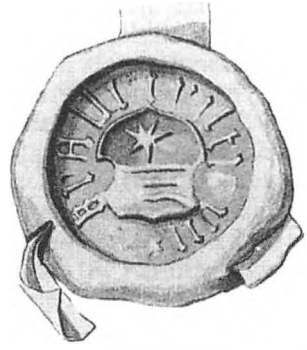

Husbypræsten Christiern Krabbes segl fra 1526.

Lyder Juel fra 1400-tallet tilhørte trods navnet samme slægtsgren. Enkelte kloge hoveder kalder ligefrem slægtsgrenen Krabbe "af Husby.[6]" Heller ikke Enevold Juel kender vi meget til i dag. Hans virke kendes kun fra en række mindre aktiviteter. Han fik i 1524 brev fra kongen – Frederik d. 1. – om at måtte nedbryde de huse i "Thugsund" som Eiler Bryske (lensmand på Lundenæs) havde opført mod deres vilje. Thugsund eller Hugsund var det vandløb, som flød forbi herregården og har givet den navn. Enevold Juel blev i 1537 stævnet af en anden adelsmand for ejendomsretten til Stråsø gårdsted i Vind, som var nedarvet i Juelslægten i flere generationer. På Stråsø var der desuden problemer med at finde skellet i forhold til nabogården Troldtoft. 8 adelsmænd var ude i grænseområdet mellem de to gårde for at finde gamle skelmærker. Deriblandt Mogens Juel til Udstrup, Jacob Vognsen til Stenumgård, Niels Glambæk til Svensholm og Peder Ibsen i Staby.

Men Enevold Juel trådte markant frem

gennem sit ægteskab. Man forventede vel, at han blev gift med en datter fra Brondbjerg, Svensholm, Kjellingebjerg eller Stenumgård. Men Enevold Juel blev gift med en jomfru fra den sjællandske højadel, Inger Hermansdatter Flemming, hvis fader ejede herregårdene Bavelse og Knudstrup på Sjælland. Inger Flemming var én af de sidste af denne adelsslægt i Danmark.

Det er svært at forklare denne forbindelse mellem Åbjerg og Bavelse. Men kigger man i slægtstavlerne i Adelsårbogen, så viser det sig, at der også var en varm linje mellem Udstrup og Flemmingfamilien på Bavelse. Maren Juel – en datter af Mogens Juel til Udstrup – blev gift med Jacob Flemming til Bavelse, Inger Flemmings broder. Jacob Flemming blev den sidste mand af Flemmingslægten i Danmark. Det lykkedes ikke for Maren Juel at skaffe den ældre adelsmand drengebørn. En jomfru rejste fra Sdr. Nissum til Bavelse og en anden jomfru rejste fra Bavelse til Vedersø.

Derefter kom igen en Niels Juel, der ejede Åbjerg fra ca. 1545-70. Også Niels Juel den Yngre kendes kun fra mindre lokale begivenheder. Byttede gods med kong Frederik d. 2. og fik mod to gårde på Falster mere gods i Vedersø. I 1562 indviklet i en strid med naboherremanden Peder Gyldenstjerne – den tids lokale stormand – om skellet mellem Vedersø og Madum sogne.

Også Niels Juel den Yngre udmærkede sig ved sit ægteskab. I hans tid var fruen på Åbjerg, Christence Ovesdatter Lunge, datter af rigsråd Ove Lunge til Tirsbæk og Kragerup. Hun var gift første gang med Peder Skram til Voldbjerg, der døde omkr. 1542-43. De fik 7 børn og Christence Lunge bragte herregården Keldgård i det allernordligste Salling til Juellingerne på Åbjerg.

Den næste ejer af Åbjerg blev Herman Juel, der ejede Åbjerg til 1607. Han er sandsynligvis opkaldt efter oldefaderen Herman Flemming til Bavelse. Præsten i Vedersø indførte ham i bogstavernes verden. Derefter latin i Viborg. Så ridderliv hos Iver Skram på Volbjerg, Peder Munk på Estvadgård og slægtningen Vincent Juel til herregården Hesselmed i Ål sogn ikke langt fra Varde. Med denne adelsmand deltog Herman Juel i Syvårskrigen mod Sverige i 1560'erne. Derefter rejste han ud i Europa til den traditionelle erfaringsudvidelse. Besøgte Tyskland, Frankrig og Ungarn og blev verdensmand. Men faderens død fik ham til at vende hjem til Åbjerg. Allerede 2 år efter blev han gift med Maren Juel, hvis fader ejede Alsted og Refstrup godser.

Herman Juel blev så stor, at han på en måde voksede fra den lille herregård på bjerget. Allerede ved giftermålet i 1577 har han vel forladt Åbjerg. Sønnen Jens Juel blev i det mindste i 1580 født på herregården Refstrup i Gadbjerg sogn (Tørrild Herred ikke langt fra Vejle). Fra 1581 og til døden i Visby på Gotland i 1607 var Herman Juel lensmand i større stil. Det var måske ikke tilfældigt, at han startede som lensmand på Kalundborg Slot. Hans farmoders slægt – Flemmingerne – havde ofte resideret på dette slot. Derefter kom han til den gamle bispeborg Dragsholm og fra 1595-1607 blev han ligefrem forlenet med Gotland og boede på Visborg Slot. Herman Juel kan ikke have været meget på Åbjerg i sit voksenliv. Åbjerg blev vel styret af en foged. Herman Juel døde på Gotland i 1607 og blev begravet i Visby Domkirke.

Åbjerglinjen kulminerede og slukkedes (i mandslinjen) med den sidste mandlige repræsentant Jens Juel. Jens Juel havde 7 søskende. Herunder 3 brødre der blev voksne, men døde unge og ugifte. Kun Jens Juel og en søster Christence overlevede moderen.

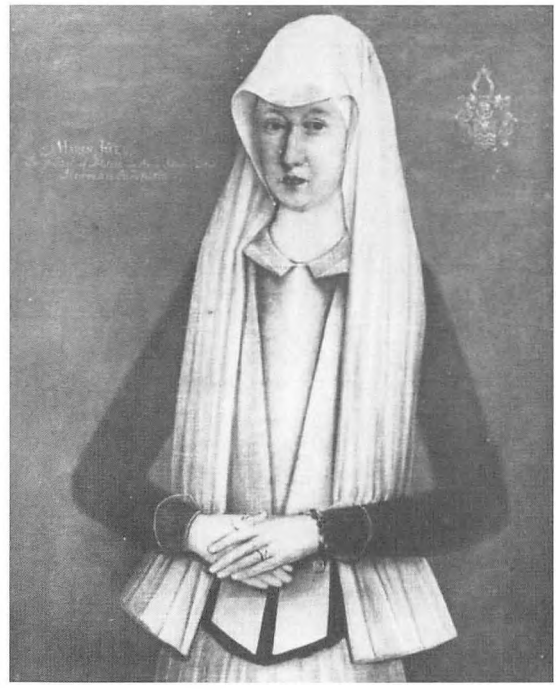

Herman Juel og hustru Maren Jensdatter Juel til Åbjerg.

Jens Juel levede fra 1580-1634. Hele hans liv udspillede sig i Christian d. 4.'s tid.

Som barn levede han på lensslottene Kalundborg og Dragsholm. Derefter Sorø Akademi. Studier på europæiske universiteter i Tyskland, Frankrig og Italien. Beflittede sig på at lære fransk og italiensk. Kom i 1603 hjem til forældrene på Gotland. Blev ansat i kongens kancelli og blev rentemester allerede i 1608. I 1610 blev han gift med den unge skønhed Ide Lange, hvis fader havde opbygget det Brejninggård, som vi stadig til dels kan beundre.

Allerede i 1599 havde han arvet Keldgård efter en farbroder. I 1612 overtog han slægtsgodset Åbjerg efter en tidlig afdød broder Christen Juel. I 1617 blev han lensmand over Langeland med bopæl på Tranekær Slot. I 1616 blev han som den første i slægten efter biskop Hartvig Juel medlem af rigsrådet. I 1618 nåede han toppen. Han blev statholder i Norge og lensmand på Akershus. Et af de største og mest givtige embeder en adelsmand dengang kunne få. Som statholder fra 1618-29 samlede Jens Juel en større formue. På samme tid blev der fundet sølv i Norge, og der blev startet en produktion i Kongsberg. Først som statsforetagende, men minen blev efter få år privatiseret. Jens Juel købte en ejerandel på en fjerdedel og blev desuden direktør i firmaet. Derudover var han aktiv i andre erhvervsforetagender og samlede en del jordegods i Norge.

Men selv i disse travle år var Vedersø og egnen i øvrigt ikke ude af hans tanker. Hans store indtægter i Norge gav ham mulighederne for et gennembrud som storgodsejer på hjemegnen. Kort efter 1616 købte han Kjellingebjerg af Niels Krag. Kjellingebjerg var den anden gamle herregård i Vedersø. I 1477 hed det Kælinghbergh. Godset var

Jens Juel og hustru Ide Hansdatter Lange til Åbjerg.

i begyndelsen af 1500-tallet ejet af adelsslægten Stampe. I 1536 gik herregården gennem giftermål over til medlemmer af Kragslægten. Nu ejede Jens Juel både Åbjerg og Kjellingebjerg.

Året før kejserens soldater besatte Jylland i 1626 gennemførte Jens Juel – mens han stadig var statholder i Norge – et godsbytte med kongen Christian d. 4. Det kom til at præge Vedersø sogn i mange, mange år. Jens Juel skabte rammerne for et storgods, som Palle Juel havde gjort 60 år tidligere i Staby.

Jens Juel fik den gamle præstegård i Vedersø, der lå øst for kirken – middelalderens præstegård - og kongen fik det meste af herregården Åbjerg – der nu blev præstegård. Jorden fra præstegården blev slået sammen med jorden fra Kjellingebjerg. Det var egentlig Kjellingebjerg, der blev et storgods. Men Jens Juel valgte navnet fra og kaldte godset Ny Åbjerg. Mere jord kom dog til det nye storgods. Præsten i Vedersø skrev i 1766 en lille afhandling om sognet og herregården. Om Ny Åbjergs hovedgårdsmark skrev han, at den indbefattede "en mark, som har hørt til en bondeby kaldet Vedersøby, hvilken jeg ved ikke hvor længe siden er nedbrudt og dens mark lagt under hovedgården. Af den mark får præsten årlig i steden for tiende, til ækvivalent 3 Tdr. rug af herregårdens ejere." Dertil kom en mark tæt ved Gammel Åbjerg, som hørte under den ny herregård og må være udskilt fra Gammel Åbjerg, da Jens Juel byttede med kongen. I præsten Hans Borchs tid i 1700-tallet var Ny Åbjerg sat til godt 49 tønder hartkorn og bøndergodset til godt 202. En virkelig perfekt godsstørrelse, hvis ikke fæ-

stebønderne blev overbelastede. Hoveriet til Ny Åbjerg kom vel oveni de gamle ydelser.

I 1626 købte Jens Juel desuden Nørre Vosborg af Knud Gyldenstjerne, der var gift med søsteren Christence. Konjunkturerne var ved at vende, og det skulle nu vise sig, hvem der kunne sætte tæring efter næring. Knud Gyldenstjerne var stærkt forgældet. Heldigvis ejede han også herregården Skovsbo i Rynkeby sogn på Fyn; beliggende i et fabelagtigt område med en stor flot hovedbygning i dansk renæssancestil.

Måske blev Jens Juel kongen for stor. I 1629 blev han kaldt hjem fra Norge. Nu var der lige begyndt at komme styr på sølvproduktionen. Fra 1629-31 var han lensmand på Ålborghus. Nu var Jylland atter frit, og Jens Juel købte herregården Udstrup tilbage til Juelslægten. Jens Juel havde den fordel at have været i Norge under Jyllands besættelse. Mens andre jyske adelsmænd blev mere eller mindre ruinerede, byggede han i Norge en formue op.

Men nu længtes Jens Juel efter slægtens hjemegn. Selv var han på en måde et menneske uden hjemegn. I barndommen flyttet med faderen fra slot til slot. I 1631 blev han lensmand på den gamle bispeborg Bøvling. Han har næppe boet på Bøvling Slot, der stadig midt i 30'erne var næsten ubeboeligt. Jens Juel og Ide Lange har vel boet på Nørre Vosborg, hvor der var et standsmæssigt stenhus og som lå bekvemt i forhold til lenet. Lenet var et afgiftslen. Var de faste afgifter til kongen betalt, kunne lensmanden beholde resten.

Men godsmæt var Jens Juel vist ikke. Allerede i 1630 havde han erhvervet et pantebrev i herregården Stenumgård i Råsted sogn på 2500 rigsdaler. Men Jens Juel døde i 1634 og nåede derfor ikke at blive ejer af Stenumgård. I 1635 købte enken Ide Lange Stenumgård af de to søstre af den adelige slægt Vognsen med det sorte halve vognhjul i våbnet. Vognsenslægten havde ejet Stenumgård i over 100 år. Nu kunne det ikke længere hænge sammen. Mange adelige må have hadet Christian d. 4., der bragte dem næsten til tiggerstaven. De to adelsjomfruer Margrethe og Anne Vognsen endte deres dage på en bondegård i Karise på Sjælland. Ide Lange levede til 1649 og undgik derfor ikke den næste ødelæggende besættelse af Jylland i 1643-44. Men overskuddet fra sølvminen i Kongsberg gav hende måske en fordel frem for andre jyske godsejere.

Jens Juel og Ide Lange samlede sig et – for egnen – uhørt stort godsimperium: Ny Åbjerg (Kjellingebjerg), Udstrup, Nørre Vosborg og Stenumgård. Derudover ejede parret både Keldgård og Brusgård i Galten Herred. Men trods al deres jordiske succes var sorgen ikke gået parret forbi. Deres to sønner – begge kaldet Herman efter farfaderen – døde som små og godserne arvedes af en række døtre. Dermed gled de efterhånden ud af Juelslægten.

Jens Juel og Ide Lange efterlod sig i det mindste to blivende minder her på egnen. De skabte Ny Åbjerg og Ide Lange byggede i 1642 den nordre fløj i borggården på Nørre Vosborg. Vel det ældst bevarede bindingsværksbyggeri på vores egn. Her kunne vi sende hende en venlig tanke, mens vi nød Karen Maries uhørt lækre kaffebord.

Mens Jens Juel samlede gods i Ulfborg Herred endte – mærkeligt nok – også Sønder Vosborg hos et medlem af Juelslægten. Sønder Vosborg havde været ejet af Ulfstandslægten fra oprettelsen i 1551 til 1629. Da overlod den sidste mand af denne adelsslægt godset til svogeren Mogens Juel. Uden egne børn skødede Mogens Juels enke Margrethe Ulfstand i 1648 godset til Erik Juel

på Hundsbæk, der både var en Juel, og hvis moder var en Ulfstand. Derefter gik Sønder Vosborg over til en søn Claus Juel, en bror til søhelten Niels Juel, slægtens kendteste medlem. Claus Juel sad hårdt i det. Tiderne var uhyggelige. Værgen Niels Juel kunne ikke redde godset for de umyndige børn.

Slægten Ulfstands ulvetænder er hvidt over sort.

Øgelstrup og Juelslægtens oprindelse

Hvornår fik Juelslægten våbenmærke, og hvor kom de fra? Det er gådefuldt.

I 1556 skrev Iver Juel til Stubbergård en mindre beretning om slægtens historie. Palle Juel blev udnævnt til slægtens stamfader. Han skulle have boet på herregården Øgelstrup i Råsted sogn på pestens tid midt i 1300-tallet. De overleverede kilder fra denne tid nævner ikke Palle Juel.

Først med Jens Juel – der i 1410 vidnede på Rødding herredsting – træder slægten frem i de bevarede kilder. Rødding Herred ligger i Salling, og de overleverede kilder fra 1400-tallet knytter især Juelslægten til denne egn. Jens Juels søn, Iver Juel, skrev sig til Astrup (i Salling) og Øgelstrup i 1421. På Astrup levede og døde han. Kilderne peger ikke på en særlig tilknytning til Øgelstrup og egnen deromkring udover ejerskabet. Det var Iver Juels søn Palle Juel, der giftede sig til Udstrup og arvede Øgelstrup.

En adelsforsker har mistanke om, at Juelslægten kom frem i verden i Gyldenstjernernes tjeneste og derigennem blev optaget i adelen[7]. Juelernes våben havde en mistænkelig lighed med Gyldenstjernernes våben. De tilføjede blot 3 bølger under stjernen. Noget tilsvarende skete for de to brødre Harbo, som Erik Nielsen Gyldenstjerne til Timgård skaffede adelsskab i 1433 og 1440 for deres tro tjeneste.

Er det rigtigt at Juelslægten i udgangspunktet var snævert knyttet til Salling, kan den "første" sociale opstigning næppe have fundet sted gennem tjeneste hos Gyldenstjernerne på Timgård. Men der er en anden mulighed. Gyldenstjernernes vigtigste hovedsæde var Ågård i Han Herred. Men den første herregård som kilderne knytter til denne adelsslægt var Eskjær beliggende umiddelbart nord for Astrup i Salling. I et tingvidne fra 1328 omtales hr. Jacob Gyldenstjerne til Eskjær.

Juelslægtens våben. Nytegnet af Ronny Andersen i 2002.

Gyldenstjernerne lod deres slægt stamme fra Erik Langben, der skulle have levet i hedenskabets sidste tid og begravet i en høj ved Ågård. Det er muligt at Palle Juel til Øgelstrup er en tilsvarende halvmytisk skikkelse?

Sammenfatning

Der er noget beroligende ved at læse om Juellingerne på Åbjerg. Igennem 150 år gik det bedre og bedre. Til sidst sad Jens Juel og Ide Lange på Nørre Vosborg og ejede flere herregårde på egnen.

Også Juellingerne på Udstrup udmærkede sig. De skabte et storgods i Staby og blev forfædre til store danske skikkelser. Men denne storhed udspillede sig i Østdanmark.

Juelernes succes var forbundet med undergangen for den lokale adel på egnen. Da Juellingerne sad på Åbjerg og Udstrup, var der en adelsslægt på næsten alle gamle herregårde på egnen, som her er omtalt. Med Juelernes godssamling forsvandt ikke bare lokaladelen, men også de højadelige Gyldenstjerner på Nørre Vosborg.

Efterskrift

Denne artikel bygger i høj grad på Mogens Kragsig Jensens artikel om Juelslægten i Adelsårbogen.
Alligevel tillader jeg mig at være skeptisk over for Mogens Kragsig Jensens accept af Iver Juels teori om Juelsslægtens oprindelse.
Også Storgaard Petersen og Alfred Kaas bøger har været uundværlige for mig.

Litteraturliste:

Aspel, Gudrun: Øgelstrup – en gård i Råsted sogn. 1991.
Aspel-Kredsen: Historier fra Øgelstrup
Borch, Hans: Vedersø Sognebeskrivelse 1766 i A. Kaae Fra Vedersø. 1939.
Dahlerup, Troels: Nepotisme som administrativt system. Ribe stift i senmiddelalderen i Struktur og Funktion. Festskrift til Erling L. Petersen. 1994.
Dahlerup, Troels: Våbengrupper, similarisering og undervasallitet i dansk senmiddelalder i Heraldisk tidsskrift 1965-69, bd. 2.
Kaae, Alfred: Staby Sogn. 1972.
Kaae, Alfred: Ulfborg. I-II.
Jensen, Jens V. : Godserne og bønderne i 1500-1600-årene i Mellem Hav og Hede. Landskab og bebyggelse i Ulfborg Herred indtil 1700. 2000.
Jensen, Mogens k. : Juel. Danmarks Adels Årbog 2002.
Juel, Iver: Familieoptegnelser. 1556. Trykt i Danske Samlinger 1. rækkel. bind. Kbh. 1865-66.
Jespersen, Esben: Udstrup. Danske Slotte og Herregårde bd. 13.
Jensen, Sigurd: Pallisbjerg. Samme.
Nygård, S. : Nørre Vosborg. Samme.
Pedersen, P. Storgaard: Bidrag til Hing Herreds Historie og Topografi. 1896.
Pedersen, P. Storgåård: Ulfborg Herred. En historisk-topografisk beskrivelse. 1900.
Rian, J.: Jens Juels Stattholderskap 1618-29. Oslo 1975.
Wandal, Hans: Præd. Ud i Jens Juels til Kieldgaard, hans Begengelsei Wiborg Domkircke Anno 1634 d. 18. April..1634.

1) Se Mogens Kragsig Jensens artikel om Juelslægten i Adelsårbogen 2003.
2) Se Villads Christensens artikel om Gudum kloster i Hardsyssels årbog 1913.
3) Se Troels Dahlerups artikel om slægtsbegunstigelse i Ribe stift i senmiddelalderen.
4) Hær-stræde, et. (glda. herstrædhæ og herrestrædhæ) Hovedlandevej (som af hensyn til ledingsvæsenet skulde være i god stand); også.: det stykke af hovedvejen, som gik gennem en by; hovedgade; adelgade (jf. -vej).
5) Se Adelsårbogen s. 496
6) Se Danske Adelsvåben af Svend Tito Achen s. 386.
7) Se Troels Dahlerup artikel i Heraldisk tidsskrift 1965-69.

Sophie Dorthea Cathrine Lohmann

Af Poul Mathiassen

Sophie Dorthea Cathrine Lohmann blev født i Neumünster i Holsten i 1830 og døde i Staby sogn i Vestjylland i 1910. Hendes søn fik navnet Johannes Frederik Vilhelm Mathiassen, og ser man bort fra de børn, der døde som små, blev han far til fem børn og bedstefar til atten børnebørn. Sophie Dorthea Cathrines liv har stort set været ukendt i familien, men søgning i arkiverne har nu bragt så megen viden frem, at hendes livsforløb har kunnet belyses. Det har ikke været noget smukt liv set på baggrund af nutidens forhold. Fattigdommen satte sit hårde præg på tilværelsen, og den yderst beskedne fattighjælp måtte der tigges om, og ofte kom hun og hendes ægtefælle i konflikt med samfundet, når de forbrød sig mod loven for at skaffe det daglige brød.

Det har været en myte i familien, at Sophie Dorthea Cathrine var datter af en apoteker i Neumünster i Holsten og kom til Danmark ridende på en hvid hest. Det har ikke kunnet dokumenteres. Selv om det ikke er umuligt, så virker det usandsynligt i lyset af det, vi nu kender til hendes liv.

Alene hendes navn kan volde visse vanskeligheder. Ifølge kirkebogen i Neumünster er hun døbt Sophia Catharina Dorothea. På dåbsattesten for hendes søn Johannes er hun anført med navnet Anna Maria Dorothea Lohmann. Da hun kommer til Staby sogn i Ringkøbing amt bliver hun i kirkebogens tilgangsliste kaldt Frederikke Lohmann. Ved kirkebogens indførelse af Johannes' konfirmation er hun igen omtalt under navnet Anna Maria. Ved folketællingen i 1870 kaldes hun Sophia Cathrine Anna Dorthea Lohmann, ved folketællingen i 1880 er navnet Sophia Katrine Dorthea Loumand og 1885 er det Sophie Dorthea Cathrine Lohmann. Ved retssagerne kaldes hun Doris Lohmann, idet hendes fulde navn i reglen tilføjes. Doris har nok været hendes kaldenavn i det daglige, blandt andet bruges det også i protokollerne på Staby Fattiggård, mens Sophie Dorthea Cathrine Lohmann blev det af de retslige myndigheder anvendte. Hvad der er sandt eller usandt eller blot sjusket bogføring er ikke nemt at vide. Erfaringen fra søgning i folketællingslister og kirkebøger viser, at man i 1800-tallet ikke tog den

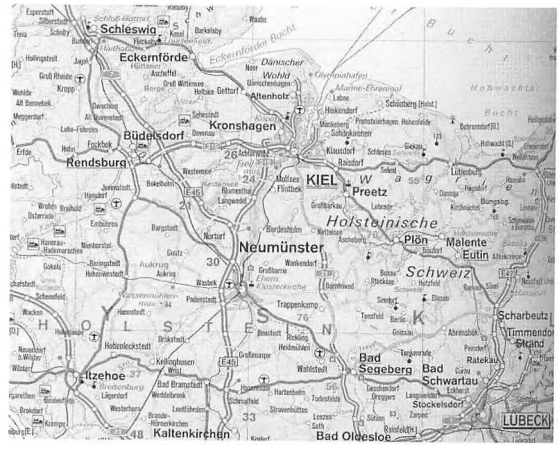

korrekte stavemåde særlig tungt, men man må nok anse oplysningerne i kirkebogen i Neumünster for at være de mest rigtige. Efternavnet Lohmann har Sophie beholdt uanset de to mænd i hendes liv, som blev fædre til hendes børn, Claus Friedrich Mathisen og Godske Christensen Støkmark. I det følgende er anvendt navnet Sophie, med mindre der er tale om citater, hvor andre navne kan være anvendt.

Neumünster lå i det, der frem til krigen i 1864 var hertugdømmet Holsten, en del af det danske rige. Krigen 1848-50 var endt med fredsslutningen i 1851, og den danske militære styrke blev reduceret svarende til de mere fredelige forhold. 8. bataljon havde deltaget i slagene ved Dybbøl og andre steder og havde i tiden mellem krigene 1848-50 og 1864 garnison i Neumünster og senere i Kiel.

Ifølge kirkebogen i Neumünster blev Sophie født den 12. december 1830 og døbt den 15. december. Hun var uægte barn af Catharine Krohn, der var enke efter Nicolaus Petersen. Den angivne far til hende var tøjmagersvend Claus Lohmann. Da Sophie var 3 år gammel blev hendes mor – efter Sophies egne oplysninger – gift med en arbejdsmand i Neumünster, der hed Witt. Claus Lohmanns videre skæbne kendes ikke. Da Sophie var 15 år gammel i 1845 blev hun konfirmeret i Grossen Flintbek, en mindre by, der ligger mellem Kiel og Neumünster. Det vides ikke hvorledes familiens tilknytning til denne by har været. På det tidspunkt i 1859, hvor Sophie fortæller dette i politiretten i Ringkøbing, er både forældre og stedfar døde.

Sophie fortæller, at hun "stedse opholdt sig i Neumünster" og ernærede sig ved at væve. Men hun har nok været et lidt vidtløftigt pigebarn, for på et tidspunkt om-

WÖRTLICHE ABSCHRIFT AUS DEN KIRCHENBÜCHERN
„Ehemaliges Kirchspiel Neumünster"

Tauf-Reg. 1830/655
Geboren 12. December, getauft 15. Decbr. Spuria

Sophia Catharina Dorothea, uneheliche Tochter der Catharine, Wittwe des weiland Nicolaus Petersen. Der angebliche Vater des Kindes ist der Tuchmachergesell Claus Lohmann.

Zeugen: Frau Catharina Margaretha Dorothea Simons
Frau Sophia Christian Ueters
Frau Anna Catharina Blöcker

Ev.-Luth. Kirchenkreis
Neumünster
Am Alten Kirchhof 5
24534 Neumünster

kring 1850 mødte hun en Claus Friedrich Mathisen fra Rendsborg, og med ham som angiven far fødte hun den 1. september 1851 en søn, som den 7. september i det evangeliske kirkesogn i Neumünster blev døbt Johann Friedrich Wilhelm, et navn som blev til Johannes Frederik Vilhelm med efternavnet Mathiassen, da drengen senere kom til Staby sogn. Claus Friedrich hører vi ikke mere til. På det tidspunkt var krigen 1848-50 mellem Preussen og Danmark afsluttet, men har sikkert givet anledning til usikre tilstande, som har præget livet i Neumünster.

I Neumünster var der en garnison, der som nævnt blandt andet omfattede 8. liniebataljon, og i dennes 2. kompagni gjorde Godske Christensen Støkmark tjeneste fra begyndelsen af 1852 til han blev hjemsendt den 5. oktober 1854. Imidlertid havde han truffet Sophie, og de giftede sig efter han forlod garnisonen, og så blev de i øvrigt boende i Neumünster frem til sommeren 1857, idet de efter egne udsagn ernærede sig som arbejdsfolk.

Godske Christensen stammede fra Staby

sogn, hvor han blev født den 20. oktober 1829 på et sted kaldet Støkmark (eller Stykmark), et par kilometer nordøst for Staby. Som 11-årig flyttede han sammen med forældre og søskende til Torsted sogn, hvor hans far havde købt en ejendom på Kronheden i nærheden af Bastenråtoft. Måske var det Staby sogneråd, der pressede dem til at flytte ind på Kronheden, for i Alfred Kaaes bog om Staby sogn står der: "Således havde man fået Godskes forældre sat ind i en ejendom langt inde i Kronheden, hvor de sad og halvsultede, så man til sidst fjernede deres børn og tog dem hjem til sognet og henliciterede dem, hvilket nok må regnes Godske og hans søskende lidt til gode, når deres livs forløb berøres." Derfor kom han tilbage til Staby i 1845, hvor han var almisselem på Kirkebygård i Sdr. Staby. I 1847 blev han konfirmeret i Staby kirke. Frem til 1852 og soldatertjenesten boede han flere steder i sognets huse eller gårde, herunder også på gården Silbjerg, der var sognets fattiggård.

I sommeren 1857 besluttede Sophie og Godske sig til at flytte til Staby, hvor Godske havde ret til forsørgelse. Alfred Kaae skriver i sin bog om Staby sogn: "Der er ikke tvivl om, at han har været en flot karl og for at komme til at stå i et godt lys for

Fattiggården Selbjerg i Staby.

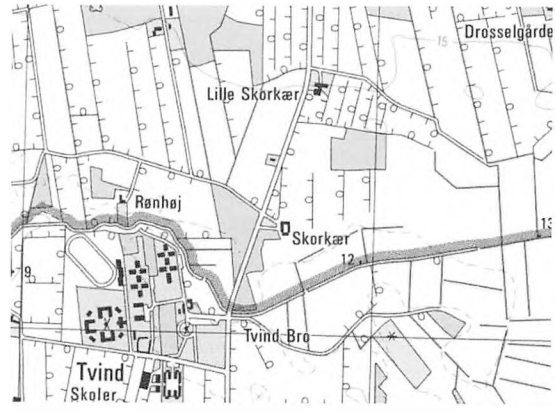

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

Sophie, bildte han hende ind, at han var fra en gård. Hun fulgte med ham til Staby, og eftersom de nærmede sig hans fødested, blev gården nok mindre og mindre og til sidst forsvandt den."

Det fremgår af kirkebogen for Staby sogn (tilgangslisten), at Godske sammen med stedsønnen Johannes Frederik Vilhelm ankom til sognet i begyndelsen af september, og at Godske åbenbart ikke gav anmeldelse til myndighederne i Neumünster om sin afrejse fra byen. Sophie ankom først til Staby den 5. november, altså omkring to måneder senere. Det vides ikke sikkert hvorfor, men måske har hun i den periode måttet tage følgerne af en retssag i Neumünster, hvor hun blev dømt til fængsel på vand og brød i fem dage for at have vagabonderet og være "bortrømt fra sin mand." Endvidere har hun været arresteret i fire uger på grund af mistanke om "at ville tilsnige sig en på hendes pigenavn lydende skudsmålsbog."

Ankommen til Staby fik de først bopæl i Sønderbyhus, hvor de var indsiddere i 1858. Siden boede de hos Niels Poulsen på Lille Skorkjær. Her fødte Sophie den 1. marts 1858 en datter, der blev døbt Ane Cathrine Christiane Christensen. Hun var således halvsøster til Johannes.

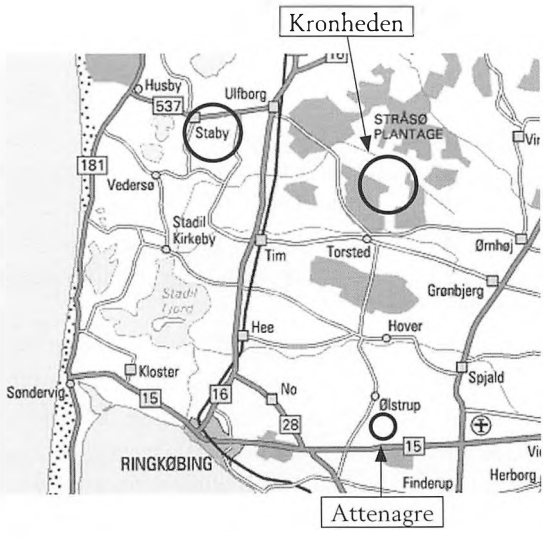

På Lille Skorkjær boede de til juli 1859, hvor de flyttede til Attenagre i Ølstrup sogn, hvor Godske skulle bestyre et hus, som ejedes af proprietær Frandsen på Brejninggård, med hvem han havde indgået aftale om fæstemål foreløbig frem til november 1860.

Sophie havde problemer, fordi hun manglede en skudsmålsbog, der kunne dokumentere hendes tidligere beskæftigelse og forhold i øvrigt, så da pastor Esmark, som både havde Lem og Ølstrup sogne, sendte bud efter bogen for at kunne indføre hende i kirkebogens tilgangsliste, besluttede Sophie og Godske at gå op til pastor Assens i Staby, for at få ham til at skrive om bogen. Ved middagstid mandag den 17. oktober 1859 bragte de deres to børn over til naboen Thue i Kjærhuset og begav sig nordpå. De har nok taget vejen fra Ølstrup over Hover og Torsted, en sandet vej over heden, idet de sidst på eftermiddagen kom til Kronheden, hvor de aflagde et kort besøg hos Godskes mor Ane Cathrine Godskesen, der nu var enke, men stadig boede på Kronheden, hvor hun var husholder for en yngre mand, der var daglejer. Senere snakkede de med og besøgte Jens Kjærgård, som de traf på vejen, og de snakkede med smeden Peder Femhøi. Åbenbart har de haft en flaske dram med på vejen, for Godske blev "svirende, men ikke i nogen større grad."

Godske og Sophie fik ikke aflagt besøg i præstegården. På hjemvejen fra Staby kom de forbi Peder Christian Nygaards ejendom og så, at der stod fem får tøjrede tæt østen for gården. Det var hen på aftenen, der var mørkt i stuehuset, for Peder Christian var gået i seng allerede kl. 20. Godske lod sig friste og da han sagde til Sophie, at han havde i sinde at tage fårene med sig, havde hun ikke noget at indvende. De tog så vejen mod Ringkøbing, gik norden om byen og mod øst til de nåede hjemmet i Attenagre hen på morgenstunden den 18. oktober. Sammenlagt gik de vel omkring 50 km, hvoraf halvdelen med får på slæb og uden nattesøvn. De må have været trætte.

Fårene blev anbragt i en ladebygning, og om aftenen og natten blev de slagtet og parteret. Indvolde og ben blev gravet ned i jorden et stykke fra huset. Kødstykkerne og talgen, hvoraf noget var blevet smeltet, blev anbragt dels i en kasse og et asketræstrug, som stod i huset, og som tilhørte proprietær Frandsen, dels i et dejgtrug, som de tidligere havde lånt af Maren Krat i Brejning og endelig i et lille kar og en bøtte, som tilhørte dem selv.

Sophie havde samme dag været på Brejninggård og fået to daler af Frandsen, hvorefter hun havde købt salt hos høker Poul Kamp i Brejning. Fårekødet blev nu drysset med salt, og kasser og trug blev derefter sammen med fårehovederne og skindene anbragt i et hul i jorden og dernæst dækket med jord og nogle sten. Alene et stykke af ryggen af et af fårene fik de at spise.

Politiet begyndte ret hurtigt at interessere sig for Godske og Sophie som de mulige

gerningsmænd til fåretyveriet. De blev indkaldt til forhør, hvor de benægtede tyveriet, og blev løsladt igen, fordi politiet manglede beviser. Først da politiet nogle dage senere opdagede det nedgravede kød, aflagde de fuld tilståelse. På grund af politiets undersøgelser har de åbenbart ikke turdet bruge af kødet, for da politiet fandt det nedgravede, var det gået i forrådnelse, så det eneste, der havde nogen værdi, var talgen og skindene.

Begge indrømmede, at nok sad de i trange kår, men det kunne ikke være en undskyldning for at begå tyveriet, som de nu angrede. De få ejendele, der var i huset i Attenagre, tilhørte Staby fattigvæsen med undtagelse af en stol med drejede ben, som Godskes mor havde givet deres datter, og en gris, som han ønskede solgt.

Den midlertidige løsladelse fandt sted i begyndelsen af november, og Godske skulle da være begyndt i tjeneste hos proprietær Frandsen, men denne ville ikke modtage ham, så længe sagen var uafklaret. Godske og Sophie gik derfor til Staby igen, til gården Lille Skorkjær, hvor de i foråret havde sat nogle kartofler, som endnu ikke var gravet op. De aftalte med Niels Poulsen, at denne gravede kartoflerne op mod en mindre betaling, hvilket han da også gjorde, og fik to tønder ud af det, forklarede han senere. Heller ikke ved det besøg i Staby henvendte de sig til pastor Assens om Sophies skudsmålsbog, for – som Godske forklarede det – så regnede han med, at ansættelsen hos Frandsen var forspildt, og at de blev nødt til at flytte tilbage til Staby, hvorfor berigtigelse af skudsmålsbogen ville være overflødig.

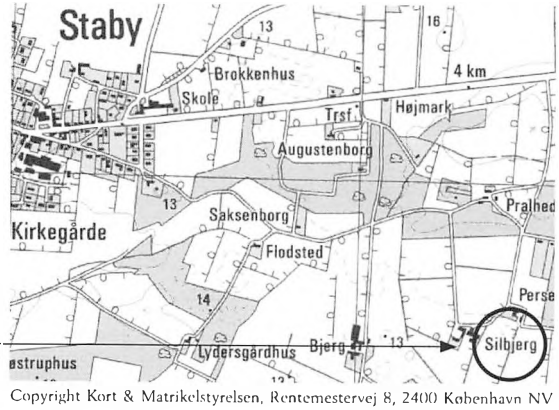

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

Dommen blev afsagt den 20. december 1859. Begge blev idømt lovens mindste straf, 1 års offentligt strafarbejde. Desuden skulle de betale værdien af de stjålne får, hvilken blev sat til 25 rigsdaler efter fradrag af 5 rigsdaler for de halvt fordærvede skind og talgen. Endelig skulle de betale retsomkostningerne inkl. salær til anklager og forsvarer.

Det er ikke undersøgt, hvor strafarbejdet blev udstået, måske i arbejdshuset i Ringkøbing eller tvangsarbejdsanstalten i Horsens. Imens blev børnene Johannes og Christiane anbragt i Staby sogns fattighus i varetægt af en kvinde ved navn Karen Nisdatter, hvis mand i øvrigt var indsat i Horsens Tugthus.

Pastor Assens, der var præst i Staby 1857-67, skrev til sin efterfølger, "at Stabyfolkene var en uoplyst almue, hvor overtro og sædeligt forfald rådede i uhyggelig grad." Der er ingen tvivl om, at leveforholdene dengang har været barske i det magre, vestjyske sogn. Mange af de kriminelle handlinger, der fandt sted, skete i den hensigt at skaffe mad til huse eller for at tilvejebringe nødtørftig beklædning. Betleri var derfor ofte set – og ildeset – rundt på gårdene, hvor også muligheden fandtes for dårligt betalt arbejde. Og det var fra gårdene de kom, de mænd, som sad i sognerådet og bestemte over sognets fattigvæsen.

Næste gang vi finder Sophie i arkiverne er i 1863, hvor hun fik en dom på 2 ugers fængsel for at have bedrevet betleri på forskel-

lige gårde i Vedersø sogn, bl.a. på Vedersø Mølle, Borgensgård og Åbjerg. På det tidspunkt boede de i "et jordløst hus i Staby sogn" og der var 3 børn i familien, Johannes på 11 år, Christiane på 5 år og en søn født i foråret 1862, som havde fået navnet Laust Peter Christian, og Sophie forklarer, "at hun giver die og lider af smerter i brystet." I efteråret 1863 mistede de drengen, som faldt i en brønd ved fattighuset Knuderhede og druknede.

Godske og Sophie blev det år arresteret for voldelig adfærd, men blev ikke dømt, og sagen blev henlagt.

I marts 1864 fødte Sophie en datter, der blev hjemmedøbt Vilhelmine Nicoline Ane Cathrine. Familien boede da stadig i fattighuset på Knuderhede, hvor barnet blev født og døde kun en uge gammel. I marts 1865 fødtes en søn, der blev hjemmedøbt Morten, og han døde kun ét år gammel. Flere børn fik de ikke. Sophie havde da født fem børn, hvoraf tre døde som små.

Stadig var de afhængige af støtte fra fattigvæsenet, og hjælpen i året 1865 beløb sig til 1 tønde og 2 skæpper rug, 6 skæpper byg og 90 potter malt fremgår det af sognerådets godkendelse af årets fattighjælp.

I efteråret 1866 kom Sophie og Godske igen i konflikt med myndighederne, da de i

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

selskab med 15 andre personer blev tiltalt og dømt for forskellige ulovlige handlinger. Den 21. august 1866 var der markedsdag i Ulfkjær (andet navn for Ulfborg). Aftenen eller natten før markedet fjernede Anders Christensen, der var bror til Godske, fra markedspladsen en kasse indeholdende "11 par mandsstøvler, 1 par mandssko og 16 par fruentimmersko," alt sammen tilhørende skomager Seibak i Viborg. Efterforskningen af dette tyveri førte til opklaringen af forskellige andre tyverier i tidligere år, hvorfor retssagen fik et stort omfang med flere tiltalte for tyveri og for hæleri.

Godske havde deltaget i tyveriet af skoene og havde skjult dem hjemme i sit hus i Staby og Sophie havde hjulpet ham med at afhænde dem. Godske havde også i februar 1865 deltaget i et indbrud hos farver Thorstensen i Vejlstrup, hvor der var blevet stjålet 14 alen ufarvet vadmel, 8 par blåfarvede strømper, en trøje og noget garn. Sophie havde endvidere i august 1866 sammen med en anden kvinde stjålet et lam, som stod tøjret ved Husby præstegårds havedige og som tilhørte pastor Østergård. Lammet havde de slagtet og delt mellem sig.

Godske havde i sommeren 1865 arbejde ved Torsminde. En aften gik han fra Mindehuset til høker Jessen i Sdr. Nissum for at hente nogle varer, og på tilbagevejen gik han hjem over engene. Han havde da set et par af de øvrige tiltalte på vejen fra Bjergehusene i Fjand til Sdr. Nissum kirke bærende nogle genstande, som kunne stamme fra et tyveri begået i Fiskerhytterne ved Fjand den samme dag. Der var da blevet stjålet 36 alen lærred, noget fiskegarn, noget sengelinned og en gryde m.m. Den 16. oktober 1867 faldt der dom i den omfangsrige sag, og Godske idømtes 3 års forbedringshusarbejde, mens Sophie slap med 2 år. Derud-

Fiskerhytte ved Fjand.

over skulle de betale deres del af sagsomkostningerne.

I april 1867 var Johannes blevet konfirmeret i Staby kirke og fik herunder bedømmelsen "god og meget god" for kundskaber og opførsel. På det tidspunkt var han 16 år og tjenestedreng i Filsø i Ulfborg sogn. Mens Sophie og Godske afsoner straffen har Johannes således været i arbejde borte fra det kriminelle miljø i Staby.

Imens tog fattigvæsenet sig af Christiane, som da var 9 år gammel. Hun blev indtinget, som det hed, for sommeren 1867 hos gårdejer Mads Sig, det vil sige, Sig tog hende i pleje og gav hende kost. Hun skulle så hjælpe til med at vaske og sy, men havde hun behov for klæder, så blev de leveret af sognet. I det følgende år blev hun indtinget hos gårdmand Jacob Brink, som skulle have 14 rigsdaler for at tage hende i pleje og give hende kost. Også her skulle hun hjælpe med reparation af tøj m.v. Sognet betingede sig, at hun i vinterperioden gik i skole 6 dage om ugen og at hun kom i øverste klasse. Også det følgende år kom hun på kost hos Jacob Brink, men nu for bare 12 rigsdaler, så måske var hun med sine 11 år blevet mere værd som arbejdskraft på gården.

I 1870 efter at forældrene har afsluttet arbejdet i forbedringshuset, var familien bosat på Arbjerg i Staby sogn. Johannes var da 19 år og Christiane var 12 år. Men det samme år midt på sommeren forlod Johannes Staby sogn og flyttede til Torsted sogn, hvor han fik plads på en gård.

I november flyttede Sophie, Godske og Christiane ind på arbejds- og forsørgelsesanstalten Silbjerg, til daglig kaldt fattiggården. Her boede de frem til maj det følgende år. Beboerne på fattiggården blev sat i arbejde, dels selvfølgelig med driften af fattiggården, madlavning og lignende, men også med produktion af varer, som kunde afhændes og derved skaffe indtægter. Der blev ført nøje kontrol med arbejdet, og hver dag blev det noteret i et register, hvad hver især havde beskæftiget sig med. Et billede af hverdagen på fattiggården ses af nedenstående uddrag af protokollen for Sophies og Godskes vedkommende.

På fattiggården kunne der sagtens være

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

anledning til uro og spektakel. At forlade fattiggården kunne ikke umiddelbart lade sig gøre. Det skulle der søges om, selv om det blot var frihed til at søge arbejde, ja endda også når der skulle søges læge i købstaden Ringkøbing, blev sognerådet spurgt. Selvfølgelig var der ofte nogen, der stak af, men flyttede de til et andet sogn og søgte fattighjælp der, så blev regningen sendt til hjemsognet, som derfor helst så, at fattiglemmerne blev hjemme, så det var lettere at føre kontrol med behovet for hjælp.

Sophie

23 marts	gået eget ærinde
24	hjulpen i huset og spunden uld
25	do. og syet
27	do. do.
28	syet linned
29	do. og vasket
30	hjulpet i huset og syet linned
31	do. do.
1 April	do. do.
3	do. do.
4.	do. do.
5	do. og brygget
8	do.
11	spunden uld
12	do.
13	do. og gjort fisk rene
14	do. og do.
15	do. do.
17	syg og spunden uld
18	spunden uld
19	do.
20	hjulpet i huset og spunden uld
21	do. do.
22	do. do.
24	do. do.
25	do. og vasket
26	do. og syet
27	sat kartofler I marken
28	hjulpet i huset og spunden uld
29	do. og brygget
1 Maj	do. og spunden uld
2	do. do.
3	do. do.
4	do. og syet
6	do. do.

Godske

23 Marts	gravet I haven
24	slået lyng
25	hentet lyng og gravet i haven
27	gravet i haven og bunden ved
28	lavet en ?
29	do. og gravet i haven
30	gravet i haven
31	bunden net
1 April	gravet i haven
3	do.
4	syg
5	børstet kakkelovn og repareret 1 vugge
8	snoet sime (halmreb) og syg
11	gravet i haven og malet korn
12	do. og læsset klyne af
13	do. og gjort fisk rene
14	sat kartofler og hængt fisk til tørre
15	saltet fisk og gravet i haven
17	gravet i haven og sat kartofler
18	do. do.
19	do. og tømret og bunden måtte
20	do. do.
21	gravet i haven
22	tømret og gravet i haven
24	gravet i haven
25	do. og sat kartofler
26	gravet i haven
27	lagt gødning ved kartofler i marken
28	gravet i haven
29	do.
1 Maj	bunden net
2	gravet i haven
3	do.
4	do.
6	repareret en dragkiste

Der var flere af fattiggårdens beboere, som voldte uro og spektakler. Godske var både stor og stærk, og når han havde kigget for dybt i brændevinsflasken, blev han knotten og skulle derfor straffes. Det skete flere gange. Det var i marts 1871, at Sognerådet bestemte "at for trodsighed skulle han miste sin tobak indtil videre og middagssulet i to dage; desuden skulle han i arrest i 3 timer, og går han ikke godvilligt, så skal han sidde i 6 timer." Det hjalp ikke synderligt på ham. Senere i marts blev han så dømt til "12 timer i arresten, at miste sulet i 14 dage og udgangsforbud i en måned." I maj fik han og familien så lov at flytte ud af fattiggården efter at have søgt om det.

I november 1871 begav Godske og Sophie sig igen ud i ulovligt ærinde, idet de sammen med et par medskyldige planlagde og begik tyveri af fødevarer ved indbrud i Ulfborg præstegård. Endvidere havde Godske stjålet nogle glas og en skål fra en marketender i Ballesig, og disse glas havde Sophie brugt i huset indtil de gik i stykker. Sophie havde endvidere tilegnet sig et tørklæde i et køkken hos en enke og i en åbenstående fiskerbod stjålet 6 snese sild. For disse tyverier blev Godske og Sophie i maj 1874 idømt henholdsvis 12 og 18 måneders forbedringshusarbejde. Sophie afsonede sin straf i Christianshavns kvindefængsel, hvorfra hun blev løsladt i november 1875 og derefter sendt til Staby, hvor hun levede af rengøring for folk.

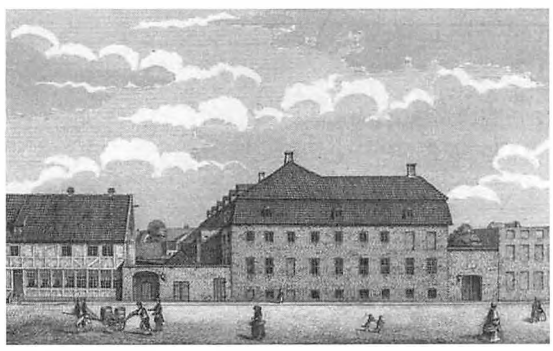

Straffeanstalten på Christianshavn.

Imens dette stod på, var Christiane som 14-årig blevet konfirmeret i april 1872. På det tidspunkt boede familien i Blæsgårdhus vest for Staby. Anmærkningerne i kirkebogen giver Christiane bundkarakter i kundskaber, mens hendes opførsel har været meget god. Efter konfirmationen kommer hun ud at tjene på gården Mellemkloster, og i slutningen af 1873 kommer hun i tjeneste i Ulfborg.

I begyndelsen af 1875 havde Godske igen et kort ophold på fattiggården, hvorunder han søgte om og fik tilladelse til en tur til Horsens, hvor han mente at kunne få et fast arbejde. Han fik endda bevilget 3 rigsdaler og mellemmad i to dage til turen. Det faste arbejde var det nok ikke gået så godt med, for midt på sommeren var han tilbage i fattiggården, som han først forlod i september, dog på vilkår, "at han havde besørget mønning (*tagrygning på stråtag*) på fattiggården og på skolerne." Jo, sognerådet måtte sørge for, at man fik noget for de afholdte forsørgelsesudgifter.

I 1877 var den gal igen. Sophie var flyttet sammen med en Jens Junius Poulsen og de fik i den anledning en advarsel fra myndighederne om, at deres samliv var i strid med loven, da de begge var gifte personer. Ikke desto mindre fortsatte samlivet i et halvt år, og i september 1877 idømtes begge 14 dages fængsel, foruden at de skulle udrede sagens omkostninger. Jens Junius boede i øvrigt hyppigt på fattiggården.

Hvor Sophie og Godske i øvrigt boede i denne tid vides ikke, men noget tyder på, at de i en periode har boet hver for sig. Til

julen i 1877 søgte Sophie om at få tildelt noget rug, men "det nægtedes hende, da hun har sig selv at sørge for." I foråret 1878 var Godske og Sofie imidlertid igen på fattiggården, for sognerådet havde deres sag til behandling og besluttede, at de kunne få lov at flytte ud, hvis Godske kunne få en fast plads et sted, hvor der også var sikkerhed for hans løn. Om det lykkedes vides ikke, men de fik dog lov at forlade fattiggården i maj.

Datteren Christiane var i en alder af 20 år tjenestepige på en gård og flyttede ved skiftedag i maj 1878 hjem til sin mor, hvor hun kom i utugt med samme Jens Junius Poulsen, selv om hun vidste, at han tidligere var blevet dømt for forargeligt samliv med moren. Og ikke alene det, for hun fødte i september en søn, der blev døbt Peder Christian Gustav Christensen. Altså var hun gravid, da hun flyttede hjem til Sophie i maj, og faren til barnet var gårdejer Jens Nielsen på gården Volsager nord for Staby. Blandt fadderne ved dåben var Christianes storebror, ungkarl Johannes Frederik Vilhelm, der på det tidspunkt tjente i Råsted sogn øst for Ulfborg.

I februar 1879 blev Christiane idømt 20 dages fængsel og Jens Junius Poulsen 60 dages fængsel for overtrædelse af loven. Samtidig fik Sophie en dom på 8 dages fængsel – ikke for at have været vidende om datterens forhold – men for at have pantsat et tørklæde, som hun havde lånt af en anden. Det var endda et tørklæde "af ringe værdi, vurderet til 1 krone."

Folketællingen i 1880 viser, at Christiane nu var tjenstepige på gården Pallisbjerg i Staby sogn, og at Sophie og Godske boede hvert sit sted, Sophie som logerende og på fattigunderstøttelse hos en familie Hansen "hvor hun spiser," og Godske på midlertidigt ophold et andet sted i Staby sogn, idet "hans egentlige opholdssted er Nissum." Om det var på dette andet sted, at han havde brug for den kakkelovn, han søgte sognerådet om at låne, ved vi ikke, men kakkelovnen, en gammel en fra fattiggården, fik han foræret.

Christianes søn blev i årene 1881-83 sat i pleje hos Ane Linnet, der boede i huset Kronborg lige nord for Staby, og det var fattigvæsenet, der betalte for det. Hvad der videre er sket med Christiane og hendes søn har ikke hidtil kunnet opspores. De er i hvert fald flyttet fra sognet og formentlig længere væk end til et nabosogn, og de forsvinder derfor ud af denne historie.

Om Sophie og Godskes forskellige opholdssteder havde sin årsag i Sophies samliv med en anden mand vides ikke. De fandt dog sammen igen, for i december 1883 var de fælles om et tyveri i Struer, hvortil de havde været på udflugt hjemmefra. Hjemmefra var på det tidspunkt et ophold i Ølby-Asp-Fovsing sogne, for sognerådet her skrev til Staby sogneråd, at de betalte understøttelse til Godske, og at han forlangte flere penge til jul og 4 kr. om måneden vinteren igennem. Derfor ønskede Staby sogneråd, at parret måtte blive hjemsendt til Staby, hvis Godske ville have mere end de ydede 4 kr.

Imidlertid bliver hjemsendelsen ikke aktuel som følge af tyveriet. Sophie fik under besøget i Struer øje på et par støvler, som lå på en vogn i en købmandsgård. Støvlerne tilhørte en gårdmand fra Fovsing, og da tyveriet anmeldtes, faldt mistanken hurtigt på Sophie og Godske, i hvis hjem politiet da også fandt støvlerne, "som Godske trængte hårdt til." Sophie erkendte også at have stjålet et sjal fra en barnevogn, der stod i en port. Det hele blev opgjort til en værdi af 18 kr. og 50 øre. I februar 1884 blev Sophie idømt 18 måneders forbedringshus og

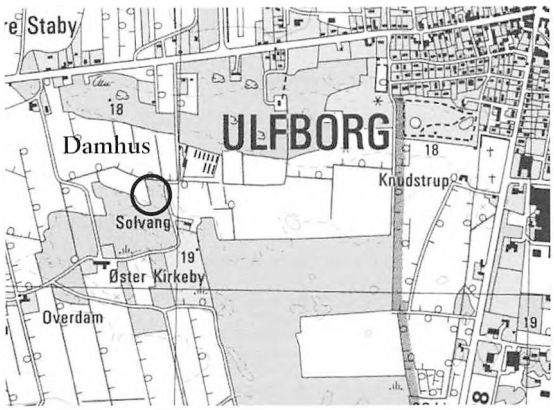

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

Godske 12 måneders forbedringshus. Godske anbragtes i Horsens tugthus og Sophie i Christanshavns kvindefængsel, hvorfra hun blev løsladt lige før jul i 1885 med bemærkningen "upåvirket."

I foråret 1886 havde Sophie og Godske atter et kortvarigt ophold på fattiggården. Formodentlig tog de herefter ophold i det hus, hvor de boede ved folketællingen i 1890, et beskedent hus kaldet Damhus, som lå en kilometer vest for Ulfborg. I hvert fald bliver det fra det tidspunkt en årlig tilbagekommende begivenhed, at de søgte sognet om at få leveret 2-4 læs klyner, hvilket i reglen blev imødekommet. Godske fremstod da som daglejer i agerbruget og Sophie gjorde håndarbejde.

De forsøgte dog stadigvæk at redde til det daglige brød ved forskellige ikke altid lovmedholdelige handlinger. I september 1887 fik Sophie og Godske besøg af Lisbeth Adsersen, der hørte til omgangskredsen. Hun fandt dem begge liggende berusede i sengen, men dog ikke mere fulde, end at Sophie kunne følges med Lisbeth til købmand Pedersen i Ulfborg, hvor de blandt andet købte en flaske snaps. Efter at have forladt butikken og mens Lisbeth var hos slagteren, opdagede Sophie en kurv, der stod uden for købmandsbutikken, og som viste sig at indeholde noget svinefedt, et par blikdåser med krydderier og en thepotte. Sophie tog kurven og gik hjem med den, men kunder i butikken så dem, da de var derinde, og det varede ikke længe inden hun fik besøg af sognefogden og den bestjålne, Henrik Christensen fra Ulfborg. Denne påstod, at kurven også indeholdt 2 pund mel, men det benægtede Sophie konsekvent under hele retssagen. Sophie blev arresteret og indsat i Ringkøbing arrest. En 5-6 forhør blev det til, hvor sagsbehandlingen især drejede sig om, hvor vidt arrestanten havde drukket så meget snaps, at hun var utilregnelig samt om de to pund mel, værdisat til 20 øre. Sophie henholdt sig til "at siden hun har udstået sin sidste straf tillige med sin mand har de ernæret sig redeligt og har navnlig, bortset fra tyveriet, ikke gjort sig skyldig i noget ulovligt." Sagen endte med, at den bestjålne frafaldt erstatningskrav og det offentlige frafaldt sagen og Sophie blev løsladt i januar 1888 efter omtrent 4 måneders ophold i arresten.

Godske supplerede også husholdningen på andre og mere redelige måder. I 1894 fortæller han sognerådet, at han "har købt en grøfteruse og et ålejern af Mathias Jeppesens efterladenskaber for 5 kr." Men åbenbart har andre taget vare på redskaberne, for sognerådet afslår "at have noget at gøre med at skaffe dem tilbage – alt bliver Godskes egen sag."

Godske fik gentagne problemer på grund af sit hidsige temperament. I juli 1897 blev Sophie, der nu var i en alder af 67 år og gik med stok, overfaldet af en knap 30-årig mand, Jens Alrum Jensen, da han fik øje på hende i en hytte i Staby. Årsagen var ifølge hans påstand, at hun skulle have talt ilde om ham i andres påhør. Han "greb fat i hen-

de og tilføjede hende med knyttet næve et slag i ansigtet, og da hun derefter tog fat i hans skæg, kastede han hende baglæns ud af hytten, så at hun faldt til jorden, og tog derefter hendes stok, nemlig en 32 tommer lang og ½ á ¾ tomme tyk fyrretræs stok med håndtag og messingdupsko, og tilføjede hende med stokken en mængde slag på kroppen og lemmerne, idet han holdt stokken i håndtaget. Da stokken derved var gået i 2 stykker, tog han den øverste stump af stokken, der var ca. 21 tommer lang, og idet han holdt denne i den nederste ende, tilføjede han Godskes hustru nogle slag med håndtaget på hendes ene lår. Da hun derefter kom op, kastede han hende atter over ende og tilføjede hende adskillige slag med en bræddestump, som lå på jorden. Tillige sparkede han hende med sin bare fod 2 gange i siden eller for brystet, og rykkede hende derhos i håret, således at han beholdt noget hår i hånden."

En måneds tid senere kom Jensen forbi huset, hvor Sophie og Godske boede, og da indledte Godske, der sad ved et åbenstående vindue, et skænderi, der førte til, at Jensen slog "med knyttet næve ind ad vinduet efter ham, og dette foranledigede, at Godske greb en lommekniv med et ca. 2½ tomme langt spidst blad, som lå oplukket på bordet i sovekammeret, og med kniven førte et stød mod Jensen i den hensigt at gjøre ham fortræd, men uden at sigte på nogen bestemt legemsdel. Jensen sprang tilbage, men spidsen af kniven gennemborede dog hans vest forpå i kantebåndet."

Dagen efter så Jensen Godske komme gående på Staby hede, og han "kom så i trætte med Godske, der efter hans forklaring drillede ham og sparkede til en stendunk med brændevin, som Jensen havde sat på jorden, hvilket dog Godske har benægtet. Jensen tog da Godske i brystet og kastede ham til jorden flere gange og tilføjede ham dels flere slag i ansigtet med knyttet hånd og dels flere slag på ryggen og i siden med den førnævnte dunk, hvorved dunken gik i stykker. Derefter tog Jensen halsen af den ituslagne dunk og tilføjede dermed Godske flere slag i nakken, hvorved der fremkom et blødende sår. Godske kom ligeledes til at bløde ved de slag, som Jensen tilføjede ham i ansigtet." At der var tale om alvorlige læsioner, fremgår af lægerapporterne fra begge overfaldene.

Dommen blev, at Jensen fik fængsel på vand og brød i 4 gange 5 dage og Godske fik fængsel på sædvanlig fangekost i 20 dage.

Fra da af gik det tilbage helbredsmæssigt og socialt for Sophie og Godske. De var blevet ældre mennesker, kræfterne slog ikke til længere, så de kunne klare et arbejde, der kunne give dem det daglige brød, og behovet for hjælp fra sognet voksede. 3-4 gange om året mødte Godske op i sognerådet for at bede om penge, fattighjælp. Det har været ydmygende, men andet var der ikke at gøre. På den anden side har et langt livs uføre i bestandig kamp for tilværelsen på vanskelige vilkår vel trukket dem gennem snavset så meget, at ydmygelsen var blevet en vane, som i livets sidste ende måske ikke berørte dem så dybt.

Den hyppigste sociale hjælp bestod i månedlige pengebeløb, som op mod århundredskiftet var af størrelsen 5-10 kr. og som med årene og prisstigningerne voksede til omkring 20 kr. i 1910. Men også på anden måde blev der givet hjælp. I en periode i 1898 fik de tilladelse til ugentlig at købe et 8 punds brød hos Karen Hansen i Ulfborg, og senere på året fik de tilkendt lægehjælp til Sophie, der var syg. Også i foråret og sommeren 1900 var Sophie syg og fik tilkendt hjælp. I november 1901 var det Sophie selv, der mødte op i sognerådet for at bede om

Huset Damhus eksisterer ikke længere. Det lå, hvor granerne står i dag.

en forhøjelse af den månedlige hjælp fra 6 kr. til 8 kr., hvilket hun fik bevilget.

I slutningen af 1902 blev det så galt med Sophies ben, at hun måtte gå med krykker, som sognerådet betalte, ligesom der også blev givet hjælp til køb af medicin. Godske selv slap heller ikke for svagheder. I 1905 bevilgede sognerådet et par briller til ham. Hvem der nød godt af en månedlig hjælp på 50 øre til køb af salve og hjælp til køb af uldne bind fremgår ikke, men formentlig var det Sophie, hvis sygdom gentagne gange var begrundelse for fattighjælpen. Hvert år søgte Godske også om og fik hjælp til køb af brændsel, i reglen tørv.

I 1908 gav sognerådet tilladelse til, at Sophie kunne blive tilset af læge Agersnap fra Ulfborg. Den samme tilladelse blev givet i sommeren 1910. Sophies plagede liv endte den 16. august 1910, hvor hun døde i Damhus omtrent 80 år gammel. Hun blev begravet den 21. august på Staby kirkegård.

I november 1911 bad Godske om hjælp til på grund af sygdom at have et menneske til at hjælpe sig en del af tiden, men understøttelse til kvindelig hjælp var mere end sognerådet kunne gå med til, så hvis han havde behov for mere hjælp, end den han allerede fik, så kunne han komme på fattiggården. Men det skete først mod slutningen.

Godske endte således sit liv på fattiggården, hvor han døde den 24. marts 1920 godt 90 år gammel. Han blev begravet den 28. marts på Staby kirkegård.

Bistand i efterforskningen fra Jytte Knudsen, Hee.

Poul Mathiassen er oldebarn af Sophie Dorthea Cathrine Lohmann (red.).

Tækkemand Bendt Christensen

Af Johanne Marie Stender

Hvert år i midten af januar har Egnshistorisk Studiecenter en stand på Kanin- og Hobbyudstillingen i Ulfborg, hvor vi forsøger at udbrede kendskabet til det lokale arkiv. Det er et par fornøjelige dage, vi snakker med mange interesserede folk og får mange gode historier.

I år kom en dame hen for at vise os et gammelt fotografi af sine bedsteforældres hus. Gamle fotografier har det med at vække min nysgerrighed, og jeg vidste med det samme, at jeg bare måtte have historien bag dette gamle billede – det fik jeg, og her er, hvad det gamle fotografi fortæller.

Det gamle hus lå på trekanten ved Lillelundvej og Viumvej i Ulfborg Kirkeby, og her boede tækkemand Bendt Christensen og hans kone Martha. Huset var gammelt og faldefærdigt og er for længst væk. Det blev revet ned i 1940, men gamle folk på egnen husker stadig Bendt Tækkemand.

Ca. 1935. Bendt og Martha Christensen udenfor deres hus.

Bendt og Martha Vognstoft Kristensen.

Bendt V. Christensen er født den 27. april 1862 i Møborg sogn, og han døde den 28. oktober 1962 i Råsted. Han blev gift den 30. november 1888 i Møborg med Martha Hansdatter Vestergård. Hun er født den 20. august 1855 i Roager i Sønderjylland som datter af parcellist H. Christensen Vestergård og hustru Marie Kirstine, og hun døde den 8. december 1940 i Råsted.

I anledning af Bendt Christensens 100 års fødselsdag skrev avisen følgende:

100 år, men ikke glemt – Tækkemand Bendt Christensen, Råsted, er født i Møborg, har lært i Nees, boet i Lillelund, har nære pårørende i Ringkjøbing og fylder fredag 100 år.

En tækkemand har ingen anden over sig end Vorherre; ser vi bort fra fugle og andre forfløjne væsener. Det må give tækkemanden noget af hans bevidsthed om en særstilling, men mange andre kendsgerninger spiller ind for den. Måske ikke mindst respekten for tækkemandens ældgamle håndværk, der går ud på at skabe mennesker ly ved hjælp af et naturens middel – strået.

Hustage af faste materialer som tegl, skiffer og blik kan skinne i øjnene og har i mange år søgt at fortrænge stråtagene helt fra det danske landskab. De skulle være mere økonomiske og holdbare, disse moderne tage, men selv et moderne indstillet menneske må beundre den karakter, et stråtag forlener et hus med. Og efter vinterstormene så sent som i år, kunne man ved selvsyn overbevise sig om, at et rigtigt lagt stråtag – måske forstærket med en harve i mønningen – havde modstået stormens rusken fuldt så godt som andre tage.

En af dem, der har æren for vestjyske stråtages holdbarhed, er tækkemand Bendt Christensen, Snerup i Råsted. Han har selv holdt længere end fleste og fylder fredag den 27. april 1962 100 år.

Bendt Christensen er glad for at kunne fylde 100 år. Vel har bentøjet det sidste halvandet års tid ikke rigtig villet og tvunget ham til at holde sengen, og hans hukommelse er ikke, hvad den har været. Men der lur stadig den gamle Bendt Christensen i hans blik, når han i glimt mindes sin tid som tækkemand. Han holdt først op med sit arbejde, da han var 85 år, dvs. for 15 år siden, og på mange gårde i Vestjylland vil

man utvivlsomt huske ham endnu for hans dygtighed og gode humør.

– Du stammer her fra egnen?

– Jeg er født på Vester Hedetoft i Møborg, og lærte tækkehåndværket af Jens Kjærside i Nees. Men så tog jeg til Sønderjylland ved Ribe, hvor jeg var karl og opholdt mig i nogle år inden Genforeningen. Det var flinke folk dernede, tilføjer Bendt Christensen. Han fandt sin hustru i Sønderjylland og flyttede senere tilbage til Vestjylland for at blive og arbejde som tækkemand.

– Hvad kunne du tjene som tækkemand den gang?

– Det gav vel 50 øre om dagen, da jeg begyndte, men det var et sundt arbejde. Vi var to, der hjalp hinanden. Der skulle jo én til at være indenfor og trække nålen for mig. Med den hullede træskovl sørgede man så for at få klappet taget pænt til. Det skulle være så godt som muligt.

Til tider var det knap så behageligt at ligge på taget i al slags vejr. Det kunne sætte ind med regnvejr eller blive varmt at opholde sig på tagsiden.

– Men det var afvekslende arbejde?

– Man kom jo vidt omkring og tækkede. Ikke mindst turene fra gård til gård eller hjem kunne tage sin tid.

I begyndelsen gik jeg, men senere fik jeg en cykel. Klokken kunne godt blive 9 om aftenen, inden jeg kom hjem.

– Hvordan bliver man så gammel?

– Jeg har da både røget og skrået, men gør ingen af delene længere, siger Bendt Christensen, og vi søger forklaringen på hans høje alder i hans livskraftige slægt. Han far blev 94 år, hans mor 88. Flere af hans søskende nåede også godt op i årene. Sammen med 5 søskende kunne han en tid præstere 500 år i sammenlagt alder.

Også som 94-årig blev Bendt Christensen interviewet af det lokale dagblad, som

Hans Chr. Vognstoft Christensen.

Mette Kirstine Christensen.

Jeppe Schmidt Christensen.

Else Marie Christensen.

han i øvrigt, udstyret med et kraftigt læseglas, læste hver dag. Hans helbred var udsædvanligt godt, og når han færdedes ude, skulle man ikke tro, han havde så mange år bag sig. Men som han selv engang sagde med et lunt smil: "A ku' da godt blyw 100 or - hvis a ku' løw så læng'." Og 100 år – det blev han!

Kongens telegram til tækkemanden paa 100

Tækkemand Bendt Christensen, Snerup i Raasted, fik blandt mange andre hilsener paa sin 100 aars fødselsdag i dag et telegram fra kongen:

»Efter allerhøjeste befaling skal jeg bringe Dem Hans Majestæt Kongens lykønskning til 100 aarsdagen«.

Olufsen,

kabinetssekretær.

Bendt Christensen og hans hustru boede 37 år i Lillelund i Ulfborg.

De flyttede fra Lillelund i oktober 1940, og kort tid efter blev huset revet ned. Det var i så dårlig stand, at det var ved at falde sammen.

De flyttede ind hos datteren og svigersønnen, Mette Kirstine og Marius Pedersen, i oktober 1940, men allerede i december blev Bent Christensen enkemand. Han blev boende hos sin datter og svigersøn i Snerup i Råsted.

3 generationer

Barnebarnet Martha Marie fortæller følgende om barndomshjemmet og sine forældre Mette Kirstine og Marinus Pedersen:

Mine forældre har levet et stille og roligt liv på landet sammen med os 6 børn. Deres skolegang var kun den almindelige 7-års skolegang. De kom begge tidligt ud at tjene – fortrinsvis på landet. Far var soldat under 1. verdenskrig, blev indkaldt den 24. maj 1917 til 17. bataljon, 1. kompagni, og var bl.a. i lejren ved Værløse. Han blev hjemsendt den 13. november 1918. Far og mor blev gift i 1922 og købte en lille ejendom i Torsted. Ejendommens navn var Frydendal, men blev kaldt "Æ Løjt." Her boede de til 1927, hvorpå de flyttede til min farfar og farmor, der havde gården Snerup i Råsted, og her boede de sammen med dem. Far var karl på gården indtil 1934, hvor far og mor overtog Snerup. Min farfar og farmor blev naturligvis boende. Der blev bygget nye udhuse, lade og stald i 1931, det kostede ca. 5.000 kr. dengang. Det var nok også tit småt med pengene i 1930'erne, men vi børn mærkede det aldrig. Min farmor døde i 1934 og min farfar i 1946.

Min moders forældre, Martha og Bendt Cristensen (Vognstoft), flyttede hjem til os i 1940. Mormor døde et par måneder efter, min morfar levede til 1962, da var han 100 år, så vi var altid 3 generationer i mit barndomshjem, både da vi var børn og unge. Morfar var tipoldefar, inden han døde.

I 1962 var min mor og far færdige til at gå på aftægt, og de byggede nyt hus ved Råsted Kirkevej, hvor de så flyttede ind, medens min broder Bendt overtog gården. De boede i huset til 1981 og flyttede så på plejehjem i Holstebro. De fejrede diamantbryllup i 1982. Far har været tillidsmand i Ulfborg Hind Herreds Brandassurance i 25 år (1951-1976), og han fik en sølvpokal.

Mette Kirstine og Else Marie Christensen.

Mette Kirstine og Marinus Pedersen fejrede diamantbryllup i 1982. Også de fik en kongelig hilsen. Et telegram fra hofmarskallatet med de "hjerteligste lykønskninger" fra dronning Margrethe.

Kilde

Slægtsbog: Slægten fra Vognstoft i Møborg sogn
Martha Marie Bjerg, Holstebro.

Tegning af huset. Til v. ses tørvehuset.

SLÆGTSTAVLE

Bendt V. Christensen
f. 1862 d. 1962

~

Martha Hansdatter Vestergaard
f. 1855 d. 1940

Hans Chr. V. Christensen
f. 1889 d. 1967
~ 1915
Nielsine Thygesen
f. 1892

Else Marie Kristensen
f. 1892 d. 1965
~ 1915
Jakob J. M. Sig
f. 1892 d. 1984

Mette Kirstine Kristensen
f. 1894 d. 1986
~ 1922
Marinus Pedersen
f. 1896 d. 1987

Jeppe S. Kristensen
f. 1895
~ 1927
Olga Marie Jensen
f. 1908

1. Niels Kr. Pedersen ~ Anna E. R. G. Mortensen
2. Bendt Pedersen ~ Ane N. Østergaard
3. Martha M. Pedersen ~ Niels Andreas Bjerg
4. Harriet Pedersen ~ Anders K. S. Andersen
5. Arne Pedersen ~ Gudrun E. Jensen
6. Folmer Pedersen ~ Margit Nielsen

Ulfborg Avis

Af redaktionen, Egnshistorisk Studiecenter

I februar 2007 har Ulfborg Avisen 70-års jubilæum, og i den anledning har vi fundet det passende at give læserne en smagsprøve på, hvad avisen dengang kunne byde på. Der er altid stor interesse for at læse i de gamle ugeaviser, når vi har gæster på arkivet. Der ligger meget historie gemt mellem siderne, og mon ikke erindringerne vælder frem, når I kigger nærmere på "guldkornene" fra 1937.

Avisen var dengang og mange år frem på 4 sider og oplaget var på 2000 stk. En beskeden avis mod de i dag ca. 32 sider med et oplag på godt 6800 stk. Men indholdet var stort set som i dag: Annoncer, små artikler, personlige meddelelser og arrangementer.

I 1979 tog avisen navneforandring til Torsdags-avisen, men folk lader sig ikke så let påvirke af sådanne påfund, så man hører endnu tit avisen nævnt ved sit oprindelige navn.

På arkivet har vi avisen fra 1937-1979, og igen fra 1989 og til i dag. Som man kan se, er der desværre et slip på 10 år. Aviserne er indbundet, så de er let tilgængelige, og vi håber mange har lyst til at besøge arkivet og læse i dem. God fornøjelse med den lille forsmag på de næste sider.

Ulfborg Avis nr. 1, 19. februar 1937
Upartipolitisk Forretningsorgan for Ulfborg Postdistrikter samt Oplandet fra Tim til Vosborg, Hvoldal og Thorsted.

Trykning: S. Sørensens Bogtrykkeri, Holstebro.
Annoncepris: Forsiden 8 Øre pr. mm.
Øvrige sider: 5 Øre pr. mm.

PROGRAM
for
Ulfborg Avis

NU banker jeg paa, og De sagtens spø'r
hvorfor, hvad i Grunden jeg vil Dem.
Naa, ja da! Jeg banked' paa Deres Dør,
fordi jeg vil gerne ind til Dem.
Hvad Ærind' jeg har, og hvad Bud jeg bær'?
Jeg svarer begribeligvis
med først at fortælle Dem, hvem jeg er:
Ulfborgs nye Avis.

Jeg magter vel ej at gi' fuld Besked
fra alle de videste Vegne.
Men jeg vil fortælle Dem, hvad jeg ved
af Nyt fra de *hjemlige* Egne.
Om Livet, *her* leves, og om, hvad *her* sker.
— Jeg møder hver Fredag præcis,
sig til, ialfald De ønsker Dem mer'
af *Ulfborgs nye Avis.*

Det fejler vel ej, at De stundom faar
en Tanke, vi andre bør kende,
om Sognenes Styre, Foreningers Kaar
og den Slags, det maa De mig sende!
Meningen Partipolitik — at De ved!
Og klart og med Navn bør det si'es
og sømmeligt — saa er Dem Plads bered'
i *Ulfborgs nye Avis.*

Og sker det, at Karlen en Dag si'er Stop
og render af Plads, før der skiftes,
og Pigen en Middag bli'er gal og si'er op,
fordi hun hellere vil giftes,
— ja, saa kan vel Stillingen nok kaldes slem.
Men trøst Dem, *et Raad* der gi'es:
De sender da straks en Annonce frem
til Ulfborgs nye Avis.

En Kunde ved ikke, hvad godt der er gemt
i Købmandens Skuffer og Truge,
og Købmanden — det er jo li'e saa slemt —
ved ikke, hvad Kunden skal bruge.
Og en staar maaske og vil sælge en Hest,
en anden mangler en Gris.
Om sligt oplyses der allerbedst
i *Ulfborgs nye Avis.*

Ja, hermed min Præsentation er endt.
Nu saa De Programmet og »Manden«.
Jeg haaber, at vi endnu nærmere kendt,
maa finde Behag i hinanden.
— At vedblive er Overflødighed,
paa den sætter ingen Pris.
Jeg tegner mig i Ærbødighed
den nye
ULFBORG AVIS.

Avisens reklame for sig selv.

Chr. Engberg, Ulfborg - Telf 125 kan benyttes. Holdeplads ved Banegaarden.

P. Jacobsen

Vognmandsforretning. - Ulfborg.
Al Slags Lastvognskørsel udføres.

7 Personers Bil: Ø 1500

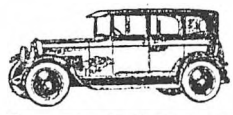

udlejes Dag og Nat. Aage Nielsen Afholdshjemmet. Tlf. 106, Ulfborg.

Landbrugsmaskiner

Chr. Ulrich - Ulfborg. - Telf. 62.
Tærskeværker, Kværne, Hakkelsemaskiner.

Tømrer- og Bygningssnedkerarbejde

udføres. Forlang Tegning og Tilbud.

Kristian J. Bennedsgaard
Ulfborg - Telf. 57.

V. KJÆRGAARD
Tim St. - Telefon 22.
Nye og brugte Cykler. Ovnlakering udføres.

Kolonial - Korn - Foderstoffer
Mads Kamp - Telefon 6, Tim St.

Min Barberforretning
bringes i velvillig Erindring.
Harry Olesen, Ulfborg.

Min
Barber- og Frisørforretning
bringes i velvillig Erindring. Hurtig og proper Betjening
AXEL RASMUSSEN
Bredgade - Ulfborg.

! ! Barber og Frisør ! !
Proper og samvittighedsfuld Behandling.
Johs. Jensen.
Ulfborg.

Ulfborg **W. Ernst** Ulfborg
Barber- og Frisørsalonen
bringes i velvillig Erindring.

Ejendomme

1. Kl. Ejendom i V. Tim er til Salg paa Grund af Dødsfald. 8½ Td. Ld. 1 Hest, 4 Køer, 2 Kalve samt Svin. 13 Svinekort. Pris 13,500, Udbetaling 4000 Kr.

20 Tdr. Ld. deraf 3 Eng, 2 Heste, 6 Køer, 6 Svin, 17 Svinekort. Mellem He og Ringkøbing. Pris ca. 23000 Kr. Udbetaling 2000 Kr.

34 Tdr. Ld., nye Udbygninger, nær St., lille Besætning, 2 Heste, 4 Køer, 4 Ungkreaturer, 1 So, 4 Polte, 50 Høns, godt besat med Redskaber. Sælges paa Grund af Alderdom. Pris ca. 18000 Kr. Udbetaling ca. 3000 Kr.

Ejendom i Ulfborg, 20 Tdr. Ld. Mark, 14 Eng m. Tørvejord, god 1. Kl. Besætning, 2 Heste, 8 Køer, 6 Ungkreaturer, 1 So m. 10 Grise og Slagterisvin. 4 Faar. 50 Høns. 17 Svinekort, Pris ca. 24,000 Kr., Udbetaling 5000 Kr.

Gaard, 24 Tdr. Ld. Mark, 4 Eng og Bygninger ved Skole og Købm. Besætning 2 Heste, 6 Køer, 4 Ungkreaturer, 1 So, 13 Svin, komplet med Maskiner og Redskaber. Motor. Laan 14000. Pris ca. 20,500 Kr.

Gaard, 40 Tdr. Ld. Ager, 3½ Eng ny Bygning, tuberkulinfri Besætn., 2 Heste, 4 Køer. 3 Ungkreaturer, 1 So. 6 Svin. Pris ca 24,000. Udbetaling 4000 Kr.

Gaard, 1. Kl. i Landsby, Tdr. Ld. Mark, 4 Eng, 2 Heste, 8 Køer, 8 Ungkreaturer, 2 Søer, 4 Polte. Pris ca. 26,000 Kr., Udbet. 6000 Kr.

Ulfborg **H. Hansen** Ulfborg
Telf. 38 kan benyttes.

Trænger Deres Vogn til Eftersyn,

da henvend Dem til os. Vestkystens største og mest moderne Værksted
Derfor bedste Service.
I Autogummi og Autoolier føres kun de bedste anerkendte Mærker.

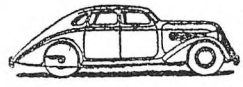

A. Vium Andersen,
Ulfborg Automobilforretning.
Telefon 109.

PERMANENT 8 KR.

Samvittighedsfuld Betjening. — — Garanti for Holdbarhed.

I. M. NOES NIELSEN, Ulfborg
Telefon 64 DAMEFRISØR Telefon 64

Til M. L. NIELSEN i Ulfborg leveres de Ure og Briller som skal repareres.

Det er ikke rart -

at træde nye Sko til. — Lad Deres gamle Sko forsaale hos Fagmanden — Daglig Sko med Bjørnelæder. — Selskabssko med en smidig „Ago" eller Neptun Kerne. — Ruskindssko renses og bliver som nye.

Hurtig — Billig

Karlo Graversen - Ulfborg,
Ulfborg.

5 Stk. Barnevogne

fra sidste Aar sælges med stor Rabat.

Svend G. Petersen, Isenkramforretning, Ulfborg, Tlf. 47

ULFBORG

Ulfborg rykkede op i A-Rækken.

Skive og Ulfborg afgjorde i Søndags i Holstebro, hvem der skulde rykke op i A-Rækken.

At Kampen var imødeset med Spænding er jo klart, men at Nerverne skulde sættes paa Prøve i samfulde 90 Minutter, var snart for meget af det gode.

Sejrsmaalet og det eneste Maal, som blev scoret, faldt først i det 30. Minut i 2. Halvleg. Et pænt Hjørnespark sat ind af højre wing, Tandrup, blev ved et meget flot Hovedstød af c. f. Skovmose, sat i Nettet. Skive satte herefter alt mulig Pres paa, men det stærke Ulfborg Forsvar formaaede at holde Bolden fra det kritiske Felt, og Kampen endte med en Sejr til Ulfborg 1—0.

De to Hold:

Skive spillede pænt i Marken, men at skyde Maal, var dem helt umulig. Forsvaret var stærk.

Ulfborg: Paa Ulfborg-Holdet var alle i Kamphumør og havde den rigtige Vilje for at vinde. Særlig Forsvaret brillerede. Egon Jensen i back er sammen med Niels Madsen det absolut stærkeste Backpar, Ulfborg kan stille op, og da K. Lysgaard jo passer udmærket i Fløjhalf, maa den Opstilling, vi i Søndags havde, endelig ikke forandres.

Ulfborg fortsætter nu om Jyllandsmesterskabet og skal paa Søndag spille i Skjern med Ikast.

»Treblih«.

eningens Anlæg, denne Gang ogsaa anonym, undertegnet Policurpus.

Fødselsdage.

Læge Boel, Ulfborg fylder Lørdag den 29. ds. 50 Aar.

Fru Kirstine Arbjerg, Harbogade Ulfborg, fylder i Dag, Fredag, 60 Aar.

— Brønborer Trabjerg, Ulfborg, fylder Tirsdag den 1. Juni 50 Aar.

Bryllupper.

I Dag, Fredag, vies i Staby Kirke Frk. Petra Nielsen, D. af Enkefru Bodil N., Kloster, Staby, og Gdr. P. Thomsen, Smedsgaard, Vedersø Kjær.

— Søndag den 30. Maj vies i Husby Kirke Frk. Jenny Christa Klit, D. af Gdr. K. J. K., Husby Klit, og Enevold Jansen, Plejesøn af Vognmd. Johs. Mathisen, Hemmet.

Tivoli i Byen.

Paa Marken bag Hotellet er der i de sidste Par Dage opvokset en hel lille By. Det er Rahbæk Tivoli, som er ankommen, og har slaaet sine Teltpæle op. Rahbæk Tivoli byder paa noget for enhver Smag, lige fra Variete — Luftgynger — Farvespil — Lykkehjul — Iskagebod m. m. Allerede i Aftes var mange Mennesker paa Pladsen, og alt var i fuld Gang. Rahbæk oplyser i Aften, at der hver Aften vil ske store Overraskelser. Hvad der sker kan vi ikke faa at vide — saa der er ikke andet for end at vi møder op i Tivoli og afventer, hvad der sker.

ULFBORG

Ejendomshandeler.

Politibetjent Andersen har solgt sin Villa i Ulfborg til Realskolelærer Jensen, Ulfborg. Købesum Kr. 12.500. Overtagelse 1. Decbr. Handelen er ordnet af Ejendomskommissionær Poul Koefoed.

— Landpost L. Schmidt har solgt sin Villa i Ulfborg Stationsby til Herreekviperingshandler Rex Christensen, Ulfborg. Købesum Kr. 12,000. Overtagelse 1. Novbr.

— Købmd. Thomsen har solgt sin Forretning i Ulfborg Stationsby til Kommis Carl Jensen fra Madumflod. Overtagelse 1. Novbr.

Handelerne er ordnet ved E. Hansen.

Efteraarsmarkedet i Ulfborg

i Gaar havde samlet mange Mennesker, Tilførselen var stor, baade af Heste og Kreaturer.

Bedste Kælvekøer kostede fra Kr. 375 til Kr. 450.

Bedste Kælvekvier fra Kr. 300 til Kr. 375.

Græskreaturer fra 60 Øre pr. kg. Handelen med Kreaturer var livlig, Hestehandelen gik derimod lidt trevent.

Ulfborg Realskole.

Ved den nu afsluttede Præliminæreksamen bestod 8 Elever med følgende Resultater:

Henning Andersen, S. af Politibetjent A., Ulfborg, 111⅓ P.

Jes Høgsberg Kristensen, S. af Gdr. K., Ulfborg gl. Præstegaard, 116⅓ P. (Udm.).

Arne Lauridsen, S. af Gdr. L., Øgelstrup, Raasted, 110⅓ P.

Karl Erik Nielsen, S. af Frk. N., Vemb, 111⅔ P.

Koldborg Ruby, S. af Købmd. K., Ulfborg, 115 (Udm.).

Ester Rørsgaard, D. af Købmd. R., Vemb, 114 P.

Niels Verner Skak-Nielsen, S. af Proprietær S.-N., Ulfborg, 111⅔ P.

Til at bestaa kræves 65 P. Til Udmærkelse 112⅔ P.

Ejendomshandeler.

Ungkarl Svend Jeppesen, Ulfborg, har købt Sognefoged Anders Rinders Ejendom i Ulfborg for en Pris af 9000 Kr. Overtagelse den 1. Juli.

— Ungkarl Holger Kjær, Staby, har købt P. Brinks Ejendom i Ulfborg Kirkeby for en Pris af 18,000 Kr. Overtagelse 1. Juli.

Begge Handeler er ordnet ved H. Hansen, Ulfborg.

Opladning af Deres **Radio-Akkumulator**

udføres korrekt efter ethvert Batteris Foreskrift, med mest moderne Lademaskine, hvilket betyder lang Levetid for Deres Batteri og støjfri Radiomodtagning.

Ulfborg Automobilforretning - A. Vium Andersen.

THORSMINDE

Vestkystens interessanteste Udflugtssted med fineste Badestrand ved Hav og Fjord.

Husk før Hjemturen at forfriske Dem selv og Deres Vogn ved Thorsminde Kiosk og Benzinanlæg, beliggende ved Købmandshandelen.

Glem ikke at købe en Ting til Erindring om Turen: *Postkort, Krystal, smukke Ting i Keramik osv.*, faas i

KØBMANDSHANDELEN

OBS. Fri Parkering.

Alt i

Karensmølles Produkter

føres

Marius Grandelag

Sndr. Nissum — Tlf. 8

Margarine Nr. 12.

Fineste Kvalitet

pr. ½ kg kun 44 Øre.

M. Thomsen,

Ulfborg. Telf. 74.

Bekendtgørelser

for Sogneraad, Landboforeninger, Gymnastikforeninger, Husmandsforeninger, Idrætsforeninger osv. bør absolut være at finde i

Ulfborg Avis

»Ulfborg Avis« kommer een Gang om Ugen gratis ind af over 2000 Døre, og da det er i det naturlige Opland, kan mere effektiv Avertering ikke findes.

Extra Tilbud

Malerfernis, prima Kvalitet, pr. kg 1,10. — Et Parti kurante Gummistøvler til Spotpris faas i **Thorsminde Købmandshandel.**

Lige hjemkommen

1000 Ds. ekstraf. Sardiner i Tomat
4 Ds. kun *98 Øre*

1000 Ds. ekstraf. Gr. Ærter
3½ kg Ds. kun *126 Øre*

M. Thomsen

Telf. 74 Ulfborg.

KONTANTTILBUD

Ungpigefrakker og Børneregnfrk m Sydv.	8,85
Uldmouselins- og Panamakjoler	5,35
Finalco, sol- og vaskeægte pr. Mtr.	0,88

Et stort Parti Florstrømper, Damebenklæder og Damelingeri sælges **for halv Pris.**

Ejnar Petersen.

Kontantforretningen.

Telf. 10. Ulfborg.

Vikolin og Mathisol

Gulvlakfernis, behøver stadig ingen Reklame, Kvaliteten er nemlig Reklame nok.

Thorsminde

Købmandshandel.

G. Graversen, Ulfborg

sælger

½ kg Margarine	0,44
4 Ds. Sardiner i Tomat	0,90
½ kg Frugtvafler, runde,	1,10
22 Fluefangere	1,00
50 store Cerutter	3,25

Telf. 49, Ulfborg.

ULFBORG

Ny Rutebil.

Rutebilejer S. Lauritsen, Ulfborg, har anskaffet sig en ny Rutebil.

Det er en fuldtud moderne Vogn, hvor der er taget Hensyn til alt, lige fra smukke afstemte Farver, behagelige Siddepladser Centralvarme, Ventilation — ja kort sagt til alt, hvad vi Nutidsmennesker synes at kunne kræve af Behageligheder.

Ulfborg Sogneraad

holdt Onsdag Eftermiddag kontsituerende Møde. Til Formand genvalgtes Snedkermester P. Vejgaard, til Næstformand, Teglværksejer Laur. Villemoes, og som Kasserer Mejeribestyrer A. Nørgaard.

Gode Fangster.

I Nissum Fjord er der de sidste 8 Dage fanget ca. 40 Laks. Da Laksene koster 4,00 — 4,25 pr. ½ kg, er der ialt taget for c. 4000 Kr. — »Hvem der bare havde haft sine Garn ude!«

Ulfborg Mandskor.

Torsdag den 8. ds. afholder U. M. Sangkoncert paa Gæstgivergaarden. Koret, som bestaar af ca. 20 Medlemmer, har Vinteren igennem, under Lærer Andresens dygtige Ledelse, indøvet flere nye Sange og Programmet, der bydes paa, er smukt og afvekslende. Det anbefales alle Sanginteresserede at møde op.

Vi henviser til omstaaende Annonce.

OFFICIELT:

Pinsedag vies i Ulfborg Kirke Frk. Valborg Præstgaard, Opstrup (D. af pens. Landpost P., Opstrup) og Barbermester Poul Frichmann, Holstebro, (S. af Enkefru F., Ulfborg).

Forlovede: Frk. Else Sig (D. af Vogn. A. Sig, Ulfborg) og Kontrolassistent Walther Hansen, Staby.

Nederlag.

Søndag den 9. Maj blev en Sorgens Dag for Ulfborg Idrætsforening. Kampen Ulfborg—Tim var imødeset med Spænding, men ak, denne afgørende Kamp var mere end Nerverne kunde holde til. Tim vandt en fortjent Sejr 3—1, det maa tages i Betragtning, at Ulfborg manglede 2 af deres gode Folk i venstre Side.

M o r a l: Træning og atter Træning.

Tim var besjælet af at vinde og det gjorde de — fortjent.

Neros.

Korte Kjoler igen!

Fra Paris meddeles:

Den største Overraskelse paa Mannequinopvisningerne her, hvor Foraarets og Sommerens Moder bliver vist frem, er de korte Nederdele.

Eftermiddagskjoler vistes i et af de førende Modehuse med Skørter, der gik lige under Knælinjen. De er helt stramme.

Det er Kaffen

der diskuteres

Aah hvor den dufter og smager herlig

— Ja! - men den er ogsaa fra:

M. Thomsen, Ulfborg

Een Gang Kunde, - — - altid Kunde

G. Graversen, Ultborg

tilbyder

50 smaa Cerutter	2,15
50 store Cerutter	3,25
50 store Cigarer	4,85

Fine Spisekartofler

1 Td.	5,50
½ Td.	3,00
1 Skæppe	1,00

M. Thomsen,

Ulfborg - Tlf. 74.

Min Kaffe er ikke den billigste, men den er god.

½ kg Nr. I koster	2,25
½ kg Nr. II koster	1,90

G. Graversen, Ulfborg

Ligkister

og Ligtøj i stort Udvalg. Leveres franco overalt.

HUNDEVAD & CO.

Ulfborg. Tlf. 24.

Radiotransmission fra Ulfborg.

Mandag den 20. September Kl. 21.15 bliver der en Radioudsendelse fra Ulfborg Gæstgivergaard. Programmet for Udsendelsen er afvekslende, idet der vil være Sang af »Ulfborg Mandskor«, dernæst Tale af Sogneraadsformand P. Vejgaard, Oplæsning af P. Stendorph i jydsk Mundart, Sang af Lærer Andresen, ogsaa paa Jydsk, og endelig Folkedans til Musik af de gamle Instrumenter: Violiner, Klarinet, Kontrabas og Klaver.

Udsendelsen er sat i Forbindelse med Fest for Gymnastikforeningens Medlemmer, og det maa ønskes, at det maa blive en god jydsk Aften. Til Radiotransmissionen er der gratis Adgang for alle, og det haabes, at Folk vil benytte sig af Lejligheden til at overvære en saadan Udsendelse og se og høre Aksel Dahlerup. Mød op og vær med til at skabe en god Aften baade for Lytterne og for os selv.

Bryllup.

Fredag den 24. September vies i Ulfborg Kirke Tømrermester H. C. Andersen, Ydby, og Frk. Anna Hansen, D. af Karetmager H., Ulfborg.

7-Personers Bil: Ø 1500

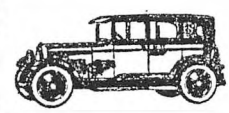

udlejes Dag og Nat. Aage Nielsen Afholdshjemmet. Tlf. 106, Ulfborg.

Esperantokursus!

Nyt Kursus for Begyndere paabegyndes i Sønderkær Skole Torsdag d. 14. Okt. Kl. 20. Pris 10 Kr. Skoleelever og Arbejdsløse 5 Kr.

Mød første Aften uden Forbindende. Indmeldelse i Skolen 14. Okt. eller i Udstillingslokalet hver Dag Kl. 16—17.

Se de ophængte Plakater og Udstillingen i Bredgade (Jens Knudsens Ejendom).

P. Mortensen.

PERMANENT 8 KR.

Samvittighedsfuld Betjening. — — Garanti for Holdbarhed.

I. M. NOES NIELSEN, Ulfborg

Telefon 64 DAMEFRISØR Telefon 64

ULFBORG

Sogneraadsvalget i Ulfborg fik følgende Udfald:

Liste A (Socialdemokratiet) fik 137 St. og 1 Mandat (Murermester M. Lysgaard.

Listeforbundet F og G fik 276 St. og 3 Mandater (Snedkermester P. Vejgaard, Mejeribestyrer A. Nørgaard og Gdr. Lars Poulsgaard). — Liste F fik 128 St. og Liste G 148 St.

Liste H fik 233 St. og 3 Mandater (Gdr. Chr. Poulsgaard, Teglværksejer Villemoes og Mejeribestyrer O. V. Ruby).

Valgdeltagelsen var 71—72 Procent.

Brøndgravning og Vandudvisning (med Garanti). **Marius Lauritsen,** Brøndgraver, Ulfborg.

KAFFE HAG

den coffeïnfri Kaffe, kan man uden Betænkning til enhver Tid lade selv Børn drikke.

faas hos

S. CHRISTENSEN

Telefon 27 ULFBORG Telefon 27

Det farlige Vesterhav

Af Jens Andersen

Vesterhavet er altid farligt, især når forvovne badegæster, der ikke er kendt med forholdene svømmer for langt ud og bliver grebet af strømmen, som pludselig kan opstå.

Før i tiden var det særligt kystfiskerne, det gik ud over. Det vidner de notater sognepræsterne i kystsognene langs den jyske vestkyst har gjort i kirkebøgerne, om de omkomne ved de større ulykker.

Den 17. oktober 1896 tog bådelaget ved Græm strand i Husby ud på Vesterhavet for at fiske torsk. De begyndte nu efterårsfiskeriet, som startede nogle dage efter Mikkelsdag. Der var to af besætningen, der havde været på sommertjeneste hos bønderne nede i Marsken fra St. Hansdag til Mikkelsdag. I den tid fiskede man ikke, da var der orm i fisken, sagde man.

Bådelaget ved Græm strand bestod af husmænd, der drev mindre landbrug og supplerede indtægterne med fiskeri og dagleje. Båden de sejlede ud i var en havpram uden sejlføring, den blev roet frem med fire årer, en mand ved hver åre og én ved roret – i alt fem mand, som var Ole Madsen Smedegård, 56 år, og hans søn Mads Olesen Madsen Smedegård. (Nu Græmvej 61) Han var 24 år. Peder Christian Jensen Poulsgård boede på ejendommen, som nu er Skippergården på Svollingvej 87, og Niels Kristiansen, 28 år. (Der er ikke oplyst nærmere). Den femte var ungkarl Thomas Jensen, Græm, som var den eneste, der overlevede ulykken.

Det havde været stille vejr i flere dage. Havet var helt slet (næsten uden bølger), så nu ville de ud at fiske. Deres fiskeredskaber bestod af fiskekroge påsat madding, som lå på bakker sirligt ordnede, så de ikke filtrede, når de skulle sættes ud i havet. Redskaberne blev kørt til havet af en mand, som havde heste, det havde de ikke selv.

Det var først på eftermiddagen, da alt var klart, og båden blev sat i vandet. Det så ud til, at det skulle blive en nem tur, solen skinnede, og der var næsten ingen vind. De sejlede ikke længere ud, end at de lige kunne skimte klitterne mod øst. Så lod de krogene glide i vandet og satte med mellemrum bøjer ud, så de kunne finde dem igen. Da de var færdig med at sætte kroge, holdt de pause, hvor de spiste de mellemmadder, som de hver især havde med i deres madtejne (det var en æske af træ med tætsluttende låg). I tejnen var der også plads til en lille gibbernakker – en flaske med brændevin.

Men bedst som de sad og hyggede sig, opdagede de, at der var en sky på himmelen i sydvest. Det forurolige dem så meget, at de begyndte at tage krogene op igen. Da de havde ca. halvdelen oppe, var blæsten taget til, og havet var kommet i oprør.

De holdt en kort rådslagning, alle var klar over det kunne blive farligt, ikke her, men når de skulle lande. De blev enige om at lade sidste halvdel af krogene stå. Det gjorde dem ondt, for de var fattige fiskere, som var vant til at værne om værdierne, og de kunne ikke forvente at se deres kroge igen. Det var ganske få fisk, der havde været på de kroge de havde fået op i båden, men der kunne dog blive et par stykker til hver.

De satte nu kursen mod land, det gik

strygende, for de havde medvind, men havets bølger blev højere, og nu kom der stærke vindstød. De måtte korrigere kursen, for de drev mod nord, men de kunne godt se deres landingsplads, og skønt skumsprøjtet steg til vejrs, når bølgerne ramte yderste revle, kunne de se, at der stod nogle mennesker på stranden. Alle i båden var spændte til det yderste – det var liv og død det drejede sig om. Ældste mand i båden havde kommandoen. De lå næsten stille og ventede på, at der skulle komme en slette mellem bølgerne, som de kunne nå i land på. Det så ud til at lykkes og folk, der stod på stranden åndede lettet op.

Men pludselig rejste der sig en stor bølge bag båden, der fyldtes af vand. Den tippede rundt og vendte bunden i vejret. Alle fem fiskere faldt ud af båden. Folk på stranden så hjælpeløse til, de løb frem og tilbage på stranden for om muligt at hjælpe, hvis nogen drev i land, men det så det ikke ud til. Det var som om havet havde opslugt dem alle. Men pludselig så Johannes Jensen (Kærgårdvej 102), også kaldet æ Pakhusmand, noget mørkt ude mellem bølgerne. Han gik så langt ud i vandet, som han turde og så nu, at det var en mand, som klyngede sig til en åre. Han var skiftevis over og under vandet, eftersom bølgerne kom. Ved hver bølge kom han nærmere land. En bølge sendte ham hen mod Johannes Jensen, som nåede at få fat i hans tøj, så han kunne holde ham, da tilbagesuget kom. Den reddede var Thomas Jensen, Græm, de andre fire var druknede og borte.

Da der den dag gik en meget stærk strøm mod nord i havet, blev der i de næste dage holdt ekstra øje med strandlenene, idet man af erfaring vidste, at når de druknede befandt sig tæt ved land, drev de op på kysten. Det viste sig at komme til at passe.

Liget af Mads Olesen Smedegård blev fundet dagen efter den 18. oktober 1896 tæt sønden for slusen i Thorsminde i Niels Rubys strandlen. Han blev begravet den 25. oktober.

Niels Kristiansens lig blev fundet i Niels Andersen Skoles strandlen i Fjand den 21. oktober 1896.

Peder Christian Jensen Poulsgårds lig blev fundet ca. ½ mil vest for Anders Pedersen Gynges bopæl i Nr. Gørding ved Nissum fjord den 31. marts 1897.

Ole Madsen Smedegårds lig blev ikke fundet.

Peder Christian Jensen Poulsgård blev først fundet ½ år efter ulykken. Hans lig var af den stærke strøm ført fra havet ind gennem udløbet fra Nissum fjord ved Thorsminde, som dengang var et åbent løb sønden om slusen. Det var nogle folk, som var ude for at høste tagrør, der fandt liget.

Det var et hårdt slag for de mennesker i Husby sogn, der boede i Græm, og alle havde medfølelse med de efterladte. I Smedegård var både far og søn borte, enken sad alene tilbage, der var ingen små børn. Det var der hos enken efter Peter Chr. Jensen Poulsgård, de havde en dreng, der var født i 1895, og konen var gravid med barn nummer 2, som blev født kort tid efter, at faderens lig blev fundet. Det blev en pige, som fik navn efter faderen, og kom til at hedde Pedersine Poulsgård.

Ungkarl Thomas Jensen, Græm, som på mirakuløs vis blev reddet fra druknedøden, boede hos sine forældre i en lille firlænget ejendom. Den står i dag næsten som den gjorde dengang, og er den eneste tilbage af den type her i Husby. Det er Græmvej 91. Thomas Jensen, Græm, holdt helt op med fiskeriet efter ulykken og kom i lære som tømrer og snedker. Han blev tømrermester og drev selvstændig virksomhed næsten til sin død i 1947 fra Sognegårdsvej 5, Husby.

Hjortenes lange svømmetur over Nørresø og Husby Sø

Af Jens Andersen

Den første lørdag og søndag i maj 1942, blev der observeret en rudel hjorte her på egnen, det vil sige Vedersø, Staby og Husby. Det var en sensation, da der på den tid ikke var set krondyr vest for Stråsø og Hoverdal Plantager.

Hjortene blev set i Vedersø sidst på eftermiddagen om lørdagen. Ham der så dem fortæller, at hjortene kom løbende i stærk fart i en lang række, én efter én, så de var vanskelige at tælle, men han vurderede, at der var mellem 20 og 30. Det gik lynhurtigt, og snart var dyrene ude af øjesyn. Hvor de kom fra, og hvor de løb hen, anede han intet om

Dagen efter, om søndagen, gik han ud for at følge hjortenes spor. Han gik langs et læhegn af fyrretræer, for han havde set, at dyrene sprang over det i en meget flot glideflugt. Ret hurtig fandt han stedet, der tydeligt var markeret ved, at dyrenes skarpe klove havde skåret nogle fyrretoppe af, idet de sprang over hegnet. Han fulgte sporet, som gik over nogle nysåede kornmarker, hvor sporene var meget tydelige. De endte ved en lille fyrretræsplantage på ca.1 ha, som er beliggende ovenover skrænten på Nørresøs sydside.

Han gik gennem den lille plantage for at se efter, om dyrene skulle være der, men det var de ikke, men han fandt et sted, hvor det tydeligt kunne ses af deres efterladenskaber, at de havde opholdt sig der i længere tid. Herfra kunne han ikke se, hvor de var løbet hen. Han gik ned til søen, og helt tilfældigt fik han øje på sporene af hjortene i den bløde engbund. De førte ud til søen, og det så ud til, at hjortene var gået ud i det iskolde vand, som for ganske kort tid siden var blevet isfrit efter den meget strenge vinter 1942.

Det viste sig længere op ad dagen at være rigtigt. Dyrene var svømmet over Nørresø fra sydsiden til Kølsholm, som var et engareal, der var oversvømmet af vand om vinteren. Vanddybden har nok på den tid været ca. ½ m. Så dyrene har kunnet gå over Kølsholm til Salteng, som er et større engareal beliggende mellem Nørresø og Husby sø. På den tid var det også oversvømmet af ferskvand. Da dyrene kom til saltengs nordside, gik de ud i Husby sø og svømmede den lange vej til søens nordlige bred, ca. 2 km. Her gik de op på en lille ø, som man kaldte æ' Måej. Hertil

13 Krondyr paa Strejftur ved Kaj Munks Plantage i Vedersø.

I Vedersø blev Søndag Morgen set 13 Krondyr ved Pastor Kaj Munks Plantage. Ni af Dyrene svømmede tværs over Nørresø, en Strækning paa 1 km. De fire tog Vejen over Engene og forenede sig med de andre. Dyrene fortsatte mod Nordvest efter Husby.

Flere saa det smukke Syn, og der er blevet udtalt, at havde det været før Hjortens Fredning blev gennemført, vilde der nok være sket et større Blodbad paa Dyrene, da de jo udgjorde et let Bytte, medens de var i Vandet.

nåede langt fra alle dyr, en del døde af udmattelse i det iskolde vand. De levende hvilede ud på øen efter den lange svømmetur.

Det var blevet hen sidst på søndag formiddag, da de omkringboende landmænd og deres husstande konstaterede, at der var nogle dyr "ue o' æ' Måej." Det havde de aldrig set før. Urinstinktet med at få kød i gryderne vågnede hos dem, de besluttede at sejle ud til æ' Måej og prøve, om de kunne fange nogle af dem.

De tog kotøjr med og dannede lasso af dem – ret på Cowboy manér. Der var nok ingen af dem, som den dag fangede dyr med de bare næver, der tænkte over, at det var ulovligt. At skyde dem vidste man godt, at man ikke måtte på denne årstid, da nogle af dem var jægere og havde jagttegn.

Da de med båden nærmede sig æ' Måej, sprang de stærkeste af dyrene i vandet og fortsatte mod nord, som de havde gjort hele tiden, de gik i land ved Kast bro området, men der stod andre mennesker, som var kommet til, og fangede nogle af dem. O' æ' Måej havde de fanget fire dyr og tøjret dem til senere afhentning. Sognefogden, som var gårdejer og slagter og havde jorder ned til søen, kom og gjorde krav på to af dyrene, som han mente var fanget på hans jord, han forklarede at vildtet tilhørte lodsejeren. Han fik dem og tog dem med hjem.

De, som færdedes på landvejen mellem Husby og Staby, oplevede det særsyn, at et par unge mennesker kom trækkende med hver sin hjort i reb langs landevejen. De trak dem til gården Pradsgård, hvor de lukkede dem ind i fårehuset og gav dem hø og vand.

Samme søndag var der stor bryllupsfest i Vedersø. Købmand Skyttes eneste datter blev gift. Mange mennesker var tilstede, deriblandt Pastor Kaj Munk. På én eller anden måde var hjortedrabet i Husby rygtedes til bryllupsgården i Vedersø og blev genfortalt på forskellig måde. Pastor Munk besluttede, at han ville til Husby for at se og høre, hvordan det var gået til. Han tog stedets sognefoged, Anders Ebbensgård, med. De kørte til gården Pradsgård i Husby, for de havde hørt om hjortene i fårehuset. De fik dyrene at se, de så godt ud, de var nu udhvilede. Kaj Munk og sognefogeden mente, det var bedst at lukke dem ud. Døren til fårehuset blev lukket op. Hjortene sprang ud og forsvandt i mørket. Kaj Munk tog hjem og meldte sagen til politiet.

Dagen efter, om mandagen, ankom to politibetjente til sognefogden i Husby for at høre nærmere om, hvad der var sket. De fik syn for sagen, sognefogden var i færd med at trække skindet af et dyr. Han blev afhørt og måtte fortælle politiet, hvordan han havde oplevet det skete og oplyse navn og bopæl på de personer, han havde set deltage. Politiet tog rundt og afhørte dem, som de havde fået navnene på. Senere blev alle, der var over den kriminelle lavalder, tilsagt til et retsmøde i Ringkjøbing. En ældre mand fra Staby, som også var tiltalt, havde fået sagfører Hammersø fra Ringkjøbing til at forsvare sig. Han var fra Bornholm.

I sin forsvarstale sagde han på syngende bornholmsk: "Mortensen ville ikke gøre dyrene fortræd, han ville kun vise sin kone dem."

Alle de tiltalte blev idømt bøder, kun sognefogden fra Husby slap for tiltale, fordi han hævdede, at han havde aflivet to dyr, fordi de var så udmattede, at de ikke kunne leve længere.

De der var med glemte det aldrig, men det var ikke noget, de brød sig om at snakke om. Et naturfænomen var det.

Hvorfor kom Hjortene?
Hvorfor gik de i vandet?
Hvor ville de hen?

40 års jubilæum på Ulfborg Hovedskole

Den 20. maj, havde Egnshistorisk Studiecenter besøg af 13 elever fra Ulfborg Hovedskole i anledning af deres 40 års jubilæum. Da arkivet har til huse i en del af den gamle Hovedskoles bygninger, var det oplagt at aflægge et besøg på arkivet, hvor vi fik taget billeder af de "gamle" elever.

1966.

Øverst fra v.: Jan Michel, Knud Bak, Asger Christensen.

I midten fra v.: Anders Thingstrup, Kurt Jensen., Martin Schultz, Poul Erik Rud Jensen, John Filsø, Peer Høgsberg Kristensen, Kurt Sig Kristensen, Asger Smedegaard, Steen M. Nielsen, Bjarne Jensen.

Nederst fra v.: Grethe Bak, Birthe Knudsen, Karen Marie Brugnsborg, Gudrun Lauridsen, Jenny Rud Jensen, Anna Grethe Slot Jensen, Lise Bak, Anna Mathilde Brugnsborg, Aase Michel.

2006.

Øverst fra v.: Poul Erik Rud Jensen, John Filsø, Asger Smedegaard, Martin Schultz, Anders Thingstrup, Kurt Jensen.

I midten fra v.: Anna M. Madsen (f. Brugnsborg), Jenney Ruby (f. Rud Jensen), Gudrun Eriksen (f. Lauridsen), Bjarne Jensen.

Nederst fra v.: Lise Høybye (f. Bak), Karen Marie Smedegaard (f. Brugnsborg), Anna Grethe Bukbjerg (f. Sloth Jensen).

Årsberetning 2005/2006

Af formand Birgith Sørensen

Den 23. oktober 1986 holdt Egnshistorisk Studiecenter stiftende generalforsamling i Staby Sognegård. Det er altså i år 20 år siden at foreningen blev startet. Rudolf Uhre, som var primusmotor og foreningen første formand, sidder ikke mere i bestyrelsen, men Kristen Bro kan fejre 20 års jubilæum sammen med foreningen. Jeg må også indrømme, at jeg blev en anelse "hvor tiden dog løber" forskrækket, da jeg opdagede at jeg havde været aktiv i foreningen i 19 år. Foreningen er på alle måder inde i en positiv udvikling, og selv om vi endnu ikke ved, hvordan fremtiden bliver for vores forening i den nye kommune, ser vi dog fremtiden som lys.

Vi blev i forsommeren sammenlagt med Gørding – Vemb - Bur Arkiv, da de ikke havde ressourcer til at drive arkivet videre. Da vi ifølge vore vedtægter er forpligtede til at dække hele Ulfborg – Vemb Kommune, bliver der ingen vedtægtsændringer. Men vi vil selvfølgelig prøve på bedste vis, at fremme vores virke nord for Storåen. Vi har fået tilsagn om et godt samarbejde med den afgåede bestyrelse, som sidder inde med stor viden om lokalområdet.

Vi er blevet godkendt som menighedsrådsarkiv, og må herefter opbevare arkivalier fra Ulfborg Menighedsråd. Præstens arkivalier vil dog stadig blive sendt til Viborg Landsarkiv.

Årets tema på vores stand i anledning af Kanin- og Hobby Udstillingen i Vestjysk Fritidscenter den 14.-15. januar var i år "Kaffe." Vi havde medbragt diverse effekter, såsom Madam Blå, Rich's albums og rationeringsmærker. En del af tingene blev derefter udstillet i vores montre på Ulfborg Aktiv Center. Som sædvanlig havde vi et par travle og fornøjelige dage.

I foråret 2006 havde vi en udstilling med gamle aviser og blade på biblioteket i Ulfborg. En del af aviserne var lagt frem, så man kunne læse "gamle nyheder."

Ligeledes i foråret, helt præcis den 20. maj, havde vi besøg af en 40 års jubilæums klasse fra Ulfborg Hovedskole. Da vi har til huse i en del af den gamle Hovedskoles bygninger var det jo oplagt, at aflægge et besøg på arkivet. De "gamle" elever kunne berette mangen en god historie om deres skoledage og arkivet blev begavet med en del skolebilleder.

Til slut, en stor tak til de frivillige hjælpere, som utrættelig kaster sig ud i de forskellige opgaver.

Tak til

Tak for indleverede arkivalier og museumsgenstande:
Niels Henrik Juhl Pedersen, Ringkøbing
Ellen Villemoes, Nykøbing Mors
Herning Lokalhistorisk Arkiv, Herning
Sdr. Nissum sogn Lokalhistorisk arkiv.
Indremissionsk Samfund ved Vita Lillevang, Ulfborg
Kirsten Thesbjerg, Vemb
Marie Bendtsen, Ulfborg
Holsteds Kommunes Lokal Arkiv, Holsted
Sigrun Nielsen, Ulfborg
Jørgen Mortensen, Ulfborg
Inger Marie Slot, Holstebro
Bent Emtekær, Spøttrup
J. P. Skou, Roskilde
Ulfborg Vemb Kommune
Johanne Marie Larsen, Holstebro
Bente og Eli Vium Nielsen, Ulfborg
Jens Chr. Nielsen, Ulfborg
Henrik Voldmester, Husby
Rudolf Uhre, Staby
Inge M. Jensen, Staby
Lillian Singer, Husby
Lissi Højby.
Else Marie Nielsen, Vemb
Per Steinø, Skive

Vi siger tak til følgende for økonomisk støtte:
LO Ulfborg-Vemb
Bojsens Mindefond
Jyske Bank
Nordea
Ringkøbing Landbobank
Ulfborg Sparekasse
Colstrups Fonden

En stor tak til følgende forretninger, som har påtaget sig at sælge Årsskriftet:
Tingstedet, Ulfborg
Staby Minimarked
Husby Købmandshandel
Sdr. Nissum Bageri

1929. Holmegade mod nord fra krydset. Huset med markiserne er M. Aldershvile. I forgrunden ses Gæstgivergårdens rejsestald.

Indholdsfortegnelse

5 Dynastiet Vejgaard
af Else Bæk Olsen

34 En kort historie om store og små ting og om Jacob i "Svolling"
af Aage Arnoldsen

43 En helt almindelig familie
af Henrik Toft

51 Den gamle karetmager
af Kristen Bro

65 Juelslægten på vor egn før 1650
af Søren Smedegaard Olesen

76 Sophie Dorthea Cathrine Lohmann
af Poul Mathiassen

89 Tækkemand Bent Christensen
af Johanane Marie Stender

95 Ulfborg Avis
af redaktionen, Egnshistorisk Studiecenter

104 Det farlige Vesterhav
af Jens Andersen

106 Hjortenes lange svømmetur over Nørresø og Husby Sø
af Jens Andersen

108 40 års jubilæum på Ulfborg Hovedskole

110 Årsberetning
af formand Birgith Sørensen

111 Tak til